

როგორ დავძლიოთ სიძულვილის ენა?

საჯარო პოლიტიკის დოკუმენტი

როგორ დავძლიოთ სიძულვილის ენა?

საჯარო პოლიტიკის დოკუმენტი

გამოცემა მომზადებულია ჰაინრიხ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონალური ბიუროს პროექტის „სიძულვილის ენის წინააღმდეგ ბრძოლა საქართველოში: ლაკმუსის ტესტი ადამიანის უფლებებისა და სოციალური ტოლერანტობისათვის“ ფარგლებში. გამოცემა დაფინანსებულია საქართველოში ევროკავშირის დელეგაციის მიერ. პუბლიკაციის შინაარსზე პასუხისმგებელია ჰაინრიხ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონალური ბიურო და ის არ გამოხატავს ევროკავშირის შეხედულებებს.

ფოტო გარეკანზე: Democracy & Freedom Watch | დაკაბადონება: თორნიკე ლორთქიფანიძე | დაბეჭდილია შპს „სეზანში“

© ჰაინრიხ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონალური ბიურო, 2012
ISBN 978-9941-0-4882-1

ზოვრეთის ქ. 38, თბილისი 0160, საქართველო
T +995 32 238 04 67/68, +995 32 291 37 39 | F +995 32 291 28 97
E info@ge.boell.org | W www.ge.boell.org | F www.facebook.com/hbf.caucasus

How to Defeat Hate Speech?

Policy Paper

This publication is a product of “Addressing Hate Speech in Georgia: A Litmus Test for Human Rights and Social Tolerance” project implemented by the South Caucasus Regional Office of the Heinrich Boell Foundation. This publication has been produced with the assistance of the Delegation of the European Union to Georgia. The contents of this publication are the sole responsibility of the South Caucasus Regional Office of the Heinrich Boell Foundation and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.

Cover photo: Democracy & Freedom Watch | Layout: Tornike Lortkipanidze | Printed at Cezanne Ltd.

© Heinrich Böll Foundation South Caucasus Regional Office, 2012
ISBN 978-9941-0-4882-1

38, Zovreti st., Tbilisi 0160, Georgia
T +995 32 238 04 67/68, +995 32 291 37 39 | F +995 32 291 28 97
E info@ge.boell.org | W www.ge.boell.org | F www.facebook.com/hbf.caucasus

სარჩევი

<i>სოფიო ჯაფარიძე</i> სიძულვილის ენა და უმცირესობები	5
<i>ეკა აღდგომელაშვილი</i> ჰომოფობიური სიძულვილის ენა და რეგულაციის მექანიზმები	31
<i>გიორგი სორდია</i> საქართველოში ეთნიკურ უმცირესობათა სირთულეები და აქტუალური პრობლემები	63
<i>მადონა ხარებავა</i> შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა პრობლემები	85
<i>Sophio Japaridze</i> Hate Speech and Minorities	123

სიძულვილის ენა და უმცირესობები

სოფიო ჯაფარიძე

ევროპის კავშირის მიერ დაფინანსებული პროექტის „სახალხო დამცველის აპარატის ხელშეწყობა“ უფროსი სამართლებრივი ექსპერტი

შესავალი

წინამდებარე საჯარო პოლიტიკის დოკუმენტის (policy paper) მიზანია უმცირესობების მიმართ სიძულვილის ენის გამოყენებასთან დაკავშირებით მოქმედი კანონმდებლობის ანალიზი, ხარვეზების იდენტიფიცირება და მათი გამოსწორების შესაძლო გზების შეთავაზება. დოკუმენტის ფარგლებში ყურადღება გამახვილდება შემდეგ მოწყველად ჯგუფებზე: ეთნიკური და რელიგიური უმცირესობები, სექსუალური უმცირესობები და შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირები (შშმპ). სათანადო უწყებებისათვის რეკომენდაციებით მიმართვამდე მოხდება სიძულვილის ენის რეგულაციის საჭიროებაზე მსჯელობა, აღნიშნულთან დაკავშირებით განსხვავებული პოზიციების და არგუმენტების წარმოჩენა და საქართველოში არსებული კონტექსტის/რეალობის გათვალისწინებით, მათი გაზიარება/არგაზიარების საფრთხეების მიმოხილვა. კონკრეტული რეკომენდაციების ჩამოყალიბებამდე ასევე ყურადღება მიექცევა სხვა ქვეყნების საუკეთესო გამოცდილებებს (best practices) და სხვადასხვა საერთაშორისო ადამიანის უფლებათა საზედამხებდებლო ორგანოების პოზიციას. საბოლოო ჯამში, არსებობს იმის მოლოდინი, რომ წინამდებარე დოკუმენტი ხელს შეუწყობს სიძულვილის ენასთან დაკავშირებით სამართლებრივი მდგომარეობისა და პრაქტიკის გაუმჯობესებას.

სიძულვილის ალმერა

საქართველოს კანონმდებლობით სიძულვილის ენა¹ არ წარმოადგენს სისხლის სამართლის წესით დასჯად დანაშაულებრივ ქმედებას², სიძულვილის ენას ძირითადად „მაუწყებლობის შესახებ“ საქართველოს კანონი³, მაუწყებელთა ქცევის კოდექსი⁴ და ჟურნალისტური ეთიკის ქარტია არეგუ-

1 თუმცა სხვადასხვა ქვეყნების ეროვნული კანონმდებლობებით იკრძალება სიძულვილის ენის შემცველი გამონათქვამები, არ არსებობს სიძულვილის ენის საყოველთაოდ აღიარებული დეფინიცია. მხოლოდ ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია R (97) 20 სიძულვილის ენის შესახებ განმარტავს სიძულვილის ენას, როგორც გამოხატვის ყველა ფორმას, რომელიც ავრცელებს, მოუწოდებს, განამტკიცებს ან ამართლებს რასობრივ სიძულვილს, ქსენოფობიას, ანტიემიგრაციულსა თუ სხვა სახის სიძულვილს, რომელიც დაფუძნებულია შეუწყნარებლობაზე, მათ შორის, უმცირესობების, მიგრანტებისა და იმიგრანტული წარმომავლობის პირთა წინააღმდეგ აგრესიული ნაციონალიზმისა და ეთნოცენტრიზმის, დისკრიმინაციისა და ძალადობის ფორმით გამოხატულ შეუწყნარებლობაზე.

2 განსხვავებით სიძულვილით მოტივირებული დანაშაულისა. ამ მხრივ საყურადღებოა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 53-ე მუხლის 2012 წლის 27 მარტის დამატება, რომლის მიხედვითაც, დანაშაულის ჩადენა რასის, კანის ფერის, სექსუალური ორიენტაციის, გენდერული იდენტობის, რელიგიის, შებლუდული შესაძლებლობის, ეროვნული, ეთნიკური კუთვნილების, ან დისკრიმინაციის შემცველი სხვა ნიშნით შეუწყნარებლობის მოტივით, არის პასუხისმგებლობის დამამძიმებელი გარემოება ამ კოდექსით გათვალისწინებული ყველა შესაბამისი დანაშაულისათვის. აღსანიშნავია, რომ მოცემულ დამატებამდეც სიძულვილის მოტივი დამამძიმებელ გარემოებად განიხილებოდა კოდექსით გათვალისწინებული რიგი დანაშაულებისათვის (მაგ., იმ. 109-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „დ“ ქვეპუნქტი, 117-ე მუხლის მე-5 ნაწილის „დ“ ქვეპუნქტი და სხვა).

3 კანონის 56-ე მუხლის მეორე პუნქტის მიხედვით: იკრძალება ისეთი პროგრამების გადაცემა, რომლებიც რაიმე ფორმით რასობრივი, ეთნიკური, რელიგიური ან სხვაგვარი შუღლის გაღვივების, რომელიმე ჯგუფის დისკრიმინაციის ან ძალადობისკენ წაქეზების აშკარა და პირდაპირ საფრთხეს ქმნის. ამავე მუხლის მესამე პუნქტის მიხედვით: იკრძალება ისეთი პროგრამების გადაცემა, რომლებიც მიმართულია პირის ან ჯგუფის ფიზიკური შესაძლებლობის, ეთნიკური კუთვნილების, რელიგიის, მსოფლმხედველობის, სქესის, სექსუალური ორიენტაციის ან სხვა თვისებისა თუ სტატუსის გამო შეურაცხყოფისაკენ, დისკრიმინაციისაკენ ან ამ თვისებისა თუ სტატუსის განსაკუთრებული ხაზგასმისაკენ, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ეს აუცილებელია პროგრამის შინაარსიდან გამომდინარე და მიზნად ისახავს არსებული შუღლის ილუსტრირებას.

4 მაუწყებელთა ქცევის კოდექსის 31-ე მუხლის მიხედვით: მაუწყებელმა თავი უნდა შეიკავოს ისეთი მასალის გამოქვეყნებისგან, რომელიც გააღვივებს სიძულვილს ან არატოლერანტობას რასის, ენის, სქესის, რელიგიური კუთვნილების, პოლიტიკური შეხედულებების, ეთნიკური, გეოგრაფიული ან სოციალური წარმოშობის საფუძველზე. იხილეთ აგრეთვე ამავე კოდექსის 32-ე და 33-ე მუხლები, საზოგადოებრივი მაუწყებლის ქცევის კოდექსის პრეამბულა თანასწორობის დაცვის პრინციპთან მიმართებაში და ამავე კოდექსის მე-15 მუხლი.

ლირებს⁵. არცერთი ზემოთ მოყვანილი აქტი სიძულვილის ენას per se არ ახსენებს, თუმცა შეიცავს ანტიდისკრიმინაციულ დებულებებს, რომლებიც სიძულვილის ენის გამოყენების ამკრძალავ ნორმებად განიხილება. მაუწყებელთა მიერ სიძულვილის ენის გამოყენებაზე, აგრეთვე ქცევის კოდექსით დადგენილი ეთიკური ნორმებისა და პროფესიული სტანდარტების დარღვევაზე რეაგირება მაუწყებელთა თვითრეგულირების მექანიზმების ფარგლებში ხორციელდება⁶. ასეთი ორგანოს შექმნას მაუწყებელს ქცევის კოდექსის საფუძველზე კანონი ავალდებულებს⁷. კანონი ასევე მოითხოვს, რომ თვითრეგულირების მექანიზმი იყოს ეფექტიანი, რაც მიუკერძოებელი და სამართლიანი პროცედურის საფუძველზე საჩივრის დროულად განხილვას გულისხმობს⁸. აღნიშნული მოთხოვნის შესრულებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა იმ ფაქტორის გათვალისწინებით ენიჭება, რომ თვითრეგულირების მექანიზმის ფარგლებში სიძულვილის ენის გამოყენებასთან დაკავშირებით მიღებული გადაწყვეტილებების სასამართლოში, კომისიაში ან რომელიმე სხვა ადმინისტრაციულ ორგანოში გასაჩივრება დაუშვებელია⁹.

თვითრეგულირების მექანიზმებს უკვე ჰქონდათ შესაძლებლობა, ემსჯელათ უმცირესობების მისამართით გაჟღერებულ სიძულვილის ენასთან დაკავშირებით.

5 2009 წლის 4 დეკემბერს, 138-მა ჟურნალისტმა საქართველოს ჟურნალისტური ეთიკის ქარტია დააფუძნა. ქარტია ეფუძნება ევროპის საბჭოს „ადამიანის ძირითად უფლებათა და თავისუფლებათა ევროპული კონვენციის“ მე-10 მუხლსა და „ჟურნალისტების საერთაშორისო ფედერაციის“ მიერ აღიარებულ „ჟურნალისტების ქცევის პრინციპების დეკლარაციას“. ეს პრინციპები პროფესიული ქცევის სტანდარტად დამკვიდრდა იმ ჟურნალისტებისთვის, რომლებიც მოიპოვებენ, გადასცემენ და ავრცელებენ ინფორმაციასა და კომენტარებს მიმდინარე მოვლენებზე. ქარტიის პრეამბულის მე-7 პუნქტის თანახმად: ჟურნალისტს უნდა ესმოდეს მედიის მიერ დისკრიმინაციის წახალისების საფრთხე; ამიტომ ყველაფერი უნდა იღონოს ნებისმიერი პირის დისკრიმინაციის თავიდან ასაცილებლად რასის, სქესის, სექსუალური ორიენტაციის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური და სხვა შეხედულებების, ეროვნული ან სოციალური წარმოშობის საფუძველზე ან რაიმე სხვა ნიშნით.

6 იხ. „მაუწყებლობის შესახებ“ საქართველოს კანონის 59¹-ე მუხლის პირველი პუნქტი.

7 იხ. იქვე, მე-14 მუხლი.

8 იხ. მაუწყებელთა ქცევის კოდექსის მე-7-9 მუხლები.

9 იხ. „მაუწყებლობის შესახებ“ საქართველოს კანონის 59¹-ე მუხლის მეორე პუნქტი.

ამ მიმართულებით არსებობს როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი პრეცედენტები.

დადებით პრეცედენტად შეიძლება განვიხილოთ ჟურნალისტური ეთიკის ქართვის საბჭოს¹⁰ გადაწყვეტილება 2010 წლის 9 მარტს ტელეარხ „კავკასიაზე“ ტოკ-შოუ „ბარიერში“ მალხაზ გულაშვილის მიერ გაკეთებულ ჰომოფობიურ განცხადებებთან დაკავშირებით¹¹. მოცემული გადაწყვეტილებით დადგინდა, რომ ტელეწამყვანმა დაარღვია ჟურნალისტური ეთიკის ქართვის მე-7 პრინციპი, რადგან არ მოახდინა გადაცემაში მოწვეული სტუმრის ჰომოფობიურ განცხადებებზე ადეკვატური რეაგირება¹². ჟურნალისტური ეთიკის ქართვის მე-7 პრინციპის დარღვევა დადგინდა ასევე ჟურნალ „ლიბერალის“ 2011 წლის 6-12 ოქტომბრის 92-ე ნომერში გამოქვეყნებულ სტატიაში შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა (შემდეგში შშმპ) მიმართ გამოყენებული დისკრიმინაციული გამონათქვამების გამო¹³. პოზიტიურ პრეცედენტებს შორის უნდა აღინიშნოს სამაუწყებლო კომ-

10 საქართველოს ჟურნალისტური ეთიკის ქართვის წესდების მე-8 მუხლის მე-8 პუნქტის „ვ“ ქვეპუნქტის მიხედვით, საბჭო საქმისწარმოების წესის შესაბამისად განიხილავს ქართით გათვალისწინებული ეთიკური ნორმების დარღვევებთან დაკავშირებულ განცხადებებს. „ზ“ ქვეპუნქტის თანახმად, საბჭო სარეკომენდაციო წერილით მიმართავს ქართის იმ წევრს, რომლის საქმიანობაც ეწინააღმდეგება ქართის მიზნებს, ან რომელიც უხეშად არღვევს წესდებით მასზე დაკისრებულ მოვალეობებს.

11 მეტი ინფორმაციისთვის იხილეთ შემდეგი ბმული: <http://www.media.ge/en/node/37242>, იხ. ასევე დამოუკიდებელი მკვლევრის, ანა ნაცვლიშვილის კვლევა სექსუალური ორიენტაციის და გენდერული იდენტობის ნიშნით დისკრიმინაციაზე, ჰომოფობიასა და ტრანსფობიაზე, 2010 წ., გვ. 24.

12 იხ. საქმე ჯერსილდი დანიის წინააღმდეგ (*Jersild v. Denmark*), No. 15890/89, 23.09.1994. საქმე ეხებოდა ჟურნალისტის გასამართლებას რასისტული გამონათქვამების გავრცელებისათვის ხელის შეწყობისა და წაქეზებისათვის. ჟურნალისტის მიერ მომზადებული დოკუმენტური ფილმი შეიცავდა სატელევიზიო ინტერვიუს ახალგაზრდებთან, რომლებიც იმიგრანტების და დანიაში მცხოვრები სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფების მიმართ შეურაცხმყოფელ და დამამცირებელ (რასისტულ) გამონათქვამებს იყენებდნენ. ვეროპულმა სასამართლომ არ გაიზიარა ის მოსაზრება, რომ რეპორტაჟის მიზანს რასისტული იდეებისა და მოსაზრებების გავრცელება წარმოადგენდა და შესაბამისად დაადგინა, რომ განმცხადებელთან მიმართებით ადგილი ჰქონდა კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევას.

13 იხ. 2011 წლის 8 ნოემბრის გადაწყვეტილება. თუმცა სტატიის ავტორები არ იყვნენ ქართის ხელმძღვანელები, განცხადება საბჭომ მაინც თავის განსჯადად მიიჩნია იმის გათვალისწინებით, რომ ჟურნალის რედაქტორი (რომელიც ქართის ხელმძღვანელია) ვალდებული იყო, მისი რედაქტორობით დაბეჭდილი სტატია ქართის პრინციპების შესაბამისი ყოფილიყო.

ბანია „რუსთავი 2“-ის ხელმძღვანელობის რეაგირება 2010 წლის 28 დეკემბერს გადაცემაში „დილა მშვიდობისა, საქართველო“ წამყვანების მიერ სიუჟეტის კომენტარებისას სექსუალური უმცირესობების მისამართით გამოთქმულ დამცინავ და შეურაცხყოფელ გამონათქვამებზე, რომლებიც აღნიშნული ჯგუფისადმი უარყოფითი სტერეოტიპების გაღვივებას ემსახურებოდა. წინა ორი მაგალითისგან განსხვავებით, მოცემულ შემთხვევაზე რეაგირება „რუსთავი 2“-ის ხელმძღვანელობამ იმავე დღეს საკუთარი ინიციატივით მოახდინა¹⁴. ასევე აღნიშნავს იმსახურებს ტელემაუწყებელ „იმედის“ ხელმძღვანელობის მიერ ბოდის მოხდა შოუში „სიმართლის დრო“ წამყვანის მიერ დასმული არაკორექტული შეკითხვის გამო, რომელიც მოწვეული სტუმრის ეთნიკურ წარმოშობას (სომეხი), როგორც სამარცხვინო ფაქტს, ისე განიხილავდა¹⁵.

რაც შეეხება უარყოფით პრეცედენტებს, ამ მხრივ აღსანიშნავია შპს „ტელეიმედის“ თვითრეგულირების მექანიზმის — საჩივრების განმხილველი კომისიის პასუხი ააიბ „იდენტობის“ საჩივარზე, რომელიც 2012 წლის 12 თებერვალს ტელეკომპანია „იმედის“ ეთერში მხატვრული ფილმის „ბრაზის გამართლება“ ჩვენებისას ინგლისური სიტყვა „gay“-ს სუბტიტრებში შეურაცხყოფელი ქართული სიტყვით თარგმნას ეხებოდა. ჩათვალა რა, რომ „იდენტობა“ არ წარმოადგენდა „მაუწყებლობის შესახებ“ საქართველოს კანონით გათვალისწინებულ „დაინტერესებულ პირს/მხარეს“¹⁶, კომისიამ საჩივარი ჯერ განუხილველი დატოვა, ხოლო „იდენტობის“ მიერ ტელეკომპანია „იმედის“ მხრიდან მითითებული ხარვეზის გამოსწორების შემდეგ (კონკრეტული დამარალბულების სახელზე მინდობილობების წარდგენა), მის და-

14 2011 წლის 5 იანვარს აღნიშნულ შემთხვევასთან დაკავშირებით ასოციაცია განსხვავებულობის კვლევისა და სათემო აქტივიზმის (ამჟამად ააიბ „იდენტობა“) მიერ შეტანილი განცხადების პასუხად, სამაუწყებლო კომპანია „რუსთავი 2“-ის გენერალურმა დირექტორმა განმარტა, რომ შემთხვევის დღევანდელი გადაცემის მთავარი პროდუსერის და წამყვანების მისამართით გამოიყენა ბრძანება ამ უკანასკნელთათვის საყვედურის გამოცხადების შესახებ. საკითხი ასევე განიხილეს ყოველკვირეულ კრებაზე.

15 იხ. ანგარიში „ჩვენ არ გვაქვს დუმილის დრო: 2009-2010 წლებში სიძულვილის ენისა და სიძულვილით მოტივირებული შემთხვევების ზრდა“. საერთო-სამოქალაქო მოძრაობა „მრავალეროვანი საქართველო“, 2010 წელი, გვ. 15.

16 იხ. „მაუწყებლობის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-2 მუხლის „ე“ ქვეპუნქტი; იხ. ასევე „მაუწყებლობის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-5 მუხლის „ვ“ ქვეპუნქტი.

მაცოფილებზე უარი თქვა. იგივე ფორმალური წინაღობა შეუქმნა ტელეკომპანია „იმედმა“ ააიპ „იდენტობას“ სხვა საჩივარის შემთხვევაშიც¹⁷. „დაინტერესებული პირის“ ცნების ვიწრო განმარტებით, იურიდიულ პირს, ფაქტობრივად, ესპობა თვითრეგულირების მექანიზმის წინაშე საჩივრის წარდგენის შესაძლებლობა, თუ საქმე სექსუალური ორიენტაციის, ეთნიკური თუ რელიგიური კუთვნილების, შესაძლებლობების შეზღუდვის ნიშნით შურაცხყოფასა და დისკრიმინაციას ეხება.

იმის გათვალისწინებით, რომ საქართველოს კანონმდებლობით სიძულვილის ენა არ ისჯება, როგორც ზემოგანხილულმა მაგალითებმა აჩვენა, მისი გამოყენების წინააღმდეგ ბრძოლა ძირითადად მაუწყებელთა თვითრეგულირების ფარგლებში ხორციელდება. თუმცა უფლებადამცველები ცდილობენ გამოიყენონ ნებისმიერი სამართლებრივი საფუძველი, რომელიც სამართალწარმოების გზით, სიძულვილის ენის წინააღმდეგ თუნდაც ირიბად დაპირისპირებას გახდის შესაძლებელს. ამ მხრივ აღსანიშნავია საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის (შემდეგში საია) სარჩელი პარტია „თავისუფლების“ მაჟორიტარი დეპუტატობის კანდიდატის ლადო სადღობელაშვილის წინააღმდეგ¹⁸. მან სოციალურ ქსელ „ფეისბუქში“ განათავსა შემდეგი შინაარსის შეტყობინებები: „საქართველო სექსუალური უმცირესობების გარეშე“ და „ჰომოსექსუალთა დღე საქართველოში დათვლილია“. საია დავობდა, რომ ბ-ნმა სადღობელაშვილმა დაარღვია საარჩევნო კოდექსის 75-ე მუხლის მე-2 პუნქტი, რადგან მისი შეტყობინებები ძალადობისა და სიძულვილის პროპაგანდას შეიცავდა, რის გამოც იგი საარჩევნო რეგისტრაციიდან უნდა მოხსნილიყო. საიას სარჩელი და სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა, რადგან საქალაქო და სააპელაციო სასამართლოებმა სათანადოდ დასაბუთებულად არ მიიჩნიეს, რომ სადავო შეტყობინებებით ბ-ნი სადღობელაშვილი ამომრჩევლებში სექსუალური უმცირესობების მიმართ სიძულვილს აღვივებდა¹⁹. სიძულვილის ენის წინააღმდეგ სამოქალაქო სამართალწარმოების გზით ბრძოლის სამართლებრივ საფუძველად

---

17 საჩივარი შეეხებოდა 2011 წლის 6 თებერვალს ტელეკომპანია „იმედზე“ გასულ გადაცემას „სპეციალური რეპორტაჟი“.

18 მეტი ინფორმაციისთვის იხილეთ შემდეგი ბმული: <http://liberali.ge/node/1743>; იხ. ასევე ზევით 11. ანა ნაცვლიშვილის კვლევა, გვ. 23-24.

19 იხ. ქ. თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2010 წლის 25 მაისის გადაწყვეტილება საქმეზე No. 3/2069-10.

უფლებადამცველები საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლს ასახელებენ, რომელიც სხვა პირად არაქონებრივ უფლებებთან ერთად, იცავს პირის პატივსა და ღირსებას და პირადი ცხოვრების საიდუმლოებას²⁰. თუმცა შესაბამისი კვლევებისა თუ პრაქტიკის განზოგადების არარსებობის პირობებში, მოცემული მექანიზმის ეფექტიანობაზე საუბარი რთულია.

იშვიათია, თუმცა აღნიშვნას იმსახურებს შემთხვევები, როდესაც კერძო კომპანიის მფლობელი, თავისი თანამშრომლების მიერ სიძულვილის ენის გამოყენების გამო, მათ მიმართ დისციპლინარულ ზომებს ატარებს და ანალოგიური ფაქტის მომავალში თავიდან ასაცილებლად, პრევენციული ხასიათის ზომებსაც მიმართავს. ამავდროულად, სხვადასხვა უწყებების ხელმძღვანელი თანამდებობის პირები, სიძულვილის ენის გამოყენებასთან დაკავშირებით მათ უწყებაში შესულ საჩივრებს/განცხადებებს, ხშირ შემთხვევაში, სამუხაზოდ, პასუხგაუცემელს ტოვებენ²¹.

კანონმდებლობისა და პრაქტიკის ზემოთ მოცემული ანალიზი ცხადყოფს, რომ მედიასაშუალებებით გაკეთებულ სიძულვილის ენის შემცველ განცხადებებზე რეაგირება მეტ-ნაკლებად შესაძლებელია და ხდება კიდევაც, თუმცა პრობლემად რჩება ინტერნეტსივრცის გაკონტროლება²², კერძოდ — სოციალურ ქსელებში,

20 იხ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლის მე-2, მე-3, მე-4 და მე-6 ნაწილები.

21 იხ. ზევით 15, გვ. 15, ინფორმაცია 2010 წლის 27 ივლისს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს თანამდებობის პირებთან შეხვედრისას საქართველოს პრეზიდენტის რასისტული გამონათქვამის თაობაზე; იხ. ასევე შემდეგი ბმული: <http://identoba.ge/8510> ააიზ „იდენტობის“ მიმართვა ილიას უნივერსიტეტის აკადემიური საბჭოსა და „პროკრედიტ ბანკის“ ხელმძღვანელობის სახელზე.

22 ამ მხრივ აღსანიშნავია კიბერდანაშაულის შესახებ კონვენცია, რომელიც ინტერნეტის ბოროტად გამოყენების საპასუხოდ ევროპის საბჭოს ფარგლებში მომზადდა. აღნიშნულ კონვენციას საქართველომ ხელი 2008 წელს მოაწერა, ხოლო მისი რატიფიცირება 2012 წლის 6 ივნისს მოახდინა. კონვენცია საქართველოსთვის ძალაში 2012 წლის 1 ოქტომბერს შედის. იხ. <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=185&CM=&DF=&CL=ENG>

აღნიშნული კონვენციის დამატებითი ოქმი (28.01.2008) მონაწილე სახელმწიფოებს ავალდებულებს, თავიანთი იურისდიქციის ფარგლებში დაადგინონ და სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში მისცენ ის პირები, რომლებიც ინტერნეტში დისკრიმინაციული ხასიათის მასალას განათავსებენ. იხ. <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/189.htm>. აღსანიშნავია, რომ დამატებითი ოქმის რატიფიცირება ჯერ მხოლოდ 5-მა ქვეყანამ მოახდინა და საქართველოს ოქმისთვის ჯერ ხელი არ მოუწერია.

ინტერნეტფორუმებსა და ბლოგებზე განთავსებული სიძულვილის ენის შემცველი განცხადებების წინააღმდეგ ეფექტიანი ზომების გატარება. არადა ფაქტია, რომ ზემოდასახელებულ საშუალებებში ხშირად ვხვდებით სიძულვილის ენას²³. ისიც აშკარაა, რომ სიძულვილის ნიადაგზე ჩადენილი მზარდი რაოდენობის ინციდენტები პირდაპირ კავშირშია სიძულვილის შემცველი ფრაზეოლოგიის გამოყენებასთან²⁴.

მიუხედავად იმისა, რომ 2011 წლის განმავლობაში მკვეთრად შემცირდა რელიგიური შეუწყნარებლობის მოტივით ჩადენილი კანონდარღვევები, როგორცაა აღნიშნული საფუძვლით დევნა თუ ფიზიკური შეურაცხყოფა²⁵, კვლავაც პრობლემატური იყო ყველა ტიპის მედიაში რელიგიური უმცირესობების მისამართით სიძულვილის ენის გამოყენება²⁶. იგივე ითქმის ეთნიკურ უმცირესობებზეც²⁷. რელიგიათაშორისი და ეთნოსთაშორისი შუღლის გაღვივებას მნიშვნელოვნად შეუწყობ ხელი უკანასკნელ პერიოდში განვითარებულმა მოვლენებმა, რასაც საფუძვლად რელიგიური გაერთიანებებისათვის საჯარო სამართლის იურიდიული პირის სტატუსის მიწოდების შესახებ სამოქალაქო სამართლის კოდექსში შეტანილი ცვლილებები დაედო. აღნიშნულმა ცვლილებებმა გარკვეულწილად რელიგიური და ეთნიკური უმცირესობების მიმართ სიძულვილის შემცველი ფრაზეოლოგიის გამოყენების კატალიზატორის როლი შეასრულა²⁸. სექსუალური უმცირესობების მიმართ სიძულვილის ენის ინტენსიური გამოყენების მიზეზი გახდა ასევე მიმდინა-

---

23 იხ. ზევით 15, გვ. 12. ინფორმაცია სოციალურ ქსელ „ფეისბუქში“ არსებულ ვგუფზე „დიხს, მე რასისტი ვარ“.

24 იხ. „საქართველოში რელიგიათაშორისი და ეთნოსთაშორისი სიძულვილის გაღვივების საფრთხე: სადამდე მიგვიყვანა მდუმარებამ!“ ანალიტიკური ჩანაწერი, საერთო-სამოქალაქო მოძრაობა „მრავალეროვანი საქართველო“, 06-13.07.11, გვ. 1.

25 იხ. საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ, 2011 წ., გვ. 104.

26 იხ. იქვე, გვ. 110.

27 იხ. იქვე, გვ. 117.

28 იხ. ზევით 24, გვ. 3-7, იხილეთ ასევე რელიგიის კანონის გაშუქება ქართულ მედიაში, მერაბ ბასილაია, 2011 წ., <http://www.mdfgeorgia.ge/index.php?menuid=4&lang=1&id=55>

რეწლის 17 მაისს მსოფლიო ჰომოფობიის წინააღმდეგ ბრძოლის საერთაშორისო დღეს განვითარებული მოვლენები²⁹.

პრობლემატიკა

საზოგადოებრივი ცნობიერების დონე სიძულვილის ენასთან მიმართებით ძალიან დაბალია. შესაბამისად, საზოგადოებას უჭირს ერთმანეთისგან განასხვავოს გამოხატვის თავისუფლება და სიძულვილის ენა. აღნიშნულს ხელს უწყობს ის გარემოებაც, რომ სიძულვილის ენის გამავრცელებელი სუბიექტები ხშირ შემთხვევაში უშუალოდ მედიასაშუალებები³⁰, საზოგადოებრივი მოღვაწეები, სხვადასხვა თანამდებობის პირები და პოლიტიკოსები არიან, მაშინ როდესაც ამ უკანასკნელთ განსაკუთრებული პასუხისმგებლობა ეკისრებათ ისეთი ენის გამოყენებისგან თავშეკავებაში, რაც არატოლერანტული გარემოს შექმნას უწყობს ხელს³¹. სიძულვილის ენაზე რეაგირება ხელისუფლების მხრიდან პრაქტიკულად არ ხდება, რაც ახალისებს სიძულვილის ენის გამოყენებას და ხელს უწყობს დაუსჯელობის სინდრომის გავლევას. სამწუხაროდ, არ განხორციელებულა სხვადასხვა სამიზნე ჯგუფების (მედიასაშუალებები, პოლიტიკოსები და სხვა) კომპლექსური მონიტორინგი, რაც სიძულვილის ენის გამოყენების მასშტაბებზე შექმნიდა შთაბეჭდილებას ან შესაძლებელს გახდიდა უმცირესობების იმ კონკრეტული ჯგუფის იდენტიფიცირებას, რომელიც სიძულვილის ენის ადრესატი ყველაზე ხშირად ხდება. იგივე შეიძლება ითქვას უმცირესობების მიმართ მოსახლეობის განწყობებისა

29 დაწვრილებითი ინფორმაციისათვის იხილეთ შემდეგი ბმული: http://www.gyla.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=1303%3A2012-05-18-12-34-17&catid=1%3ALatest-news&Itemid=177&lang=ka

30 მედიასაშუალებებთან მიმართებით მნიშვნელოვანია ერთმანეთისგან გაიმიჯნოს ორი განსხვავებული სიტუაცია: 1. როდესაც ჟურნალისტი თვითონ არის სიძულვილის ენის შემცველი ფრაზოლოგიის ავტორი, რაც ყოველად დაუშვებელია, და 2. როდესაც საზოგადოებრივი ინტერესის შემცველი საკითხის გაშუქებისას, ჟურნალისტი მხოლოდ სხვის მიერ გამოთქმულ მოსაზრებებს იმეორებს, რომელიც, შესაძლოა, სიძულვილის ენას შეიცავს. შედარებისთვის იხ. საქმე ჯერსილი დანიის წინააღმდეგ (Jersild v. Denmark), No. 15890/89, 23.09.1994 და სურეკი თურქეთის წინააღმდეგ (Sürek v. Turkey), No. 26682/95. იხ. ასევე ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია No. R (97) 20 სიძულვილის ენის შესახებ, მე-9 პრინციპი.

31 იხ. იქვე, პირველი პრინციპი.

და დამოკიდებულებების კვლევებზე³². აღნიშნული ტიპის კვლევები და მონიტორინგები მნიშვნელოვანია სიძულვილის ენის წინააღმდეგ ბრძოლის სამოქმედო გეგმის შექმნისა და კონკრეტული აქტივობების გაწერისათვის. მიუხედავად იმისა, რომ გარკვეული პერიოდულობით სიძულვილის ენის თემამე იმართება სხვადასხვა დისკუსიები და შეხვედრები, მეტი კოორდინაცია და ძალისხმევა საჭირო საკითხის აქტუალიზაციისთვის. სიძულვილის ენის გამოყენების შესახებ ინფორმაციის შეგროვება და კონკრეტული შემთხვევების დოკუმენტირება უაღრესად მნიშვნელოვანია. სამწუხაროდ, ამ მიმართულებითაც ბოლო პასიურობა შეიმჩნევა. სიძულვილის ენის მიმართ სახელმწიფოს ინდიფერენტული და წამქეზებლური (რაც ეფექტიანი კანონმდებლობის არქონასა და კონკრეტული შემთხვევების რეაგირების გარეშე დატოვებაში გამოიხატება) დამოკიდებულება, სიძულვილის ენის მსხვერპლთ სახელმწიფოს შესაბამისი სტრუქტურების მიმართ ნდობის ხარისხს მნიშვნელოვნად უმცირებს და მათი უფლებების შელახვის შემთხვევაში, უფლებების აღდგენის იმედს ილუზიად უქცევს.

კითხვები და მიდგომები სიძულვილის ენის რეგულირების საკითხის ირგვლივ

გემოაღწერილი მდგომარეობის ფონზე აქტიურად განიხილება სიძულვილის ენის რეგულირების საკითხი, რასაც შემდეგი თანმდევი კითხვები ახლავს:

- ▶ მოიაზრებს თუ არა გამოხატვის თავისუფლება სიძულვილის ენას?
- ▶ რა შემთხვევებში და რა მოცულობით შეიძლება შეიზღუდოს გამოხატვის თავისუფლება, როდესაც სიძულვილის ენის გამოყენებას აქვს ადგილი, რომ შეზღუდვა დასახული ლეგიტიმური მიზნის პროპორციულად ჩაითვალოს?
- ▶ უნდა ისჯებოდეს თუ არა სიძულვილის ენა სისხლის სამართლის წესით?
- ▶ რა დადებით თუ უარყოფით შედეგებამდე შეიძლება მიგვიყვანოს სიძულვილის ენის კრიმინალიზაციამ თუ სხვა სახის ცენზურამ?

---

³² აღსანიშნავია, რომ ასეთი ტიპის კვლევების ჩატარების გამოცდილება უკვე არსებობს, თუმცა სასურველია, ისინი მეტი სიხშირით ჩატარდეს და გაფართოვდეს როგორც სამიზნე ჯგუფები, ისე კვლევის ჩატარების არეალი. მაგ., იხილეთ ჰაინრიჰ ბილის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონალური ბიუროს კვლევა უმცირესობების მიმართ მოსახლეობის განწყობებისა და დამოკიდებულებების შესახებ, ივნისი, 2011.

გამოხატვის თავისუფლება რომ აბსოლუტურ უფლებას არ წარმოადგენს, ამბობენ სხვადასხვა ქვეყნების კონსტიტუციები თუ სხვადასხვა საერთაშორისო აქტები მეტყველებს³³. აღნიშნულზე თანხმდებიან პრაქტიკოსი იურისტები და მეცნიერებიც, თუმცა მათი აზრი ორად მაშინ იყოფა, როდესაც ისმის კითხვა — რამდენად მოიცავს გამოხატვის თავისუფლება სიძულვილის ენას და უნდა ექვემდებარებოდეს თუ არა ეს უკანასკნელი რეგულირებას. მეცნიერთა და პრაქტიკოს იურისტთა ერთი ნაწილი თვლის, რომ აუცილებელია სიძულვილის ენის რაღაც ფორმით რეგულირება³⁴, რადგან მას ზიანი მოაქვს როგორც კონკრეტული პირისთვის, ისე მთელი საზოგადოებისათვის³⁵. იგი მარტივად შეიძლება გადაიზარდოს დისკრიმინაციაში ან ფიზიკურ ძალადობაში (სიძულვილით მოტივირებულ დანაშაულში)³⁶. მეორე ნაწილი მიიჩნევს, რომ სიძულვილის ენის მარეგულირებელი კანონები არაეფექტიანია, რადგან ისინი მხოლოდ ზედაპირულად აგვარებენ პრობლემას

33 იხ., მაგ., ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენციის (ECHR) მე-10 მუხლი; იხ. ასევე სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის (ICCPR) მე-19 მუხლი და სხვა. იხ. ასევე გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტის ზოგადი კომენტარი N 10, 20.06.1983, მე-4 პარაგრაფი და ზოგადი კომენტარი N 11, 29.07.1983, მე-2 პარაგრაფი.

34 თუმცა აზრები რეგულირების ფორმასთან მიმართებითაც იყოფა. მაგ., იხ. <http://shokoladi.ge/content/hate-speech-is-dasacavad> ვ. მენაბდე, Hate speech-ის დასაცავად, 06.04.2011, რომელიც სიძულვილის ენის პრობლემის მოგვარებას იდეათა თავისუფალი ბაზრის ფარგლებში გვთავაზობს და სიძულვილის ენის აკრძალვის საფუძვლით გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვას მხოლოდ ზიანის მიყენების „აშკარა და მყისიერი“ საფრთხის არსებობის შემთხვევაში ამართლებს. აღნიშნულის საპირისპიროდ იხ. <http://www.netgazeti.ge/GE/28/opinion/2640/> ი. ვაჭარაძე, „რატომ უნდა შეიზღუდოს გამოხატვის თავისუფლება“, 10.07.2010, რომელიც მიიჩნევს, რომ სიძულვილის ენის დაურეგულირებლობამ შეიძლება ზოგიერთი ინდივიდის ან ჯგუფის არსებობასაც კი შეუქმნას საშიშროება. შესაბამისად, გამოხატვის თავისუფლება ადვილად გადაიწონება სიცოცხლის უფლებით.

35 იხ., მაგ., Delgado, Richard (1982). Words That Wound: A Tort Action for Racial Insults, Epithets, and Name-Calling. Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review 17:13381.

36 უფრო მეტიც, სიძულვილის ენა ისეთი სერიოზული საერთაშორისო სისხლის სამართლის დანაშაულის გამომწვევე წინაპირობა ყოფილა, როგორც არის, მაგ., გენოციდი. აღნიშნულის საილუსტრაციოდ გამოდგება რუანდის 1994 წლის მავალითი. სიძულვილის ენა ეთნოკონფლიქტების მაპროვოცირებელ გარემოებადაც განიხილება.

37 მაგალითად, რასისტული გამონათქვამების აკრძალვით ვერ აღმოიფხვრება უშუალოდ რასიზმის პრობლემა, რაც ასეთი ხასიათის გამონათქვამების მთავარი მიზეზია. იხ., მაგ., Strossen, Nadine (1990). Regulating Racist Speech on Campus: A Modest Proposal. Duke Law Journal 48368.

და არა პრობლემის გამომწვევ მიზეზს³⁷. უფრო მეტიც, სიძულვილის ენის ამკრძალავი კანონმდებლობის მოწინააღმდეგეები თვლიან, რომ აკრძალვა კონტრპროდუქტიულ შედეგებს იწვევს. კერძოდ, იატაკქვეშ უბიძგებს ასეთი მოსაზრებების მქონე ადამიანებს, რომლებიც თავიანთ შეხედულებებს მოგვიანებით არა სიტყვით, არამედ ძალადობრივი ქმედებებით გამოხატავენ³⁸. სიძულვილის ენის კრიმინალიზაციის მოწინააღმდეგეთა აზრით, კრიმინალიზაცია არ წარმოადგენს პრობლემის დაძლევის გზას და იგი მხოლოდ გამოხატვის თავისუფლების დაკნინებას, კერძოდ კი მნიშვნელოვან საკითხებზე დისკუსიის ჩახშობას ემსახურება. ისინი საუბრობენ რისკებზეც, რაც სიძულვილის ენის კრიმინალიზაციას სდევს თან, კერძოდ — კანონმდებლობის რეპრესიებისთვის გამოყენებაზე³⁹.

სიძულვილის ენის კრიმინალიზაციაზე საუბრისას მნიშვნელოვანია აღინიშნოს ის გარემოება, რომ რასიზმისა და შეუწყნარებლობის წინააღმდეგ ევროპულმა კომისიამ (ECRI) საქართველოს ორჯერ მიმართა სიძულვილის ენის კრიმინალიზაციის რეკომენდაციით. 2007 წლის მოხსენებაში, ECRI-მ საქართველოს მოუწოდა სისხლის სამართლის დანაშაულად ეცნო არა მხოლოდ რასობრივი დისკრიმინაციისა და შუღლის გაღვივება, არამედ სხვა რასისტული ქმედებებიც, მათ შორის, რასობრივი შეურაცხყოფა და რასისტული განცხადებების შემცველი მასალების საჯარო გახმაურება ან გავრცელება რასიზმის მოტივით⁴⁰. 2010 წლის მოხსენებაში, ECRI-მ იმავე რეკომენდაციით მიმართა საქართველოს და მიუთითა ECRI-ს ზოგადი პოლიტიკის N. 7 რეკომენდაციაზე რასიზმისა და რასობრივი დისკრიმინაციის წინააღმდეგ ბრძოლის ეროვნული

---

38 არსებობს მოსაზრება, რომ აკრძალვას სშირ შემთხვევაში წამაქეზებელი ეფექტი უფრო აქვს, ვიდრე შემაჯავებელი/პრვენციული, რადგან აკრძალვა მეტ გაღვივებას იწვევს და აღვივებს აგრესიას, რომელიც შემდეგ ექსტრემალურ ფორმებს იღებს.

39 იხ., მაგ., Human Rights Watch-ის ანგარიში Beaten, Blacklisted, and Behind Bars, 26.10.2010, რომელიც ნათელი მაგალითია იმისა, თუ როგორ იყენებდა აზერბაიჯანის ხელისუფლება კანონმდებლობას თავისუფალი სიტყვის ჩასახშობად, ჟურნალისტების დევნისა და რეპრესიებისთვის.

40 იხ. ევროპული კომისია რასიზმისა და შეუწყნარებლობის წინააღმდეგ (ECRI), მეორე მოხსენება საქართველოს შესახებ, 13 თებერვალი 2007 წ., მე-17 პარაგრაფი. ანგარიში იხილეთ ქართულ ენაზე <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Georgia/GEO-CbC-III-2007-2-GEO.pdf>

კანონმდებლობის შესახებ, რომელიც შესაბამის სახელმძღვანელო პრინციპებს ითვალისწინებს⁴¹.

სხვა ქვეყნების გამოცდილება

სიძულვილის ენის რეგულირების თვალსაზრისით საინტერესოა სხვა ქვეყნების გამოცდილება. ამ მხრივ ძირითადად ორგვარი მიდგომა დომინირებს — ევროპული და ამერიკული (ამერიკის შეერთებული შტატების). ევროპის ქვეყნები⁴² სიძულვილის ენას სისხლის სამართლის კანონმდებლობით დასჯად დანაშაულად აცხადებენ, ამერიკა კი, გამოხატვის თავისუფლების თითქმის აბსოლუტურ დაცვას უზრუნველყოფს და სიძულვილის ენას, როგორც ასეთს, კანონით არ კრძალავს. მსგავსად ევროპისა, სიძულვილის ენის კრიმინალიზაციას ახდენს კანადა, ინდოეთი, ბრაზილია და ავსტრალია.

ამერიკული მიდგომის თანახმად, სიძულვილის ენის კრიმინალიზაცია ეწინააღმდეგება კონსტიტუციით (კონსტიტუციის პირველი შესწორება) დაცულ გამოხატვის თავისუფლებას, რომლის ცენზურაც აშშ-ში საკმაოდ იშვიათია. ამერიკის პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, სიძულვილის ენა მხოლოდ იმ გამონაკლის შემთხვევებში იკრძალება კანონით, როდესაც ის მოქალაქეებისათვის „მცისიერ საფრთხეს“ შეიცავს⁴³. სისხლის სამართლის დანაშაულს ამერიკაში სისხლისღვრისკენ მოწოდება წარმოადგენს, და ისიც მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მსგავსი მოწოდება შეიარაღებულ შეკრებაზე გაისმა.

41 ევროპული კომისია რასიზმისა და შეუწყნარებლობის წინააღმდეგ (ECRI), მესამე მოხსენება საქართველოს შესახებ, 15 ივნისი 2010 წ., მე-11 პარაგრაფი, ანგარიში იხილეთ ქართულ ენაზე <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Georgia/GEO-CbC-IV-2010-017-GEO.pdf>, იხ. ასევე ECRI General policy recommendation No. 7. On national legislation to combat racism and racial discrimination.

42 ამ ქვეყნების რიგს მიეკუთვნება ავსტრია, ბელგია, დანია, ინგლისი, საფრანგეთი, გერმანია, ირლანდია, იტალია, შვედეთი და შვეიცარია.

43 იხ. ბრანდენბურგი ოჰაიოს წინააღმდეგ (Brandenburg v. Ohio) 395 US 444 (1969), რომლის მიხედვითაც, სიტყვის თავისუფლების შეზღუდვა მხოლოდ მაშინ არის გამართლებული, თუ კონკრეტული სიტყვები საზოგადოებას მცისიერი უკანონო ქმედებისკენ წააქებებს. იხ. ასევე იატესი შეერთებული შტატების წინააღმდეგ (Yates v. United States) 354 US 298 (1957), რომელშიც სასამართლომ განმარტა, რომ რადიკალური და რევოლუციური ენაც კი დაცულია გამოხატვის თავისუფლებით და შეზღუდვის ტესტი მხოლოდ „აშკარა და მცისიერი საფრთხეა“.

აშშ-ის მსგავსად, გამოხატვის თავისუფლება კანადის დემოკრატიის ერთ-ერთი კრიტიკული ნაწილია. კანადაში სიძულვილის ენის რეგულაციას სისხლის სამართლის კოდექსი და კანადის ადამიანის უფლებათა აქტი ახდენს⁴⁴. ამ ქვეყნის კანონმდებლობა კრძალავს კონკრეტულ პირთა თუ პირთა ჯგუფის მიმართ⁴⁵ სიძულვილის საჯარო და განზრახ წაქეზებას. კანადის კანონმდებლობა განმარტავს, თუ რა შემთხვევებში არ ჩაითვლება განცხადებები სიძულვილის ენის შემცველად⁴⁶.

კანადის უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკის მიხედვით, სიძულვილის ენა არაერთხელ გახდა გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის მიზეზი. ამ კუთხით ერთ-ერთი საინტერესო და სამაგალითო საქმეა R. v. Keegstra⁴⁷. საქმეში სკოლის მასწავლებელი გავვეთილის დროს ებრაელებს აღწერდა „მატყუარა“, „ფულის მოყვარულ“, „ძალაუფლებისთვის დამშეულ“, „სადისტ“ და „ბავშვების მკვლელ“ ერაღ. გამოცდაზე კი ამ დახასიათებების გამეორება მოითხოვა. სასამართლომ განიხილა სიძულვილის ენის ამკრძალავი სისხლის სამართლის კოდექსის (კერძოდ, 319-ე მუხლის) შესაბამისობა კანადის ქარტიაში აღიარებულ გამოხატვის თავისუფლებასთან. პროზორციულობის პრინციპზე დაყრდნობით, სასამართლომ განმარტა, რომ სიძულვილის ენის ამკრძალავი ნორმა კანონიერი იყო, რადგან: აკრძალვა საკმაოდ ვიწროდ და მკაფიოდ იყო ჩამოყალიბებული და პირს იმ შემთხვევაში შეეფარებოდა, თუ სიძულვილის გავრცელების განზრახვის ბრალი დადგინდებოდა⁴⁸.

44 იხ. კანადის ადამიანის უფლებათა აქტი 1985 და კანადის სისხლის სამართლის კოდექსი 1985.

45 „რასის, ეროვნული თუ ეთნიკური კუთვნილების, კანის ფერის, რელიგიის, ასაკის, სქესის, სექსუალური ორიენტაციის, საოჯახო მდგომარეობის, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა ან შეწყალებული პირთა“.

46 კანადის სისხლის სამართლის კოდექსის 319 (3) მუხლის მიხედვით, განცხადება არ ჩაითვლება სიძულვილის ენად, თუ: 1) სიმართლეს შეესაბამება, 2) წარმოადგენს რელიგიის შესახებ არგუმენტს ან მოსაზრებას in good faith, 3) მნიშვნელოვანია საზოგადოებრივი აზრისთვის, 4) გულწრფელად (პატიოსნად) არის გამოხატული, იმისათვის რათა წარმოაჩინოს კონკრეტული ჯგუფისადმი სიძულვილის გამოძევების გარემოებები.

47 იხ. R. v. Keegstra [1990] 3 S.C.R. 697 (Can.).

48 იხ. საქმე Regina v. Andrews, [1990] 3 S.C.R. 870, 886, რომელიც ჰოლოკოსტის უარმყოფელი ინფორმაციის დაბეჭდვის გამო კანადის უზენაესი სასამართლოს მიერ პირის სიძულვილის ენის მუხლით გასამართლებას ეხება. სასამართლომ განმარტა, რომ რასიზმს საზოგადოებისთვის დესტრუქციული შედეგები მოაქვს.

საქმეში *Mugesera v. Canada* კანადის უზენაესმა სასამართლომ რუანდელი ბრალდებული გენოციდის წაქეზებისთვის გაასამართლა⁴⁹. ეს საქმე ნათელი მაგალითია იმისა, თუ როგორ შეიძლება გადაიზარდოს სიძულვილის ენა საერთაშორისო სისხლის სამართლის დანაშაულში, თუ მისი დროულად აღკვეთა არ მოხდა. კანადის უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკის მიხედვით, სიძულვილის ენის ამკრძალავი ნორმები შესაძლებელია გამოხატვის თავისუფლების დამცავ ნორმებთან თანაარსებობდნენ და აძლიერებდნენ კიდევაც მათ⁵⁰.

ბელგიაში სიძულვილის ენასა და დისკრიმინაციას ანტირასისტული კანონი კრძალავს⁵¹. ამასთანავე, სპეციალური კანონით აკრძალულია ჰოლოკოსტის საჯარო არაღიარება⁵².

ჰოლანდიაში კონკრეტული ჯგუფის შეურაცხყოფა და სიძულვილის წაქეზება სისხლის სამართლის წესით დასჯადი ქმედებაა, თუ იგი საჯაროა და მიმართულია კონკრეტული რასის, რელიგიის, სექსუალური უმცირესობების, თუ შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების წინააღმდეგ⁵³.

სიძულვილის ენა შევადეთმძიც სისხლის სამართლის კოდექსითაა აკრძალული⁵⁴. სიძულვილის ენა განმარტებულია, როგორც საჯარო განცხადება, რომელიც საფრთხეს უქმნის ან უპატივცემულობას გამოხატავს ეთნიკური ჯგუფის ან სხვა ჯგუფის მიმართ, რასის, კანის ფერის, ეროვნული თუ ეთნიკური წარმომავლობის, სარწმუნოებისა და სექსუალური ორიენტაციის მიხედვით.

49 იხ. საქმე *Mugesera v. Canada (Minister of Citizenship and Immigration)*, [2005] 2 S.C.R. 166.

50 იხ. *K. Mahoney, Hate Speech, Equality, and the State of Canadian Law*, 44 WAKE FOREST L. REV. 321, 323 (2009) at 328.

51 იხ. ბელგიის კანონი რასიზმითა და ქსენოფობიით მოტივირებულ ქმედებათა დასჯის შესახებ, 1981 წ.

52 იხ. ბელგიის კანონი ჰოლოკოსტის არაღიარების შესახებ, 23.03.1995. კანონი კრძალავს მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში გერმანიის სოციალისტური რეჟიმის მიერ ჩადენილი გენოციდის არაღიარებას, გამართლებას ან უარყოფას.

53 იხ. ჰოლანდიის სისხლის სამართლის კოდექსი, 1986 წ. 137-ე მუხლის c და d ქვეპუნქტები.

54 შევადეთის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 სექცია, 1962 წ.

დიდ ბრიტანეთში სიძულვილის ენის კრიმინალიზაცია საუკუნეებს ითვლის⁵⁵. იგი სხვადასხვა საკანონმდებლო აქტებით არის აკრძალული⁵⁶.

ევროპის ქვეყნებიდან გერმანია სიძულვილის ენის ამკრძალავი ყველაზე მკაცრი ნორმებით გამოირჩევა. ამის ერთ-ერთი მიზეზი მეორე მსოფლიო ომის შედეგები და მსგავსი დანაშაულების სამომავლო აღკვეთაა⁵⁷. გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსი კრძალავს სიძულვილის ნებისმიერი საჯარო გამოვლინების ფორმას, ნებისმიერი ჯგუფის ან საზოგადოების წევრის მიმართ⁵⁸. აკრძალვა იმ შემთხვევაშიც მოქმედებს, თუ დანაშაული გერმანიის საზღვრებს გარეთ არის ჩადენილი⁵⁹. ისტორიული კონტექსტიდან გამომდინარე, გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსით, ჰოლოკოსტის უარყოფა ან გამართლებაც დასჯადია⁶⁰.

როგორც უცხო ქვეყნების კანონმდებლობის ზემოთ მოცემული ანალიზი ცხადყოფს, აშშ-ის მიდგომა სიძულვილის ენის რეგულირებასთან მიმართებით უნიკალურია. პრეცედენტული სამართალი ადასტურებს, რომ როდესაც ერთმანეთს სიძულვილის ენა და სიტყვის თავისუფლება უპირისპირდება, გადაწყვეტილება თითქმის ყოველთვის სიტყვის თავისუფლების სასარგებლოდ მიიღება. გამოხატვის თავისუფლების მიმართ ამგვარი აბსოლუტისტური დამოკიდებულების მოწინააღმდეგეები მიიჩნევენ, რომ მოცემული დამოკიდებულებით აშშ უარს ამბობს ისეთი კონკურენტული ღირებულებების აღიარებაზე, როგორცაა თავისუფლება და თანასწორობა.

---

55 იხ. Michael Rosenfeld, Hate Speech in Constitutional Jurisprudence: A Comparative Analysis (2003). 24 Cardozo Law Review, გვ. 1544-45 (2003)

56 იხ., მაგ., დიდი ბრიტანეთის სისხლის სამართლისა და საზოგადოებრივი წესრიგის აქტი 1994, რასობრივი და რელიგიური სიძულვილის აქტი 2006, სისხლის სამართლისა და იმიგრაციის აქტი 2008 და ა.შ.

57 იხ. ზევით 55, გვ. 1550.

58 იხ. გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსი 1998, მუხლი 130(1).

59 იქვე.

60 იქვე, 130(3).

ევროპის საბჭოს ინსტიტუტების კომიციი

საინტერესოა, როგორია ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპული სასამართლოს (შემდეგში ევროპული სასამართლო) დამოკიდებულება იმ კითხვებთან მიმართებით, რომელიც სიძულვილის ენის რეგულირებასთან დაკავშირებით ისმის. ევროპულმა სასამართლომ, მრავალჯერ აღნიშნა რა კონვენციის მე-10 მუხლით უზრუნველყოფილი გამოხატვის თავისუფლების ფუნდამენტური როლი დემოკრატიულ საზოგადოებაში⁶¹, განმარტა, რომ მოცემული უფლება შეიძლება დაექვემდებაროს მხოლოდ ისეთ შეზღუდვებს, რომლებიც გათვალისწინებულია კანონით, ემსახურება ლეგიტიმურ მიზანს და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ცხადყოფს, რომ გამოხატვის გარკვეული ფორმები, როგორცაა: რასიზმი, ქსენოფობია, ანტისემიტობა, აგრესიული ნაციონალიზმი, უმცირესობებისა და იმიგრანტების დისკრიმინაცია⁶², არ არის დაცული კონვენციით, კერძოდ კი — გამოხატვის თავისუფლებით. აღსანიშნავია, რომ ევროპულ სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის საშუალებით არ განუმარტავს სიძულვილის ენა, თუმცა ჩამოაყალიბა გარკვეული პარამეტრები, რომლებიც სიძულვილის ენის შემცველი გამონათქვამების იდენტიფიცირების შესაძლებლობას იძლევა. ასევე საგულისხმოა, რომ სასამართლოს არ განუსაზღვრავს სიძულვილის ენის ამკრძალავი

61 იხ. საქმე ჰენდისაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Handyside v. United Kingdom*), No. 5493/72, 07.12.1976.

62 იხ. ვეჯელანდი და სხვები შვედეთის წინააღმდეგ (*Vejdeland and others v. Sweden*), No. 1813/07, 09.02.2012. საქმე ეხებოდა განმცხადებელთა გასამართლებას საშუალო სკოლაში ლიფლეტების დარიგებისათვის, რომლის შინაარსიც ეროვნულმა სასამართლოებმა ჰომოსექსუალების მისამართით შეურაცხყოფლად მიიჩნიეს. ლიფლეტში გამოთქმული მოსაზრებები ხელს უწყობდნენ ჰომოსექსუალების მიმართ უარყოფითი სტერეოტიპების გამყარებას. ევროპულმა სასამართლომ ჩათვალა, რომ ლიფლეტში გამოთქმული მოსაზრებები წარმოადგენდნენ სერიოზულ და წინასწარგანწყობებზე დაფუძნებულ ბრალდებებს და მიუხედავად იმისა, რომ ისინი არ შეიცავდნენ სიძულვილით მოტივირებული ქმედებებისკენ მოწოდებას, მაინც ეწინააღმდეგებოდნენ კონვენციის მე-10 მუხლს. სასამართლომ განმცხადებელთა გასამართლება დასახული მიზნის (სხვათა რეპუტაციის ან უფლებების დაცვა) პროპორციულ ზომად მიიჩნია და, შესაბამისად, არ დაადგინა კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევა. იხ. ასევე საქმე გუნდუზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Gündüz v. Turkey*, No. 35071/97), რომელშიც სასამართლომ დაადგინა, რომ ისლამური სექტის თვითგამოცხადებული წევრის გამონათქვამები არ შეიცავდნენ სიძულვილის ენას და არ მოუწოდებდნენ ძალადობისკენ. შესაბამისად, მისი გასამართლებით დაირღვა კონვენციის მე-10 მუხლი.

კონკრეტული სასჯელის სახე თუ სიმძიმე, რომელიც დემოკრატიულ საზოგადოებაში დასახული ლეგიტიმური მიზნის დისპროპორციულად აპრიორი ჩაითვლებოდა. სასამართლო ყოველი საქმის კონკრეტული ფაქტობრივი გარემოებების შესწავლის საფუძველზე ასკვნის, რამდენად ჰქონდა ადგილი ამა თუ იმ პირის გამოხატვის თავისუფლებაში გაუმართლებელ (დისპროპორციულ) ჩარევას. კონვენციის დარღვევის შესახებ დასკვნების გაკეთებამდე სასამართლო ფრთხილად აფასებს კონკრეტული განცხადებების შინაარსსა და კონტექსტს, რომელშიც ისინი გაკეთდა⁶³, რადგან არ არის იოლი ერთმანეთისგან გაირჩეს, ერთი მხრივ, სიძულვილის წამქეზებელი, ხოლო მეორე მხრივ — შოკისმომგვრელი, ამაღელვებელი და თუნდაც შეურაცხყოფელი ინფორმაცია, რომელსაც გამოხატვის თავისუფლება იცავს⁶⁴. სასამართლო განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, სიძულვილის ენის შემცველ განცხადებებს პირი განზრახ ავრცელებდა, თუ უბრალოდ ცდილობდა საზოგადოების ინფორმირებას საზოგადოებრივი ინტერესის საკითხებზე. დამატებით სირთულეს სიძულვილის ენის შემცველი გამონათქვამების იდენტიფიცირებისათვის წარმოადგენს ის ფაქტორი, რომ სავალდებულო არაა, ასეთი შინაარსის გამონათქვამები თავს სიძულვილის ან ემოციების გამოხატვით იჩინდეს. ისინი შეიძლება იმალებოდეს განცხადებებში, რომელიც, ერთი შეხედვით, რაციონალური და ჩვეულებრივი ჩანს. და ბოლოს, მნიშვნელოვანია აღინიშნოს ის გარემოება, რომ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, სიძულვილის ენა ავტონომიურ კონცეფციას წარმოადგენს, რადგან სასამართლოსთვის არ არის სავალდებულო ეროვნული სასამართლოების კვალიფიკაციის გაზიარება⁶⁵.

---

63 სასამართლო ითვალისწინებს სხვა ფაქტორებსაც, მაგ., განცხადების გამკეთებელი/ინფორმაციის გამავრცელებელი პირის მიზანი, ინფორმაციის პოტენციური გავლენა, შეზღუდვის ხასიათი და სიმძიმე. იხ. ევროპის საბჭოს სახელმძღვანელო სიძულვილის ენაზე, Anne Wehere, 2009, გვ. 33-46, ხელმისაწვდომია შემდეგ ბმულზე: <http://book.coe.int/ftp/3342.pdf>

64 იხ. ზევით 61.

65 სასამართლოს შეუძლია უარყოს ეროვნული სასამართლოს კვალიფიკაცია და ჩათვალოს, რომ ადგილი არ ჰქონდა სიძულვილის ენის გამოყენებას, როგორც ეს მოხდა საქმეში გუნდუზი თურქეთის წინააღმდეგ (Gündüz v. Turkey) ან პირიქით, ეროვნული სასამართლოს დასკვნის საპირისპიროდ დაადგინოს, რომ გარკვეული გამონათქვამები სიძულვილის ენას შეიცავდნენ, როგორც ეს მოხდა საქმეში სურეკი თურქეთის წინააღმდეგ (Sürek v. Turkey, No. 26682/95).

ევროპის საბჭოს ფარგლებში, მნიშვნელოვანია აღინიშნოს რეკომენდაცია R (97) 20 სიძულვილის ენის შესახებ⁶⁶. საგულისხმოა, რომ რეკომენდაცია ცალკე არ გამოყოფს სისხლის სამართლის წესით სიძულვილის ენის რეგულაციას და წევრ სახელმწიფოებს ურჩევს, აკრძალვა სისხლის, სამოქალაქო ან ადმინისტრაციული წესით დაარეგულირონ⁶⁷. თუმცა, რეკომენდაციის განმარტებითი ბარათის მიხედვით, სისხლის სამართლებრივი სანქციების გამოყენება დიდ სიფრთხილეს საჭიროებს, რადგან ისინი შესაძლოა შეიცავდნენ იმ საფრთხეს, რომ მდიას ხელს უშლიდნენ საზოგადოებისთვის საინტერესო თემების განხილვაში⁶⁸.

დასკვნის სახით შეიძლება აღინიშნოს, რომ სიძულვილის ენის როგორც კრიმინალიზაციის მომხრეები, ისე მოწინააღმდეგეები, თავიანთი პოზიციის გასამყარებლად, წონიან და დასაბუთებულ არგუმენტებს გვთავაზობენ. ერთი მხრივ, ნათელია, რომ აუცილებელია სიძულვილის ენის რეგულირება, რათა მოხდეს სიძულვილით მოტივირებული დანაშაულის პრევენცია და ხელი შეეწყოს მულტიკულტურალიზმსა და თანასწორობას. მეორე მხრივ კი, გასათვალისწინებელია სავარაუდო რისკები, რომელიც სიძულვილის ენის რეგულირებას ახლავს თან, კერძოდ — სახელმწიფოს მხრიდან რეგულირების მექანიზმის ბოროტად გამოყენება და გამოხატვის თავისუფლების არაადეკვატური შეზღუდვა. ამავდროულად, გასათვალისწინებელია ის ფაქტორიც, რომ სიძულვილის ენის გაკონტროლება ინტერნეტსივრცეში (მაგალითად, სოციალურ ქსელებში) დიდ სირთულეებთან იქნება დაკავშირებული, რის გამოც მოცემული სივრცე სიძულვილის ენის მთავარ თავშესაფრად გადაიქცევა. ასევე მნიშვნელოვანია, სხვა ქვეყნების საუკეთესო გამოცდილებების ინტეგრაციაზე მსჯელობისას, ყურადღება მიექცეს საქართველოში არსებულ კონტექსტს/რეალობას და კონკრეტული გადაწყვეტილების მიღება მხოლოდ საფრთხეების ზედმიწევნითი შეფასების საფუძველზე მოხდეს.

66 იხ. ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია No. R (97) 20 სიძულვილის ენის შესახებ, 30 ოქტომბერი 1997 წ. [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec\(1997\)020&expmem_EN.asp](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec(1997)020&expmem_EN.asp)

67 იხ. იქვე, პრინციპი 2.

68 იხ. რეკომენდაციის განმარტებითი მემორანდუმის 48-ე პარაგრაფი.

სხვა ქვეყნების სასუკეთესო გამოცდილებები სიძულვილის ენის ალტერნატიული რეგულირების მექანიზმებთან დაკავშირებით

სიძულვილის ენის რეგულირებაზე საუბრისას ხშირად ახსენებენ კრიმინალიზაციის ალტერნატიული რეგულირების მექანიზმებსაც. ამ კუთხით, საგულისხმოა საერთაშორისო გამოცდილება. სიძულვილის ენის რეგულირების თაობაზე ევროპის საბჭოს კვლევით გამოვლენილი საუკეთესო გამოცდილებები (best practices) და ინიციატივები შემდეგ კატეგორიებადაა დაჯგუფებული⁶⁹:

1. სამოქმედო გეგმები და პროგრამები;
2. მონაცემთა შეგროვება, აღრიცხვა და ანგარიშების მომზადება;
3. განათლება;
4. სამართალდამცავი, სასამართლო ორგანოებისა და სხვა საჯარო მოხელეების დახმარებით ტრენინგების ჩატარება და საჯარო პოლიტიკის ინიციატივები;
5. თვითრეგულირების მექანიზმები და ეთიკის კოდექსები;
6. სამოქალაქო საზოგადოების გაძლიერება და აქტივობები.

ეროვნული სტრატეგიების და სამოქმედო გეგმების შემუშავება, სიძულვილის ენის აღკვეთის ან, უფრო დეტალურად, უმცირესობათა ინტეგრაციის ერთ-ერთ აპრობირებულ მეთოდს წარმოადგენს. მაგალითად, ბოლო პერიოდში ბოშათა მარგინალიზაციის გახშირების გამო, ევროპის კავშირმა პირდაპირ მოუწოდა წევრ ქვეყნებს, გადაეხედათ ან თავიდან შეექმნათ ბოშათა ინტეგრაციის სამოქმედო გეგმები⁷⁰.

არ არის აუცილებელი, ეროვნული სამოქმედო სტრატეგიები და პროგრამები მხოლოდ ვიწროდ სიძულვილის ენას ეხებოდეს. ზოგადად, დისკრიმინაციის წინა-

---

69 იხ. ზევით 63.

70 იხ. ეროვნული სტრატეგიების ჩამონათვალი შემდეგ ბმულზე: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/roma/national-strategies/index_en.htm;

აღმდეგ ბრძოლის პოლიტიკა, უმცირესობათა უფლებებზე ცნობიერების ამაღლება უკვე ემსახურება საზოგადოებაში სიძულვილის ენის შემცირებას.

საქართველოში მსგავსი პროგრამები წლებია არსებობს, რაც მისასაღმებელია. მაგალითისთვის შეიძლება მოვიხმოთ რეინტეგრაციის საკითხებში სახელმწიფო მინისტრის აპარატის „შემწყნარებლობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის ეროვნული კონცეფცია და სამოქმედო გეგმა⁷¹“. ტოლერანტობისა და დისკრიმინაციის აღმოფხვრის თემაზე საქართველოში პროექტების და სამოქმედო გეგმების არსებობს, თუმცა, სამწუხაროდ, ისინი ყოველთვის არ ფარავს ყველა მოწყვლად ჯგუფს, როგორცაა, მაგალითად, ლგბტ პირები. სხვა ქვეყნების (მაგალითად, ხორვატიის⁷²) გამოცდილება ცხადყოფს, რომ შესაძლებელია უმცირესობების უფლებათა დაცვის რეგულირების ზოგადი ანტიდისკრიმინაციული ეროვნული სამოქმედო გეგმის ფარგლებში მოქცევა.

სიძულვილის ენის აღმოსაფხვრელად, ერთ-ერთი ქმედითი ნაბიჯი განათლება და ცნობიერების ამაღლებაა. ევროპის საბჭოს კვლევის მიხედვით, წევრი ქვეყნები სიძულვილის ენას საგანმანათლებლო აქტივობებით ინტენსიურად ებრძვიან⁷³. ეს ქვეყნები ანტიდისკრიმინაციულ პროგრამებს ძირითადად სკოლებში და უნივერსიტეტებში ახორციელებენ. ავსტრიაში პოლიციელები აქტიურად არიან ჩართულნი ტოლერანტობის სფეროში ცნობიერების ამაღლების პროცესში და ყოველ სემესტრში ეხმარებიან მასწავლებლებს თუ სკოლის დირექტორებს სიძულვილის დანაშაულის აღსაკვეთად ქმედითი ნაბიჯების გადადგმაში⁷⁴.

სიძულვილის ენის წინააღმდეგ ბრძოლაში აქტიურ როლს თამაშობს სხვადასხვა ქვეყნების მაუწყებელთა თვითრეგულირების მექანიზმები.

ეთიკის კოდექსს ჟურნალისტებისთვის ფინეთში მასმედიის სპეციალური საბჭო შეიმუშავებს, ნორვეგიაში კი — მსგავსი მანდატის მქონე პრესის ასოციაცია. უნგ-

71 შემწყნარებლობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის ეროვნული კონცეფცია და სამოქმედო გეგმა, 8 მაისი 2009 წ., იხ. ბმული: <http://www.smr.gov.ge/docs/doc44.pdf>

72 იხ. ევროპის საბჭოს სახელმძღვანელო, გვ. 81.

73 იხ. იქვე, გვ. 82.

74 იხ. იქვე.

რეთში, პროფესიული ასოციაციების და დიდი ბიზნესორგანიზაციების ყველა ქცევის თუ ეთიკის კოდექსი შეიცავს სიძულვილის ენის აკრძალვას. საერთაშორისო პრაქტიკაში ვებდებობით სხვადასხვა ინიციატივას, ინტერნეტსერვისებში სიძულვილის ენის აღმოსაფხვრელად. ლატვიაში არასამთავრობო ორგანიზაციებმა სიძულვილის ენის აღმოფხვრის მიზნით ტოლერანტობის ინტერნეტგვერდი შექმნეს⁷⁵. იმავე მიზნებისთვის არსებობს მეორე ვებგვერდიც, რომელსაც „ინტერნეტი სიძულვილის გარეშე“ ეწოდება⁷⁶. მსგავსი ვებგვერდი სახალხო დამცველის აპარატში არსებულ ტოლერანტობის ცენტრსაც გააჩნია⁷⁷, თუმცა აღნიშნული ცენტრი მხოლოდ რელიგიური და ეთნიკური უმცირესობების ინტეგრაციის კუთხით მუშაობს.

ინტერნეტსერვისებში ყველაზე რთულია სიძულვილის ენის რეგულირება. ამ კუთხით, მნიშვნელოვანია აღინიშნოს ავსტრიის გამოცდილება. „ავსტრიის ინტერნეტსერვისის მომწოდებელთა“ (Internet Service Providers Austria (ISPA)) ქცევის კოდექსი პირდაპირ კრძალავს უკანონო შინაარსის მქონე ინფორმაციის გავრცელებას⁷⁸. ინტერნეტში კანონსაწინააღმდეგო ფაქტის აღმოჩენისას, აღნიშნული ორგანიზაცია სამართალდამცავ ორგანოებს ან სპეციალურ ცხელ ხაზს აწვდის ინფორმაციას. მას დამატებით შექმნილი აქვს ვებგვერდი www.stopline.at⁷⁹, სადაც ინტერნეტმომხმარებლებს შეუძლიათ მარტივი ფორმის საშუალებით განაცხადონ ინტერნეტსერვისებში ნეონაციისტური შინაარსის მქონე ინფორმაციის აღმოჩენის თაობაზე.

დისკრიმინაციისა და სიძულვილის ენის აღმოფხვრის მიზნით, ევროპის ქვეყნები სხვადასხვა სახის აქტივობებს გეგმავენ. მაგალითად, დანიაში ჯილდოდებიან კერძო კომპანიები, რომლებსაც სამუშაო ადგილებში მრავალფეროვნებისა და ტოლერანტობის კულტურის ხელშეწყობაში განსაკუთრებული წვლილი შეაქვთ⁸⁰.

---

75 იხ. შემდეგი ბმული: <http://www.iecietiba.lv/index.php?lang=2>

76 იხ. შემდეგი ბმული: www.dialogi.lv

77 იხ. შემდეგი ბმული: <http://www.tolerantoba.ge>

78 იხ. „ავსტრიის ინტერნეტსერვისის მომწოდებელთა“ ვებგვერდი <http://www.ispa.at/>

79 <http://www.stopline.at/index.php?id=10&L=1>

80 იხ. ევროპის საბჭოს სახელმძღვანელო, გვ. 81.

დაბოლოს, აღნიშნავს იმსახურებს ის ფაქტი, რომ მიუხედავად იმისა, რომ სიძულვილის ენის კრიმინალიზაცია შესაბამისობაში მოდის სხვადასხვა საერთაშორისო აქტებით ნაკისრ ვალდებულებებთან, ქართული რეალობის გათვალისწინებით, როდესაც ჟურნალისტების დევნა საკმაოდ ფართოდ გავრცელებული პრაქტიკაა, შემოთავაზებული რეგულირების მექანიზმი გამოხატვის თავისუფლების წინააღმდეგ ბრძოლის სერიოზულ ბერკეტად შეიძლება იქცეს ხელისუფლების ხელში. შესაბამისად, ამ ეტაპზე უფრო მართებულია რეგულირების ალტერნატიულ მექანიზმებზე საუბარი, რომელიც საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლებაზე იქნება ორიენტირებული და ამ უკანასკნელს სიძულვილის ენის ავთვისებიანობაში დაარწმუნებს.

რეკომენდაციები

სახელმწიფოს:

- ▶ მოეწოდოს სახელმწიფოს, გადადგას ქმედითი ნაბიჯები უმცირესობების უფლებების დაცვის კუთხით არსებული კანონმდებლობის ეფექტიანი იმპლემენტაციისათვის და კონკრეტული ხარვეზების იდენტიფიცირების საფუძველზე მისი გაუმჯობესებისათვის.
- ▶ მოეწოდოს სახელმწიფოს, განახორციელოს ინტენსიური საგანმანათლებლო/ცნობიერების ამაღლების პროგრამები სიძულვილის ენის, ტოლერანტობის და მულტიკულტურალიზმის საკითხებზე ყველა საჯარო თუ საგანმანათლებლო დაწესებულებაში. ასევე აიკრძალოს სიძულვილის ენის გამოყენება საჯარო დაწესებულებების შინაგანაწესებითა თუ ქცევის კოდექსებით.
- ▶ მოეწოდოს სახელმწიფო თანამდებობის პირებს და პოლიტიკოსებს, თავი შეიკავონ სიძულვილის ენის შემცველი განცხადებების გაკეთებისაგან (რომელიც ავრცელებს, მოუწოდებს, განამტკიცებს ან ამართლებს რასობრივ სიძულვილს, ქსენოფობიას, ანტისემიტიზმსა თუ სხვა სახის სიძულვილს, რომელიც დაფუძნებულია შეუწყნარებლობაზე).

- ▶ მოეწოდოს სახელმწიფოს, შეიმუშაოს და განახორციელოს სხვადასხვა სახის აქტივობები, რომლებიც მულტიკულტურული და თანასწორი გარემოს დამკვიდრებას შეუწყობს ხელს და წაახალისებს ამ მიმართულებით მომუშავე სამთავრობო, არასამთავრობო თუ კერძო ორგანიზაციებს.

სამოქალაქო საზოგადოებას:

- ▶ მოეწოდოს სამოქალაქო საზოგადოებას, განახორციელოს მედიასაშუალებათა კომპლექსური მონიტორინგი, რათა გამოვლინდეს უმცირესობების მიმართ სიძულვილის ენის გამოყენების ტენდენციები⁸¹. მოხდეს სიძულვილის ენის გამოყენების კონკრეტული შემთხვევების დოკუმენტირება და ინფორმაციის დამუშავება, რათა წარმოდგენა შეიქმნას სიძულვილის ენის გამოყენების მასშტაბებზე.
- ▶ მოეწოდოს სიძულვილის ენის თემატიკაზე მომუშავე ორგანიზაციებს, იმოქმედონ მეტად კოორდინირებულად და გააქტიურდნენ სხვადასხვა ერთობლივი ღონისძიებების ჩატარების კუთხით, რომელიც სიძულვილის ენის თემასთან დაკავშირებით საზოგადოების ცნობიერების ამაღლებაზე იქნება ორიენტირებული.
- ▶ მოეწოდოს სამოქალაქო საზოგადოებას, ჩაატაროს პროფესიული ტრენინგები ჟურნალისტებისათვის, რათა თავიდან იქნეს აცილებული არა მხოლოდ უშუალოდ მათ მიერ სიძულვილის ენის გამოყენება, მხარდაჭერა, გავრცელება და/ან წაქეზება, არამედ გადაცემაში მოწვეული სტუმრების მხრიდან გაკეთებული სიძულვილის ენის შემცველი განცხადებების ტირაჟირება.

---

81 აღსანიშნავია, რომ ევროკავშირის მიერ დაფინანსებული პროექტის „სიძულვილის ენის წინააღმდეგ ბრძოლა საქართველოში: ლაკმუსის ტესტი ადამიანის უფლებებისა და სოციალური ტოლერანტობისათვის“ ფარგლებში, რომელსაც ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონალური ბიურო, პარტნიორ ორგანიზაციებთან — „ინტერნუსი-საქართველო“, „ადამიანის უფლებათა ცენტრი“ და „ასოციაცია ათინათი“ — ერთად ახორციელებს, უკვე გამოიცა მედიაში უმცირესობების საკითხების რეპრეზენტაციის მედია მონიტორინგის ანგარიშები, თუმცა მოცემული ანგარიშების კვლევის ობიექტი მხოლოდ ბეჭდური მედია იყო და ისიც შეზღუდული მოცულობით (11 ბეჭდური გამოცემა).

სახალხო დამცველს:

- ▶ მოეწოდოს საქართველოს სახალხო დამცველს, კომპეტენციის ფარგლებში მოახდინოს სიძულვილის ენის ცალკეული შემთხვევების დოკუმენტირება და მათზე რეაგირება. ასევე ამ მიმართულებით შესაბამისი კვლევების ჩატარება და საგანმანათლებლო ფუნქციის ფარგლებში საზოგადოების ცნობიერების ამაღლების მიზნით, შესაბამისი საგანმანათლებლო ღონისძიებების გატარება სხვადასხვა ფოკუსჯგუფებთან.

მაუწყებლებს:

- ▶ მოეწოდოს მაუწყებელთა თვითრეგულირების მექანიზმებს, გახდნენ მეტად პროაქტიულები სიძულვილის ენის გამოყენების შემთხვევებში, რაც „დაინტერესებული პირის“ მიმართვის გარეშე, შემთხვევაზე მათ ეფექტიან და ადეკვატურ რეაგირებას მოიაზრებს.
- ▶ მოეწოდოს მაუწყებელთა თვითრეგულირების მექანიზმებს, გამოიჩინონ მოქნილი მიდგომა „დაინტერესებული პირის“ განმარტებისას, რათა საჩივრის წარდგენისას სხვადასხვა ორგანიზაციებს არ შეექმნათ ფორმალური წინაღობა.

ჟურნალისტური ეთიკის ქარტიას:

- ▶ მოეწოდოს ჟურნალისტური ეთიკის ქარტიის საერთო კრებას, იმჯელოს საბჭოს მანდატის გაფართოებაზე, რათა ამ უკანასკნელს არა მხოლოდ კონკრეტული პირის/ორგანიზაციის განცხადების საფუძველზე შეეძლოს ქარტიით გათვალისწინებული ეთიკური ნორმების დარღვევებზე მსჯელობა, არამედ საკუთარი ინიციატივითაც.

ბლოგების, ფორუმებისა და სოციალური ქსელების მოდერატორებს:

- ▶ მოეწოდოს ბლოგების, ფორუმებისა და სოციალური ქსელების მოდერატორებს, არ დაუშვან სიძულვილის ენის შემცველი ფრაზოლოგიის განთავსება.

სასამართლოებს:

- ▶ მოეწოდოს სასამართლოებს, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლის საფუძველზე სარჩელის განხილვისას (რომელიც სიძულვილის ენას შეეხება), იხელმძღვანელონ საერთაშორისო სტანდარტებითა და პრაქტიკით და მოახდინონ მათი ინკორპორირება გადაწყვეტილებებში, რაც ხელს შეუწყობს ამ კუთხით ეროვნული პრაქტიკის განვითარებას და საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობაში მოყვანას.

დონორებს:

- ▶ მოეწოდოს დონორ ორგანიზაციებს, უზრუნველყონ იმ ორგანიზაციების პროგრამული და ფინანსური მხარდაჭერა, რომლებსაც სიძულვილის ენის დაძლევის მიზნით სხვადასხვა პროექტებისა და აქტივობების განხორციელების სურვილი და გამოცდილება აქვთ.
- ▶ მოეწოდოს დონორ ორგანიზაციებს, გრანტის მიმღებ ორგანიზაციებთან მიმართებით გაატარონ პოლიტიკა, რომელიც დაფინანსების მიღების წინაპირობად ორგანიზაციების შინაგანაწესით სიძულვილის ენის აკრძალვას მოიაზრებს.

სხვადასხვას:

- ▶ მოეწოდოს უფლებადამცველ ორგანიზაციებს, აამოქმედონ ცხელი ხაზი, რომელიც სიძულვილის ენის შემთხვევებზე ინფორმაციის მიწოდებისთვის იქნება განკუთვნილი.
- ▶ მოეწოდოს არასამთავრობო ორგანიზაციებს, სახალხო დამცველს, ჟურნალისტური ეთიკის ქარტიას, შექმნან საკოორდინაციო ჯგუფი, რომელიც დაამუშავებს ცხელი ხაზის საშუალებით მიღებულ ინფორმაციას და დაგეგმავს სათანადო აქტივობებს.

ჰომოფობიური სიძულვილის ენა და რეგულაციის მექანიზმები

ეკა ადღგომელაშვილი

ქალთა ინიციატივების მხარდამჭერი ჯგუფის დირექტორი

შეხვედრა

წინამდებარე საჯარო პოლიტიკის დოკუმენტის მიზანია ქვეყანაში ჰომოფობიური სიძულვილის ენის გამოყენების სპეციფიკისა და რეგულაციის შესაძლო მექანიზმების აღწერა.

თემის სირთულიდან და საკითხის ინოვაციურობიდან გამომდინარე, შეუძლებელია აღნიშნული პრობლემის ყველა ასპექტის განხილვა. როგორც მედიაკვლევებისა და აკადემიური მასალების სიმწირე, ისე კვლევების შეზღუდული ხასიათი (მაგ., მედიაკვლევების ფრაგმენტული ხასიათი, სხვადასხვა მეთოდოლოგიური მიდგომები, საკვლევი სუბიექტების სხვადასხვაობა, დისკრიმინაციის კვლევების გეოგრაფიული და რაოდენობრივი შეზღუდვა და სხვა) ამის საშუალებას არ იძლევა.

დოკუმენტი მოიცავს ქვეყანაში არსებული მდგომარეობის განხილვას ჰომოფობიური სიძულვილის ენის გამოყენების თვალსაზრისით, მის სიმწვავესა და თავისებურებებს, დინამიკასა და ძირითად ტენდენციებს. მის შესაძლო გავლენას როგორც სოციალური განწყობის ფორმირებაზე ლგბტ ჯგუფის წევრების მიმართ, ისე თავად ჯგუფის წევრებზე. გარდა ამისა, დოკუმენტში განხილულია სხვადასხვა ქვეყნებში ჰომოფობიური სიძულვილის ენის რეგულაციის განსხვავებული პრაქტიკები, საკანონმდებლოდან დაწყებული თვითრეგულაციის მექანიზმის ჩათვლით.

პრობლემის აღწერა

სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლება, ისევე როგორც თანასწორობა და პიროვნების ღირსებისა და პატივისცემის ხელშეუვალობა, დემოკრატიული საზოგადოების ერთ-ერთ ფუნდამენტურ ღირებულებას წარმოადგენს. ის, თუ როგორ უზრუნველყოფს კონკრეტული სახელმწიფო ამ ფასეულობებს შორის ბალანსს, მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული როგორც მათ კონკრეტულ ისტორიულ მესიერებასა და წარსულზე, ისე ქვეყანაში არსებულ რეალობაზე. სწორედ ეს განაპირობებს სახელმწიფოთა უმეტესობის განსხვავებულ მიდგომებს სიძულვილის ენის რეგულაციასთან დაკავშირებით.

სწორედ ამიტომ, სიძულვილის ენის რეგულაციის კონკრეტულ მექანიზმებზე საუბრისას, მნიშვნელოვანია გარემოს მოკლე აღწერაც (ჯგუფის მიმართ საზოგადოების დამოკიდებულება, დისკრიმინაციული პრაქტიკები, სამართლებრივი გარემო, მედიის დამოუკიდებლობის ხარისხი და სხვა), რათა სრულყოფილად იქნეს გააზრებული ის საფრთხეები, რაც ამ მექანიზმების შემოღებას ან იგნორირებას შეიძლება მოჰყვეს.

სამართლებრივი გარემო ლგბტ პირთა უფლებების

თვალსაზრისით

საქართველოში არ არსებობს ანტიდისკრიმინაციული კანონმდებლობა. ქვეყნის უზენაესი კანონი, საქართველოს კონსტიტუცია, კრძალავს დისკრიმინაციას შესაბამის მუხლში¹ ჩამოთვლილი ფაქტორების საფუძველზე, როგორებიცაა, მაგალითად, პირის ეროვნული და ეთნიკური წარმომავლობა, რელიგია, სოციალური ჯგუფისადმი კუთვნილება, სქესი და სხვა. სექსუალური ორიენტაცია და გენდერული იდენტობა ამ საფუძველთა ჩამონათვალში ნახსენები არ არის. თუმცა, აღსანიშნავია, რომ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით, კონსტიტუციაში ჩამოთვლილი საფუძველების სია არ არის ამომწურავი და მოიცავს დისკრიმინაციის აკრძალვის ისეთ საფუძველებსაც, რომლებიც მასში პირდაპირ ნახსენები არაა².

---

1 საქართველოს კონსტიტუცია. მუხლი 14. http://www.parliament.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=34&lang=ge

2 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე — შოთა ბერიძე და სხვები საქართველოს წინააღმდეგ, 31.03.2008.

ბოლო დრომდე, დისკრიმინაცია, ჩადენილი რასობრივი, ეროვნული, ეთნიკური ან ენობრივი ნიშნით შეუწყნარებლობის გამო, სისხლის სამართლის კოდექსით, დამამძიმებელ გარემოებაში ჩადენილ დანაშაულად ითვლებოდა. 2012 წლის 27 მარტს საქართველოს პარლამენტმა დაამტკიცა ცვლილებები სისხლის სამართლის კოდექსში, სადაც დანაშაულის საფუძველთა აღნიშნულ ჩამონათვალს ასევე დაემატა პირის სექსუალური ორიენტაცია და გენდერული იდენტობა.

2000 წლიდან საქართველოში ჰომოსექსუალობა დეკრიმინალიზებულია. თუმცა სისხლის სამართლის კოდექსის რიგი მუხლები კვლავაც ისეა ფორმულირებული, რომ ჰომოსექსუალობის მარგინალიზაციას და სტიგმატიზაციას ახდენს³.

მიუხედავად იმისა, რომ შრომის კანონთა კოდექსი პირდაპირ კრძალავს დისკრიმინაციას როგორც სქესის, ისე სექსუალური ორიენტაციის საფუძველზე⁴, იგი სერიოზულ ხარვეზებს შეიცავს, რაც პირის სამსახურში აყვანისა და დათხოვნის ეტაპებზე, დისკრიმინაციის ფართო შესაძლებლობებს ქმნის.

სქესის შეცვლის სერვისები ლეგალურად ხელმისაწვდომია საქართველოში, მაგრამ ეს პროცესი ფაქტობრივად დაურეგულირებელია სახელმწიფოს მხრიდან და ცალკეული სამედიცინო დაწესებულებების მიერ ჩამოყალიბებულ წესებსა და დამკვიდრებულ პრაქტიკაზე დამოკიდებული. პრობლემები კვლავაც რჩება

3 „კოდექსი კრძალავს სექსუალურ კონტაქტს ძალადობით, ძალადობის მუქარით ან მსხვერპლის უმწეო მდგომარეობის გამოყენებით, მუქარის ან სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით და 16 წლამდე ასაკის პირთან. ვაუგებარია, რითია გამართლებული ის ფაქტი, რომ კანონი ცალკე კრძალავს ამგვარ ქმედებას ჩადენილ ჰომოსექსუალი პირების მიერ და სხვა მუხლებით კრძალავს იგივე ქმედებას ჩადენილ ჰეტეროსექსუალი ადამიანების მიერ (თუმცა, სასჯელი ორივე შემთხვევაში ერთნაირია); უფრო მეტიც, კანონის შესაბამის მუხლებში ჰომოსექსუალური სექსუალური აქტი მოხსენიებულია, როგორც „გაუკუმართლებელი სექსუალური აქტი“. ამგვარი ტერმინების გამოყენება გაუმართლებელია და ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციასა და სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში დეკლარირებულ ფუნდამენტურ პრინციპებს: თავისუფლებასა და თანასწორობას კანონის წინაშე, ადამიანის პატივისა და ღირსების ხელშეუვალობას“. საქართველოში ლბტ ქალთა მდგომარეობის ამსახველი ჩრდლოვანი ანგარიში CEDAW კომიტეტისათვის, WISG, თბილისი. 2012. http://women.ge/wp-content/uploads/2012/05/WISG-LBT-CEDAW-shadow-report_geo.pdf

4 საქართველოს შრომის კოდექსი. მუხლი 2 (3). http://www.parliament.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=34&lang=ge

ტრანსგენდერთათვის ახალი დოკუმენტების მიღებასთან დაკავშირებით, სადაც შეცვლილი იქნება მონაცემები მათი სქესის შესახებ.

კანონი „გენდერული თანასწორობის შესახებ“, ზოგადად, წინ გადადგმული ნაბიჯია, თუმცა, ვინაიდან მასში გაწერილი არ არის კანონის აღსრულების მექანიზმი, იგი მეტწილად დეკლარაციული ხასიათისაა. გარდა ამისა, კანონი არ ითვალისწინებს ლგბტ ჯგუფის საჭიროებებს და, შესაბამისად, ნაკლებად შესაძლებელია ამ ეტაპზე მისი გამოყენება ლგბტ პირთა უფლებების დასაცავად. კანონი „ოჯახური ძალადობის შესახებ“ პარტნიორთა ძალადობისაგან არ იცავს ლგბტ პირებს, ვინაიდან იგი ვრცელდება მხოლოდ რეგისტრირებულ ქორწინებაში მყოფ პირებზე. საქართველოში კი ჰომოსექსუალური ქორწინება კანონით დაშვებული არაა.

ამგვარად, საკანონმდებლო დონეზე კვლავაც რჩება ხარვეზები, რაც ლგბტ ადამიანებს არათანასწორ პირობებში აყენებს. უმრავლეს შემთხვევებში კანონები არ არის ამკარად დისკრიმინაციული, მაგრამ მათი გამოყენება იწვევს დისკრიმინაციულ შედეგებს პრაქტიკაში და მნიშვნელოვნად ზღუდავს ლგბტ ადამიანების თავისუფლებებსა და უფლებებს⁵.

სოციალური განწყობები ლგბტ პირთა მიმართ

უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოში დღემდე არ ჩატარებულა სიღრმისეული კვლევა, რომელიც ასახავდა საზოგადოებაში არსებულ განწყობებს ლგბტ ჯგუფის წარმომადგენელთა მიმართ, ჰომოფობიის გამოვლენის ხარისხსა და სპეციფიკას. დღემდე ჩატარებული კვლევების უმეტესობა, რომლებიც სხვადასხვა ღირებულებებთან/საკითხებთან და/ან ჯგუფებთან მიმართებას და განწყობათა ცვლილების დინამიკას სწავლობს (მათ შორის, ჰომოსექსუალთა მიმართ), ამგვარი ჩაღრმავების საშუალებას არ იძლევა. გარდა ამისა, მეთოდოლოგიური და შინაარსობრივი სხვაობები ამ კვლევებს შორის არ გვაძლევს ამ მონაცემების

---

5 საქართველოში ლგბტ ქალთა მდგომარეობის ამსახველი ჩრდილოეთი ანგარიში CEDAW კომიტეტისათვის, WISG., თბილისი, 2012. http://women.ge/wp-content/uploads/2012/05/WISG-LBT-CEDAW-shadow-report_geo.pdf

განზოგადების საშუალებას⁶. თუმცა, ზოგადი ტენდენციის გამოსავლენად, მაინც მოვიყვანთ ამ კვლევების მონაცემებს, რომელთა მიხედვითაც ლგბტ ადამიანები დღემდე რჩებიან ჯგუფად, რომლის მიმართაც საზოგადოება ყველაზე ნაკლებ მიძლეობას ამჟღავნებს სხვა მარგინალიზებულ ჯგუფებთან შედარებით.

2003 წელს „საზოგადოებრივი პოლიტიკის ინსტიტუტის“ მიერ ჩატარებულმა კვლევამ გამოავლინა საზოგადოების მკვეთრად ნეგატიური დამოკიდებულება ჰომოსექსუალობის მიმართ: 84% — ნეგატიური, 14% — ნეიტრალური, 2% — პოზიტიური⁷. 2006 წლის გამოკითხვის შედეგებით, რესპონდენტთა 81,4% აცხადებდა, რომ არ იძეგობრებს ჰომოსექსუალებთან, ხოლო 71,4%-ს არ სურდა ჰომოსექსუალთან ერთად მუშაობა⁸. CRRC-ის მიერ 2009-11 წლებში ჩატარებულმა კვლევებმა აჩვენა, რომ მდგომარეობა ჰომოსექსუალობასთან მიმართებაში დიდად არ შეცვლილა და იმ ადამიანთა რიცხვი, ვინც ჰომოსექსუალობას მიუღებლად მიიჩნევს, უცვლელი რჩება — 90%⁹.

6 გარკვეული განსხვავებებია საერთო ევროპულ კვლევებშიც, რაც განპირობებულია გეოგრაფიული შეზღუდვებით — კითხვარები არ იყო ერთნაირი ყველა ქვეყნისათვის. გამოყენებული იყო სხვადასხვა მეთოდოლოგია, კვლევა ძირითადად ფოკუსირებული იყო ლგ ჯგუფზე, ტრანსგენდერები და ბისექსუალები კი ნაკლებად იყვნენ კვლევის ფოკუსში და ა.შ. შედარებისათვის იხ. Eurobarometer 296 (2008), chapter 9, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_296_en.pdf (24.01.2009); Eurobarometer 66 (2006), pp. 43-46, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_en.pdf, (16.12.2008); Eurobarometer 263 (2007), http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_263_en.pdf (12.01.2009); Eurobarometer 317 (2009); European Values Study (1999) <http://www.jdsurvey.net/web/evs1.htm> (13.11.2008)

7 Sumbadze N., Tarkhan-Mouravi G., Transition to adulthood in Georgia: Dynamics of generational and gender roles in posttotalitarian society, Institute of Policy Studies, Tbilisi, 2003.

8 Caucasus Research Resource Center, Programme of Eurasia Foundation: Short Review of the Results of Caucasus Research Resource Center's Data Initiative Survey — December 2006.

9 „მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო სოციალურად ღრმად კონსერვატიულ ქვეყნად რჩება, მიდგომები ოდნავ მაინც იცვლება უფრო ლიბერალური, ევროპული მიმართულებით. იმ ადამიანების რაოდენობა, ვინც ფიქრობს, რომ ქალისთვის ქორწინებამდე სექსუალური ურთიერთობა არასდროსაა გამართლებული, 78-დან 64 პროცენტამდე შემცირდა, ხოლო მათი რიცხვი, ვინც ფიქრობს, რომ ქალისთვის ქორწინების გარეშე შეიღის გაჩენა გაუმართლებელია, 63-დან 50 პროცენტამდე შემცირდა. სოციალური კონსერვატიზმის ეს შესუსტება ყველა საკითხზე არ ვრცელდება. მაგალითად, იმ ადამიანების რაოდენობა, ვინც ჰომოსექსუალიზმს მიუღებლად მიიჩნევს, უცვლელი რჩება — 90 პროცენტი“. ევროკავშირის მიმართ დამოკიდებულებისა და ცოდნის შეფასება საქართველოში, კავკასიის კვლევითი რესურსების ცენტრი (CRRC), ევრაზიის თანამშრომლობის ფონდი, 2011. http://www.epfound.ge/files/eu_report_geo_12jan2012_final_1_.pdf

მსგავს სურათს აჩვენებს 2011 წელს ჩატარებული სხვა კვლევებიც, რომელიც სხვადასხვა უმცირესობათა მიმართ განწყობებისა და დამოკიდებულებების გამოსავლენად ჩატარდა¹⁰. ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონალური ბიუროს კვლევამ უმცირესობების მიმართ მოსახლეობის განწყობებისა და დამოკიდებულებების შესახებ კი აჩვენა, რომ სხვა უმცირესობათა ჯგუფებს შორის, ყველაზე დიდი წნეხის ქვეშ სწორედ ლგბტ ჯგუფის ადამიანები არიან¹¹. იმავეს ადასტურებს ჯგუფის შიგნით ჩატარებული კვლევებიც.

თავად ლგბტ ჯგუფის წარმომადგენელთა შეფასებით, საზოგადოებაში მათ მიმართ დამოკიდებულება უფრო ნეგატიურისაკენ იცვლება. 2012 წელს ჩატარებული გამოკითხვის მიხედვით, იმ ადამიანების რიცხვი, ვინც თვლიდა, რომ საზოგადოების დამოკიდებულება ლგბტ ჯგუფის მიმართ არატოლერანტულია, 2006 წელთან შედარებით, 57%-დან 78%-მდე გაიზარდა¹².

როგორც საერთო ევროპული, ისე ნაციონალური კვლევები აჩვენებს რამდენად არაერთგვაროვანია ლგბტ თემასთან დაკავშირებული საკითხებისადმი

10 „პასუხად კითხვაზე — „რამდენად სასურველად მიგაჩნიათ ქვემოთ ჩამოთვლილი ჯგუფების თქვენს მეზობლად ყოფნა?“ ძალზე არასასურველად რესპონდენტთა ყველაზე დიდმა ნაწილმა ჰომოსექსუალები, შემდეგ კი ნარკომანები და ფსიქიკურად არამდგრადი ადამიანები შეაფასა. ამასთან, შეუწყნარებლობა მატულობს ასაკთან ერთად ყველას მიმართ, გარდა ფსიქიკურად არამდგრად პირებისა“. ნ. სუმბაძე, თაობები და ღირებულებები, საზოგადოებრივი პოლიტიკის ინსტიტუტი, თბილისი, 2012. http://www.ipska.techtone.info/files/4313/4245/8451/Taobebi_da_Girebulebebi_-_Book_1.pdf

11 ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონალური ბიუროს კვლევა უმცირესობების მიმართ მოსახლეობის განწყობებისა და დამოკიდებულებების შესახებ, იენისი, 2011.

12 2006 წელს ფონდ „ინკლუზივის“ მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგებით, ლგბტ ჯგუფის წარმომადგენელთა 57,5% საზოგადოების დამოკიდებულებას აფასებდა, როგორც არატოლერანტულს; 24,2% თვლიდა, რომ საზოგადოება ინდიფერენტულია მათ მიმართ, 10% მიიჩნევდა, რომ საზოგადოება ტოლერანტული იყო (ლგბტ დისკრიმინაციის კვლევა საქართველოში, ფონდი „ინკლუზივი“, 2006). 2012 წელს, „ქალთა ინიციატივების მხარდამჭერი ჯგუფისა“ და ორგანიზაცია „იდენტობის“ ერთობლივმა კვლევამ აჩვენა, რომ ლგბტ ჯგუფის წარმომადგენელთა შორის იმ ადამიანების რიცხვი, ვინც თვლის, რომ საზოგადოება მათ მიმართ არატოლერანტულია, 78%-მდე გაიზარდა. გამოკითხულთა 15% დამოკიდებულებას აფასებს, როგორც „უფრო არატოლერანტული ვიდრე ტოლერანტული“, 4% — „უფრო ტოლერანტული ვიდრე არატოლერანტული“, კითხვას არ უპასუხა გამოკითხულთა 3%-მა, ხოლო იმ ადამიანების რიცხვი, ვინც საზოგადოების დამოკიდებულებას აფასებს, როგორც ტოლერანტულს, 1%-ზე ნაკლებია. ლგბტ დისკრიმინაციის კვლევა საქართველოში, WISG., თბილისი, 2012

დამოკიდებულება ევროსაბჭოს წევრ ქვეყნებში. ეს განსხვავებულობა ორ მნიშვნელოვან ასპექტს ეფუძნება. პირველი უკავშირდება ეროვნულ, რელიგიურ და ტრადიციულ ფასეულობებს გენდერის, სექსუალობისა და ოჯახის საკითხებთან დაკავშირებით. მეორე კი — საჯარო და პრივატული სფეროს აღქმასა და ლგბტ ჯგუფის ხილვადობას¹³.

გენდერის, სექსუალობისა და ოჯახის საკითხებთან მიმართებით, საქართველოში არსებული დამოკიდებულებები შეიძლება დახასიათდეს, როგორც ღრმად პატრიარქალური, მასკულიზობისა და ფემინურობის კონცეფციების ჩათვლით¹⁴.

რაც შეეხება საჯარო სივრცეში ლგბტ ჯგუფის ხილვადობას, მითიურ თუ რეალურ მსვლელობებს ლგბტ უფლებების დასაცავად, არაერთხელ გამოუწვევია ჰომოფობიური სიძულვილის ენის ტალღა მედიაში. საჯარო სივრცეში ლგბტ ადამიანების გამოჩენა ავტომატურად აღიქმება, როგორც „ჰომოსექსუალობის პროპაგანდა“. საჯარო სივრცის პურიფიკაცია ლგბტ ადამიანებისაგან დღემდე რჩება ერთ-ერთ მთავარ მობილიზაციურ სტრატეგიად, რომელსაც აქტიურად მიმართავენ როგორც რელიგიური ორგანიზაციების, ისე ცალკეული პოლიტიკური ძალების წარმომადგენლები¹⁵.

ამგვარი ჰომოფობიური და სექსისტური გარემო მნიშვნელოვან დაბრკოლებას ქმნის ლგბტ ჯგუფის წარმომადგენელთათვის, რათა იმოქმედონ თავიანთი უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად და მოითხოვონ თანასწორობა, როგორც საზოგადოების სრულუფლებიანმა და სრულფასოვანმა წევრებმა.

13 Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe, 2nd edition, Council of Europe, 2011. http://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011_en.pdf

14 Study on Homophobia, Transphobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity, Sociological Report: Georgia, COWI, 2011. http://www.coe.int/t/commissioner/source/lgbt/georgiasociological_e.pdf

15 იხ., მაგალითად, „ქრისტიან-დემოკრატი“ ლიდერის 22 მაისის გამოსვლა პარლამენტში საკონსტიტუციო ცვლილებებთან დაკავშირებით <http://www.youtube.com/watch?v=0yflbSWF-K8&feature=plcp> ან „თავისუფალი საქართველოს“ წინასაარჩევნო კლიპი, სადაც წინასაარჩევნო დაპირებას „ავკრძალავთ ჰომოსექსუალობისა და სექსტების აღვირახსნილ პროპაგანდას“ 17 მაისს, აიდაპოსადმი მიძღვნილი მსვლელობის კადრები ადევს ფონად <http://www.youtube.com/watch?v=L9HZljogclc>

ფსიქოლოგიური და ფიზიკური ძალადობა ლგბტ პირთა მიმართ

საზოგადოების მკვეთრად ნეგატიური განწყობა პირდაპირ აისახება ლგბტ ჯგუფის წევრებზე. 2012 წლის დისკრიმინაციის კვლევამ ლგბტ ჯგუფში აჩვენა, რომ გამოკითხულთა (გამოკითხვაში მონაწილეობა მიიღო 150-მა ადამიანმა) 32%-ს ბოლო ორი წლის მანძილზე ერთხელ მაინც განუცდია ფიზიკური, 89,93%-ს კი ფსიქოლოგიური ძალადობა. საშუალოდ, 134 რესპონდენტიდან, რომელსაც ფსიქოლოგიური ძალადობა განუცდია, 73,13%-ს მსგავსი ფაქტები გადახდომია სამჯერ ან მეტჯერ, 13,43%-ს ორჯერ, ხოლო 13,43%-ს — ერთხელ. ამ მონაცემებს იმ დასკვნამდე მივყავართ, რომ თუკი ადამიანი ერთხელ აღმოჩნდა მოწყვლადი, მასზე განხორციელებული ფსიქოლოგიური ზეწოლა არ წყდება და ცოტა თუ ახერხებს ამ მანკიერი წრიდან თავის დაღწევას. ძალადობის ფორმებიდან რესპონდენტებმა გამოყვეს: სიტყვიერი შეურაცხყოფა (63%), დაცინვა, დამამცირებელი კომენტარები მათი მისამართით (84%), სიძულვილის ენის შემცველი წერილი მიუღია 20%-ს. ფიზიკური ძალადობის ყველაზე უფრო გავრცელებული ფორმებია: ცემა (73%), სექსუალური ზეწოლა (14,6%) და სექსუალური ძალადობა (12,5%). ამასთან, კვლევაში მონაწილე 6-ივე რესპონდენტმა, რომელიც 16-18 წლამდე ასაკის კატეგორიას მიეკუთვნება, აღნიშნა, რომ სკოლაში ხშირად გამხდარა ბულინგის მსხვერპლი.

ფიზიკური ძალადობის ფაქტების გავრცელებულობას ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონალური ბიუროს კვლევაც ადასტურებს: „ფიზიკური ანგარიშსწორების საფუძველს ყველაზე ხშირად სექსუალური ორიენტაცია წარმოადგენს: რესპონდენტთა 54% ამბობს, რომ იშვიათად, მაგრამ მაინც ხდება ფაქტები, როდესაც ვინმეს ფიზიკურ შეურაცხყოფას აყენებენ სექსუალური ორიენტაციის გამო. სექსუალური უმცირესობების მიმართ განსაკუთრებული დისკრიმინაციული განწყობების არსებობას ადასტურებს ის ფაქტიც, რომ ყოველი მეოთხე რესპონდენტი (26%) იხსენებს შემთხვევას, როდესაც ვინმემ თვითმკვლელობა სცადა მის მიმართ სექსუალური ორიენტაციის ნიადაგზე განხორციელებული ძალადობის გამო“¹⁶.

---

16 იხ. ზევით 11.

მიუხედავად არსებული მდგომარეობისა, საკმაოდ დაბალია სამართალდამცავი ორგანოებისათვის მიმართვიანობის მაჩვენებელი. სამართალდამცავთა მიმართ უნდობლობის გარდა, კვლევებმა აჩვენა, რომ ქამინაუთის შიში მნიშვნელოვანი დაბრკოლებაა ამ ადამიანებისთვის საკუთარი უფლებებისათვის ბრძოლაში. მათ კარგად იციან — სტატუსის გამჟღავნების შემთხვევაში შეიძლება დაემუქროთ სახლის, ოჯახის, თავშესაფრის დაკარგვა, გახდნენ ფიზიკური ძალადობის მსხვერპლნი¹⁷. 2010 წელს WISG-ის მიერ ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა, რომ რესპონდენტთა 72,2%-ს ქამინაუთში ხელს საზოგადოების ნეგატიური დამოკიდებულება უშლის, რაც გამოიხატება უარყოფის, სოციალური იზოლაციის, მარგინალიზაციის შიშში¹⁸.

ამგვარად, საერთო დინამიკა შესაძლოა დახასიათდეს, როგორც მზარდი ჰომოფობიური განწყობა ქვეყანაში, რაც უშუალოდ აისახება ლგბტ ადამიანთა მდგომარეობაზე.

ამგვარ სიტუაციაში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს სიძულვილის ენის ფართოდ გამოყენება ლგბტ პირთა მიმართ: ჯგუფის სტერეოტიპიზაცია, დაცინვა, მათი დახასიათება დევიანტებად, ავადმყოფებად. ღია თუ ფარული მოწოდებები დისკრიმინაციისაკენ კიდევ უფრო აღვივებს საზოგადოებაში არსებულ ნეგატიურ განწყობებს ჯგუფის მიმართ და ზრდის იმის რისკს, რომ ეს განწყობები ადვილად გადაიზარდოს ძალადობაში¹⁹.

მედიაკვლევები

მედია მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ცალკეული სოციალური ჯგუფების მიმართ საზოგადოებრივ განწყობებზე და გარკვეულწილად ასახავს კიდევაც მათ. 1996 წლიდან საქართველოში პერიოდულად ტარდებოდა მედიაკვლევები, რომ-

17 იხ. ზევით 5.

18 სექსუალური და თვითდესტრუქციული ქცევების კვლევა ლბ ჯგუფში, WISG., 2010, თბილისი. <http://women.ge/wp-content/uploads/2011/02/Sexual-and-Self-Deconstructive-behaviour-Among-LBT.pdf>

19 17 მაისს აიდაპოს საერთაშორისო დღისადმი მიძღვნილი მსვლელობის დარბევის ამსახველი ვიდეო და ფოტომასალა ხელმისაწვდომია ორგანიზაცია „იდენტობის“ ვებგვერდზე <http://www.identoba.org>

ლებიც სწავლობდა მრავალფეროვნებისა და სხვადასხვა ჯგუფებთან (მათ შორის, ჰომოსექსუალობასთან/ჰომოსექსუალებთან) დაკავშირებული საკითხების მედიაში გაშუქებას. რაც შეეხება კონკრეტულად ჰომოფობიური სიძულვილის ენას, ამ თემაზე სულ რამდენიმე კვლევაა განხორციელებული. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ უმეტესობა ბეჭდური მედიის კვლევას წარმოადგენს და ერთიან მეთოდოლოგიას არ ეყრდნობა. მიუხედავად ამისა, ყველა მათგანი მიგვიჩვენებს ჰომოფობიური სიძულვილის ენის ფართოდ გამოყენების პრობლემაზე ქვეყანაში. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლო წლებში გაძლიერდა სიძულვილის ენის კრიტიკა როგორც მარგინალიზებული ჯგუფების, ისე თავად მედიის წარმომადგენელთა მხრიდანაც.

ჰომოსექსუალობაზე საჯარო საუბარი ქართულენოვან მედიასივრცეში მხოლოდ 90-იან წლებში, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ დაიწყო. საბჭოთა პერიოდში არათუ „განსხვავებულ“ სექსუალურ ქცევაზე/იდენტობაზე, არამედ კულტურის მიერ დაშვებულ სექსუალობაზე საუბარიც კი მკაცრად იყო რეგლამენტირებული და ძლიერ იდეოლოგიურ კონტროლს ექვემდებარებოდა. საბჭოთა რეჟიმის მიერ შექმნილი მითი ჰომოსექსუალობის დასავლური წარმოშობის შესახებ, სხვა საბჭოურ მითებთან ერთად, ინერციით საკმაოდ დიდხანს გაგრძელდა და სექსუალობაზე ტაბუს მოხსნის შემდეგაც, 90-იანი წლების ქართულენოვან პრესაში ჰომოსექსუალობა სწორედ ამ კონტექსტში განიხილებოდა.

1998 წლიდან ნელ-ნელა იწყება ჰომოსექსუალის/ჰომოსექსუალობის, როგორც „უცხო“ ტრანსფორმაცია „ავადმყოფ“ „ჩვენად“. ჰომოსექსუალობის „პათოლოგიზაციის“ პროცესმა, რომელიც მედიაში, მოგვიანებით, „სოციალურ დევიაციად“ გადაიქცა, საზოგადოებაში არსებული ჰომოფობიური განწყობები კიდევ უფრო გაამყარა.

ეთნიკური და რელიგიური უმცირესობების თემის პოლიტიზაციის კვალდაკვალ, „არატრადიციული სექსუალობა“ პოლიტიკური სპეკულაციების საგანი გახდა. 1998-2003 წლებში, პოლიტიკური ძალაუფლების გადანაწილების პარალელურად, შეიქმნა მითი „ცისფერთა შეთქმულების შესახებ“, რომლებიც ხელი-სუფლებში მოსვლას გეგმავდნენ. 2005-06 წლების მედიაანალიზმა აჩვენა, რომ „ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ, პანიკა „ცისფერთა შეთქმულების“ თაობაზე

ჩაცხრა. სტატიებმა ჰომოსექსუალების/ჰომოსექსუალობის შესახებ, სერიოზული გამოცემების პირველი გვერდებიდან, ნელ-ნელა „ყვითელი პრესის“ ფურცლებზე გადაინაცვლა²⁰.

თემის დეპოლიტიზაციის კვალდაკვალ, მედიის დაინტერესება ლგბტ საკითხებით საგრძნობლად შეიცვალა, რაც არა მხოლოდ სტატიების ტონზე, არამედ რაოდენობაზეც აისახა. „მედიის მრავალფეროვნების ინსტიტუტის“ მიერ 2004-06 წლებში ჩატარებულმა კვლევამ, რომელიც სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში მრავალფეროვნების გაშუქების საკითხს სწავლობდა, აჩვენა, რომ სხვა ჯგუფებთან შედარებით, სექსუალური უმცირესობის საკითხები ყველაზე ნაკლებად შექედობდა სამივე ქვეყნის მედიის მიერ²¹.

შეფასების თვალსაზრისით, 2006 წლის მონიტორინგის მიხედვით, მასალების 65% ნეგატიური შინაარსის მატარებელი იყო, 35% კი — ნეიტრალურის. თანაფარდობა ნეგატიურ, ნეიტრალურ და პოზიტიურ შეფასებებს შორის მკვეთრად შეიცვალა 2007 წელს (ნეგატიური — 86%, პოზიტიური — 21%, ნეიტრალური — 4%). ნეიტრალურ შეფასებათა პროცენტული მაჩვენებლის კლების ხარჯზე მკვეთრად ნეგატიური/პოზიტიური ხასიათის შეფასებათა მატება, ერთი მხრივ, შეიძლება უკავშირდებოდეს ლგბტ ჯგუფის ხილვადობის გაზრდას, მეორე მხრივ, ეს დამოკიდებულება მკაფიოდ ასახავს იმ პოლიტიკური და სოციალ-კულტურული მოვლენების დასაწყისსაც, რომელიც დღეს ქვეყანაში ხდება. შეფასებათა ამგვარი განაწილება ერთგვარად აირეკლავს კრიზისული პერიოდისათვის დამახასიათებელ ფასეულობათა და ღირებულებათა პოლარიზაციის პროცესს²².

მიუხედავად იმისა, რომ თემით დაინტერესება განუხრელად იზრდება, პოლიტიკური და სოციალური კრიზისის ახალი ტალღის პარალელურად, 2008

20 ე. ადღომელაშვილი, „სექსუალურ ორიენტაციასთან/გენდერულ იდენტობასთან დაკავშირებული საკითხების გაშუქება მედიაში“ (ნოემბერი, 2011), მედიის განვითარების ფონდი. <http://www.mdfgeorgia.ge/index.php?menuid=16&lang=1&id=78>

21 Media Diversity Institute, Press Coverage of Minority Groups in the South Caucasus, 2004-06;

22 ე. ადღომელაშვილი, ჰომოსექსუალობის რეპრეზენტაცია ქართულენოვან მედიაში, 2006. http://women.ge/wp-content/uploads/2011/04/media-analysis_homophobia_un.pdf

წლიდან დღემდე, შეფასების დინამიკა თითქმის არ შეცვლილა (პოზიტიური მერყეობს 6-8%-მდე, ნეიტრალური — 16-22%-მდე, ნეგატიური კი — 60%-დან 70%-მდე).

2011-12 წლებში „ინტერნიუს-საქართველოს“ მიერ ჩატარებული კვლევის მიხედვით, სექსუალური უმცირესობის თემის გაშუქებისას ნეგატიური ტონი მკვეთრად იმატებს — თუკი მონიტორინგის პირველ ეტაპზე საერთო მასალის 27% იყო მხოლოდ ნეგატიური, მესამე კვარტლის ანგარიშში ამ მაჩვენებლის მკვეთრი ზრდა შეიმჩნევა — 69%-მდე, ნეიტრალურის კლების ხარჯზე²³.

მასალების თვისობრივი ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ამის მიზეზი ისევ თემის პოლიტიზაციაში უნდა ვეძიოთ: ჰომოსექსუალობასთან დაკავშირებული საკითხებით მანიპულაცია და მისი გამოყენება პოლიტიკური ოპონენტების მარკირებისათვის დღეს ისევე აქტუალურია, როგორც 1999-2003 წლებში²⁴.

როგორც 1999-2003, 2005-2006, 2007-2011 წლების მედიის ანალიზმა აჩვენა, ლგბტ საკითხით პრესის დაინტერესება არათანმიმდევრულ ხასიათს ატარებს და ჰომოფობური სიძულვილის ენის გამოყენების პიკი ქვეყანაში მიმდინარე ძალაუფლების გადანაწილების პროცესებს ემთხვევა. ამასთან, აღნიშნული პერიოდის განმავლობაში მნიშვნელოვნად იცვლებიან ჰომოფობური სიძულვილის ენის გამოყენების ძირითადი ადრესატები. შესაბამისად, იცვლება კონტექსტიც, რომელშიც ჰომოსექსუალობა განიხილება და მობილიზაციური სტრატეგიებიც, რომლითაც ჰომოსექსუალობის პრობლემატიზაცია ხდება.

1999-2003 წლებში, ჰომოსექსუალობის „პრობლემატ“ ქცევას მეტ-ნაკლებად რაციონალური არგუმენტებით ცდილობდნენ (მაგ., არსებული ჰომოფობური

23 „ეთნიკური, რელიგიური და სექსუალური უმცირესობების გაშუქება პრესაში“, „ინტერნიუსი-საქართველო“, მონიტორინგის პირველი (1 მაისი - 31 ივლისი, 2011), მეორე (1 სექტემბერი - 30 ნოემბერი, 2011) და მესამე კვარტალური ანგარიშები (1 დეკემბერი 2011 - 29 თებერვალი 2012). http://www.media.ge/sites/www.media.ge/files/internews_media_monitoring_report_1_may-31_july_2011_geo_0.pdf; http://www.media.ge/sites/www.media.ge/files/media_monitoring_report_1_september_-_30_november_2011_geo.pdf; http://www.media.ge/sites/www.media.ge/files/media_monitoring_report_1_december_2011_-_29_february_2012_geo_.pdf

24 ე. ადდომელაშვილი, სექსუალურ ორიენტაციასთან/გენდერულ იდენტობასთან დაკავშირებული საკითხების გაშუქება მედიაში (მაისი, 2011), მედიის განვითარების ფონდი. <http://www.mdfgeorgia.ge/index.php?menuid=16&lang=1&id=54>

მოსაზრებების გასამყარებლად მედია მისთვის სასურველ ექსპერტებსა და სპეციალისტებს მიმართავდა). დღეს „განსხვავებული“ სექსუალობის პრობლემატიზაციისათვის საკმარისად მიიჩნევა „შეუთავსებლობა/წინააღმდეგობა ქართულ და მართლმადიდებლურ ტრადიციებთან“²⁵. დისკურსის ამგვარი ცვლა უშუალოდ არის დაკავშირებული ეკლესიის, როგორც სოციალური ინსტიტუტის, გავლენის ზრდასა და ქვეყანაში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებში მის აქტიურ ჩარევასთან²⁶.

დისკურსზე გავლენას ახდენს ქვეყანაში არსებული პოლიტიკური კულტურაც: საბჭოთა კავშირის ავტორიტარული რეჟიმის საკმაოდ ცალსახა და გამოკვეთილი დამოკიდებულება განსხვავებულობისადმი, ყველაფრის უნიფიცირების მცდელობაში გამოიხატებოდა. განსხვავებულობა აღიქმებოდა არა როგორც მრავალფეროვნების გამოხატულება, არამედ როგორც სახელმწიფოს მონოლითურობის, საზოგადოების ჰომოგენურობის წინააღმდეგ მიმართული საფრთხე. სამწუხაროდ, ამგვარი დისკურსი დღესაც აქტუალურია ჩვენს პოლიტიკურ სივრცეში, რაც „უცხო“ რეალური შინაარსის არტიკულაციისათვის საკმაოდ მწირ შესაძლებლობას იძლევა. წინასაარჩევნო პროცესში სწორედ უმრავლესობის სახელით

25 2010 წელს, ევროსაბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის მიერ ლგბტ უფლებებთან დაკავშირებული რემოლუციის განხილვის წინ, სხვადასხვა რელიგიურმა გაერთიანებებმა საქართველოში ერთობლივი განცხადება გაავრცელეს: „იგეგმება „სექსუალური ორიენტაციის ნიადაგზე დისკრიმინაციისა და სქესის იდენტიფიკაციის“ კანონპროექტის განხილვა, რომელიც ჰომოსექსუალიზმის, ბისექსუალიზმისა და სხვა სექსუალური გადახრების ლეგალიზებას გულისხმობს. ამავე სესიაზე გამოტანილი იქნება დოკუმენტი, რომელიც აბორტს წარმოგვიდგენს, როგორც ქალის უფლებასა და ოჯახის დაგვემვის საშუალებას... შეუძლებელია, ევროპა, რომელიც უძველესი ქრისტიანული სამყაროს ნაწილს წარმოადგენს და რომლის კულტურაც მთლიანად რელიგიური ნიშნით არის განმსჭვალული, ევროსაბჭოს მაღალი ტრიბუნლიდან ხმას აძლევდეს ისეთი მოვლენის ჩვეულებრივ ნორმად ქცევას, როგორც არის სექსუალური გადახრები. ჰომოსექსუალიზმი, ბისექსუალიზმი და სხვა მსგავსი ქმედებანი არა მარტო ქრისტიანობაში, არამედ ყველა ტრადიციულ რელიგიაში უდიდეს ცოდვად არის მიჩნეული, რადგან იგი ადამიანის გადაგვარებას, მის სულიერ და ფიზიკურ დაავადებებს იწვევს“. საქართველოს საპატრიარქოს, საქართველოში წმიდა საყდრის სადგესპანოს, საქართველოში სომხური სამოციქულო ეკლესიის ეპარქიის, ქვეყანაში მთავარი რაბინის მოვლენების შემსრულებლის და სრულიად კავკასიის მუსლიმანთა სამართველოს სრულუფლებიანი წარმომადგენლის ერთობლივი განცხადება, 29 იანვარი, 2010.

26 ე. ადღომელაშვილი, იდეოლოგიური ჰომოფობია, ჟურნალი „სოლიდარობა“, 2009 №3 (30). http://tolerantoba.ge/tolerantoba_jurnali/30.pdf

ლაპარაკი და „უცხო“, „განსხვავებულის“ მტრის ხატად ქცევა წარმოადგენს პოლიტიკური ჯგუფების მთავარ სტრატეგიას.

წინა არჩევნებზე ხელისუფლებისათვის ამგვარი „მტრის“ როლს ტერიტორიული „უცხო“ — რუსეთი — ასრულებდა, რომელიც ემუქრება ქვეყნის მთლიანობას, ეკონომიკურ კეთილდღეობასა და პოლიტიკურ უსაფრთხოებას. შესაბამისად, პოლიტიკური ოპონენტების მარკირებაც „მოლაღატეებად“ და „რუსეთის აგენტებად“ ამავე დისკურსში ხდება.

თავის მხრივ, ოპოზიციური ძალები ელექტორატის მობილიზაციას ხელისუფლები-საგან ნეგატიური ხატის შექმნით ცდილობდნენ. ოპოზიციის ერთი ნაწილის მიერ კონტრდისკურსული პროპაგანდა „ქართველობა-მართლმადიდებლობა-ტრადიციების“ გარშემო ტრიალებს. პოლიტიკური ოპონენტის/ოპონენტების მარკირება ჰომოსექსუალად, დადანაშაულება ჰომოსექსუალობის პროპაგანდაში ამ შემთხვევაში გამოიყენება, ერთი მხრივ, როგორც გამაძლიერებელი ეფექტი ხელისუფლების წარმომადგენელთაგან „უცხო“ კონსტრუირების პროცესში და, მეორე მხრივ, — „უცხოთაგან“ მომავალი საფრთხის გენერალიზებისათვის, რომელიც მთელ ქვეყანას ემუქრება²⁷.

მიუხედავად იმისა, რომ რელიგიური ორგანიზაციების წევრები ადრესატთა ყველაზე მცირერიცხოვან ჯგუფს წარმოადგენენ, დისკრიმინაციული და შეურაცხმყოფელი ტერმინოლოგიის გამოყენების სისშირის თვალსაზრისით სწორედ ისინი ლიდერობენ. მათი მობილიზაციური სტრატეგიები ძირითადად საჯარო სივრცის „ცოდვისაგან განწმენდისკენ“ არის მიმართული. ამგვარი სტრატეგიის საბოლოო ბენეფიცი სიმბოლური ძალაუფლების მოპოვებაა, რათა გაზარდონ საკუთარი გავლენის სფერო²⁸. დისკურსიული ანალიზი აჩვენებს, რომ მათი რიტორიკა მკვეთრად

---

27 იხ. ზევით 24.

28 „ტოტალიტარული სახელმწიფოს მორალისტური დისკურსისაგან განსხვავებით, რომელიც, აკრძალული თემებისაგან საჯარო სივრცის დაცვის გარდა, „დანაშაულის“ აღმოფხვრისა და დამნაშავეთა „გამოსწორებისკენ“ იყო მიმართული, დღევანდელი ნეომორალისტების მთავარ მიზანს საჯარო სივრცის „ცოდვისაგან განწმენდა“ წარმოადგენს. მორალური საზღვარი სწორედ ის გამოყოფა, რომელმაც საჯარო სივრცეში არსებული ურთიერთობები უნდა დაარეგულიროს — ვის, როგორ და რამდენი ხნით აქვს უფლება იარსებოს საჯარო სივრცეში და ვის — საერთოდ უნდა ჩამოერთვას ამის უფლება“. ე. ადდგომელაშვილი, იდეოლოგიური ჰომოფობია, ჟურნალი „სოლიდარობა“, 2009 №3 (30). http://tolerantoba.ge/tolerantoba_jurnali/30.pdf

პოლიტიზებულია. საბჭოთა კავშირის დროინდელი პროპაგანდის მსგავსად, ჰომოსექსუალობა ცალსახად აღიქმება როგორც „დასავლური მოვლენა“ და მჭიდროდ უკავშირდება რელიგიურ ლიდერთა ანტიდასავლურ, ანტილიბერალურ დისკურსს.

პოლიტიკოსებისა და რელიგიური გაერთიანებების წარმომადგენელთა გარდა, მესამე მნიშვნელოვანი აქტორი, რომელიც გავლენას ახდენს ჰომოფობიური სიძულვილის ენის გავრცელებასა და კონტექსტზე, თავად მედიასაშუალებების წარმომადგენლები არიან. სიძულვილის ენის გამოყენების სიმძიმის მიხედვით შესაძლოა შემდეგნაირად დალაგდეს:

- ▶ ლგბტ ჯგუფის წარმომადგენელთა სტერეოტიპიზაცია (მაგ., ყველა გეი ფემინური მამაკაცია, ხოლო ლესბოსელი — მასკულინური ქალია);
  - ▶ ლგბტ ადამიანების დამამცირებელ კონტექსტში მოხსენიება (დეჰუმანიზაცია, დეინდივიდუალიზაცია, დამამცირებელი მეტსახელებით მოხსენიება);
  - ▶ ლგბტ ადამიანების ნეგატიური ხატის შექმნა (ადამიანების დისკრედიტაციის მიზნით მითითებები მათ კავშირზე სოციალურ დევიაციებთან);
  - ▶ ადამიანების არასრულფასოვნების მტკიცება მორალური, ფსიქოლოგიური და სხვა თვალსაზრისით;
  - ▶ ჯგუფის/ჯგუფის წარმომადგენლის დადანაშაულება საზოგადოებაზე ნეგატიური გავლენის მოხდენაში;
  - ▶ დადანაშაულება ლაღატში, ძალაუფლების ბოროტად გამოყენების მცდელობაში, დომინირება პოლიტიკის, შოუბიზნესის ან სხვა სფეროში;
  - ▶ შეფარული და/ან პირდაპირი მოწოდებები ძალადობისა და დისკრიმინაციისაკენ (მაგ., ძალადობისა და დისკრიმინაციის ისტორიული მაგალითების, ჰომოფობიური პოზიციის იდეოლოგიური, მორალური თუ სხვა რამე მიზეზით გამართლება);
  - ▶ უშუალო მოწოდებები ძალადობისაკენ კონკრეტული პირების მითითებით ან, ზოგადად, ლგბტ ჯგუფის წარმომადგენელთა წინააღმდეგ და ა.შ.
- გარდა ამისა, მედიისათვის მნიშვნელოვან პრობლემად რჩება:
- ▶ ტერმინოლოგიის არასწორი გამოყენება (მაგ., გენდერული იდენტობის ნაცვლად შესაძლოა იხმარონ სექსუალური იდენტობა, ერთმანეთისგან ვერ ანსხვავებენ ჰომოსექსუალობასა და ტრანსგენდერობას ან ტრანსვესტობას);

- ▶ ჰომოფობიური შინაარსის ტექსტების ციტირება კომენტარის ან სარედაქციო შენიშვნის გარეშე, როდესაც ძნელი გამოარჩიო რესპონდენტის ტექსტი ჟურნალისტის მოსაზრებისაგან ან რედაქციის პოზიციისაგან;
- ▶ სუბიექტის სექსუალურ ორიენტაციაზე მინიშნება ან ხაზგასმა მაშინ, როდესაც მასალის შინაარსი არ მოითხოვს ამას.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ არის პოზიტიური ცვლილებებიც — 2008 წლიდან მედიაში უკვე გვხვდება ჰომოფობიური სიძულვილის ენის კრიტიკაც. 2010 წელს, ჟურნალისტური ეთიკის ქართვის საბჭომ მიიღო პირველი სარჩელი ჰომოფობიური სიძულვილის ენის გამოყენებასთან დაკავშირებით და დაადგინა ჟურნალისტის მიერ ეთიკის ნორმების დარღვევა. 2011 წლიდან ლგბტ საკითხები უფრო და უფრო ხშირად განიხილება ადამიანის უფლებათა კონტექსტში²⁹.

მედიაკვლევებთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ იშვიათი გამონაკლისების გარდა, სიძულვილის ენის მონიტორინგი ძირითადად ბეჭდურ მედიაში ხორციელდება. თუ გავითვალისწინებთ, რომ ელექტრონული მედიის მომხმარებელთა წილი ბაზარზე შეუდარებლად მაღალია, ვიდრე ბეჭდური მედიისა³⁰ და, ამავდროულად, ინტერნეტის მომხმარებელთა რაოდენობა საქართველოში განუხრებლად იზრდება (მათ შორის, მათიც, ვინც ინტერნეტს ახალი ამბების მისაღებად იყენებს), აუცილებელი და საჭირო ხდება როგორც მონიტორინგის არეალის, ისე, შესაბამისად, რეკომენდაციების ადრესატთა ჯგუფის გაფართოება.

29 იხ. ზევით 20.

30 2009 წლის კვლევის მიხედვით, ინფორმაციის მიღების ძირითად წყაროდ ტელევიზიას მოსახლეობის 86% ასახელებს (საქართველოს მედიის სიღრმისეული კვლევა: შედეგების შეჯამება. კავკასიის კვლევითი რესურსების ცენტრი (CRRC), ევრაზიის თანამშრომლობის ფონდი, თბილისი, 2009. http://www.epfound.ge/files/geo_media_research_report_ge_4.pdf). 2011 წელს კი ეს მაჩვენებელი 82%-ს უტოლდება (საქართველოს მედია: მოსახლეობის შეფასება და განვითარების პერსპექტივები. ევრაზიის თანამშრომლობის ფონდი, თბილისი, 2012. http://www.epfound.ge/files/media_report_final_geo_print_2_4.pdf). ამასვე ადასტურებს „საერთაშორისო გამჭვირვალობა — საქართველო“ მიერ ჩატარებული კვლევა: „ქვეყანაში მრავალი რადიოსადგური, გაზეთი, ჟურნალი და ახალი ამბების სააგენტო ფუნქციონირებს, მაგრამ მათი გავლენა სატელევიზიო არხების გავლენას ბევრად ჩამოუვარდება“. ეროვნული ანტიკორუფციული სისტემის ანალიზი: მედიასექტორი. „საერთაშორისო გამჭვირვალობა — საქართველო“, 2011. <http://transparency.ge/nis/ka/2011/%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%93%E1%83%98%E1%83%90>

მედის რეგულაციის მქაზნობები სპარტველოში

როგორც ზემოთქმულიდან ჩანს, ჰომოფობიური სიძულვილის ენის ფართოდ გამოყენება ქართულენოვან მედიაში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრობლემად რჩება. საქართველოს კანონმდებლობა ამგვარ ქმედებას არ კრძალავს. ეს საკითხი რეგულირდება კანონით „მაუწყებლობის შესახებ“³¹, მედიის თვითრეგულირების მექანიზმებით — მაუწყებელთა ქცევის კოდექსით³² და ჟურნალისტური ეთიკის ქარტიით, რომლებშიც ჩამოყალიბებულია მრავალფეროვნების გაშუქების პრინციპები (მოიცავს როგორც სქესს, ისე სექსუალურ ორიენტაციას), ისევე, როგორც დისკრიმინაციული, შეურაცხმყოფელი განცხადებების გავრცელების შემთხვევაში, ჟურნალისტის ეთიკური პასუხისმგებლობის საკითხები³³.

ჰომოფობიური სიძულვილის ენაზე რეაგირების პრაქტიკის თვალსაზრისით, არსებობს როგორც ნეგატიური, ისე პოზიტიური გამოცდილება. თუმცა, ამ შემთხვევათა თანაფარდობა გვიჩვენებს, რომ რეგულაციის არსებული მექანიზმები სწორად არაეფექტურია ჰომოფობიური სიძულვილის ენასთან საბრძოლველად. პოზიტიური გამოცდილების თვალსაზრისით აღსანიშნავია ჟურნალისტური ეთიკის ქარტიის საბჭოს რეაგირება ქეისზე „ფონდი „ინკლუზივი“ ალექსანდრე ელისაშვილის წინა-

31 მაგ., საქართველოს კანონით მაუწყებელთა შესახებ: „იკრძალება ისეთი პროგრამების გადაცემა, რომლებიც რაიმე ფორმით რასობრივი, ეთნიკური, რელიგიური ან სხვაგვარი შუღლის გაღვივების, რომელიმე ჯგუფის დისკრიმინაციის ან ძალადობისკენ წაქეზების აშკარა და პირდაპირ საფრთხეს ქმნის“; ასევე „იკრძალება ისეთი პროგრამების გადაცემა, რომლებიც მიმართულია პირის ან ჯგუფის ფიზიკური შესაძლებლობის, ეთნიკური კუთვნილების, რელიგიის, მსოფლმხედველობის, სქესის, სექსუალური ორიენტაციის ან სხვა თვისებისა თუ სტატუსის გამო შეურაცხყოფისაკენ, დისკრიმინაციისაკენ ან ამ თვისებისა თუ სტატუსის განსაკუთრებული ხაზგასმისაკენ, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ეს აუცილებელია პროგრამის შინაარსიდან გამომდინარე და მიზნად ისახავს არსებული შუღლის ილუსტრირებას“. საქართველოს კანონი მაუწყებელთა შესახებ, მუხლი 56, პუნქტი 2-3. https://matsne.gov.ge/index.php?option=com_ldmssearch&view=docView&id=32866

32 მაუწყებელთა ქცევის კოდექსის IX თავი, 31-33 მუხლები. http://www.mdg.org.ge/contentimage/legislation/mauckebeta_kcevis_kodeqsi.pdf

33 „ჟურნალისტს უნდა ესმოდეს მედიის მიერ დისკრიმინაციის წახალისების საფრთხე; ამიტომ ყველაფერი უნდა იდონოს ნებისმიერი პირის დისკრიმინაციის თავიდან ასაცილებლად რასის, სქესის, სექსუალური ორიენტაციის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური და სხვა შეხედულებების, ეროვნული ან სოციალური წარმოშობის საფუძველზე ან რაიმე სხვა ნიშნით“. ჟურნალისტური ეთიკის ქარტია, მუხლი 7. [http://mediasabcho.blogspot.com/search/label/ჟურნალისტური ეთიკის ქარტია](http://mediasabcho.blogspot.com/search/label/ჟურნალისტური%20ეთიკის%20ქარტია)

აღმდეგ“, სადაც საბჭომ დაადგინა ჟურნალისტის მიერ ქართის მე-7 მუხლის დარღვევა³⁴ და ტელეკომპანია „რუსთავი 2“-ის რეაგირება გადაცემა „დილა მშვილობისა საქართველოს“ წამყვანების ჰომოფობიურ რეპლიკებზე³⁵. უბასუხოდ დარჩა ორგანიზაცია „იდენტობის“ სხვა საჩივრები „რუსთავი 2“-ისა და ტელეკომპანია „იმედის“ მიმართ³⁶, თუმცა აშკარა იყო მათი უწყებელთა ქცევის კოდექსის უხეში დარღვევა.

რეაგირებასთან დაკავშირებით, გარკვეულ პრობლემას ქმნის ისიც, რომ ბეჭდური გამოცემების უმრავლესობა, რომელიც განსაკუთრებით გამოირჩევა ქსენოფობური სიძულვილის ენის გამოყენების თვალსაზრისით, ჟურნალისტური ეთიკის ქართის ხელმძღვანელი არ არის³⁷.

პრობლემად რჩება პოლიტიკოსთა მიერ საჯაროდ გაცემებულ ჰომოფობიური შინაარსის მქონე განცხადებებზე რეაგირების საკითხიც. უმეტეს შემთხვევაში, ასეთი ფაქტები საერთოდ რეაგირების გარეშე რჩება. ამ მხრივ გამონაკლისს წარმოადგენს 2012 წლის 22 მაისს, გიორგი თარგამაძის საპარლამენტო გამოსვლაზე დეპუტატების გამოხმაურება, რომლითაც „ქრისტიან-დემოკრატების“ მიერ შეთავაზებული წინადადება ანტიკონსტიტუციურად, თავად პარტიის ლიდერის გამოსვლა კი ჰომოფობიურად შეაფასეს³⁸. უკეთეს შემთხვევაში, უფლებდაცვითი

34 ქეისის შინაარსი და საბჭოს გადაწყვეტილება <http://mediasabcho.blogspot.com/2010/07/blog-post.html>

35 ორგანიზაცია „იდენტობისათვის“ მიწერილ წერილში (05.01.2011), ტელეკომპანიის ხელმძღვანელობამ განაცხადა, რომ მაშინვე მოახდინა რეაგირება თანამშრომელთა ჰომოფობიურ რეპლიკებზე და საყვედური გამოუცხადა.

36 „იდენტობა“ ტელეკომპანიებს „რუსთავი 2“-სა და „იმედს“ უჩივის, media.ge, 10.03.2012. http://www.media.ge/stories/identoba_telekompaniebs_; „საჩივარი „რუსთავი 2“-ის გადაცემა „The ვანოს შოუს“ წინააღმდეგ“, ნეტგაზეთი, 24.05.2012. <http://www.netgazeti.ge/GE/105/law/9960/>

37 ორი წლის წინ, ქართის საბჭო წესდებაში შესაბამისი ცვლილების შეტანის მოთხოვნით გამოვიდა, რათა გაიფართოვოს უფლებამოსილება, რომლის საფუძველზეც შეუძლია განიხილოს „განცხადება, რომელიც ეხება იმ პირის მიერ ჟურნალისტური ეთიკის ნორმების დარღვევას, რომელიც არ არის ქართის წევრი“. ასეთ შემთხვევაში, ქართია შეუმუშავებს და გაავრცელებს ტექსტს, რომელშიც მიუთითებს არაწევრის მიერ ეთიკის ნორმების დარღვევაზე ან დარღვევის არარსებობაზე, თუმცა, გადაწყვეტილების მიღება ასეთ შემთხვევაში არ მოხდება. ქართის საბჭო მანდატის გაფართოებას ითხოვს. 19.12.2011.

38 „ქდმ საკონსტიტუციო ცვლილებების ინიციატივით გამოდის ღებტ-ის აქტივობების შემდეგ“, პორტალი სივილ ჯორჯია, თბილისი, 22.05.2012. <http://www.civil.ge/geo/article.php?id=25490>

ორგანიზაციები საჯარო განცხადებებით ეხმარებიან ასეთ ფაქტებს³⁹, ზოგ შემთხვევაში კი ცდილობენ შემოვლითი გზები მოძებნონ⁴⁰.

შეიძლება ითქვას, რომ რელიგიურ ლიდერთა საჯარო ჰომოფობიურ გამოსვლებს თითქმის რეგულარული ხასიათი აქვს. თუკი მედიის წარმომადგენელთა და პოლიტიკოსთა ჰომოფობიურ გამონათქვამებზე რეაგირების ცალკეულ შემთხვევებზე საუბარი მაინც შეგვიძლია, რელიგიურ ლიდერთა აგრესიული ჰომოფობიური რიტორიკის შესაბამისად შეფასების პრეცედენტი ჯერჯერობით არ არსებობს.

პრობლემად რჩება ინტერნეტსივრცეში ჰომოფობიური სიძულვილის ენასთან დაკავშირებული პრობლემების რეგულაციის საკითხებიც. ინტერნეტტექნოლოგიების სწრაფი განვითარებისა და რეგულაციის მექანიზმების არაუფექტურობის გამო, ბოლო პერიოდში შეიმჩნევა ტენდენცია, რომ სწორედ ინტერნეტსივრცე ხდება ექსტრემისტული იდეების გავრცელებისა და სიძულვილის ენის გამოყენების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყარო.

სხვა ქვეყნების გამოცდილება

საერთაშორისო სტანდარტები და მექანიზმები

გამოხატვის თავისუფლება მრავალი საერთაშორისო დოკუმენტით არის დაცული. მიუხედავად ამისა, არსად, არცერთ ქვეყანაში, სიტყვის თავისუფლება აბსოლუტურად არ ითვლება. შემღუღების საფუძველთა ჩამონათვალი ერთმანეთისაგან ქვეყნების მიხედვით განსხვავდება. განსხვავებული პრაქტიკა არსებობს სიძულვილის ენის რეგულაციის თვალსაზრისითაც.

სიტუაციას ართულებს ისიც, რომ არ არსებობს „სიძულვილის ენის“ ერთიანი, საყოველთაო დეფინიცია. ევროპის საბჭოს R (97) 20 რეკომენდაციაში სიძულვი-

39 მაგალითისათვის, იხ. „ქრისტიან-დემოკრატიული მოძრაობის“ მიერ წარმოდგენილი საკონსტიტუციო ცვლილებები დისკრიმინაციულია“ <http://women.ge/2012/06/04/cristiandemocrats/>; ომბუდსმენის განცხადება ქრისტიან-დემოკრატების მიერ შემოთავაზებულ საკონსტიტუციო ცვლილებებზე. <http://www.ombudsman.ge/index.php?page=1001&lang=0&id=1503>

40 საია (საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია) ლადო სადღობელაშვილის წინააღმდეგობის საქალაქო სასამართლოს 2010 წლის 25 მაისის გადაწყვეტილება საქმეზე No. 3/2069-10. ქეისის აღწერა შეგიძლიათ იხილოთ ანგარიშში: Study on Homophobia, Transphobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity. Legal Report: Georgia by independent researcher Ana Natsvlshvili, COWI, 2010. http://www.coe.int/t/commissioner/source/lgbt/georgialegal_e.pdf

ლის გამოხატვის შესახებ, ტერმინი „სიძულვილის გამოხატვა“ განმარტებულია, როგორც „გამოხატვის ყველა ფორმა, რომელიც ავრცელებს, მოუწოდებს, განამტკიცებს ან ამართლებს რასობრივ სიძულვილს, ქსენოფობიას, ანტისემიტობას ან სხვა სახის სიძულვილს, რომელიც დაფუძნებულია შეუწყნარებლობაზე, მათ შორის უმცირესობების, მიგრანტებისა და იმიგრანტული წარმომავლობის პირთა წინააღმდეგ აგრესიული ნაციონალიზმისა და ეთნოცენტრიზმის, დისკრიმინაციისა და ძალადობის ფორმით გამოხატულ შეუწყნარებლობაზე“⁴¹.

ცალკე პრობლემაა საერთაშორისო სტანდარტების ნაკლებობა, რომელშიც სექსუალური ორიენტაცია და გენდერული იდენტობა ჩართული იქნებოდა, როგორც დისკრიმინაციის საფუძველი. მაგალითად, გამოხატვის თავისუფლების შემღვდვის აუცილებლობა (განსაკუთრებით, რასისტული და ქსენოფობური განცხადებების შემთხვევაში) ბევრ საერთაშორისო დოკუმენტშია ასახული⁴². მაგ-

41 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტი, რეკომენდაცია R (97) 20, 30 ოქტომბერი 1997, დანართი. მედიასთან დაკავშირებული ევროპის საბჭოს სამართლებრივი აქტების კრებული. ევროპის საბჭო, 2004. თბილისი, გვ. 188. <http://www.coe.int/t/dgap/tbilisi/archives/downloads/compendium.pdf>

42 საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ. მუხლი 20 („ყოველგვარი ეროვნული, რასობრივი ან რელიგიური შუღლის გაღვივებისაკენ მიმართული გამოხატვა, რაც წარმოადგენს დისკრიმინაციის, მტრობის ან ძალადობის წაქეზებას, უნდა აიკრძალოს კანონით“). https://matsne.gov.ge/index.php?option=com_ldmssearch&view=docView&id=1398335; საერთაშორისო კონვენცია რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის ლიკვიდაციის შესახებ, მუხლი 4 (კანონით დასაჯად ქმედებად აცხადებენ ისეთი იდეების გავრცელებას, რომლებიც ემყარება რასობრივ უპირატესობასა და ზიზღს, რასობრივი დისკრიმინაციის ყოველგვარ წაქეზებას და ასევე ძალადობის აქტებს ან წაქეზებას ისეთი აქტებისაკენ, რომლებიც მიმართულია ნებისმიერი რასისა და კანის ფერის ან ეთნიკური წარმოშობის მქონე ვეფხის წინააღმდეგ, და ასევე ყოველგვარი დახმარების. მათ შორის ფინანსური დახმარების აღმოჩენას რასისტული ქმედებების მიზნით; ბ) აცხადებენ კანონსაწინააღმდეგოდ და კრძალავენ ორგანიზაციებს, და ასევე ორგანიზებულ და ყოველგვარ სხვა პროპაგანდისტულ საქმიანობას, რომლებიც წახალისებენ რასობრივ დისკრიმინაციას და უბიძგებენ მისკენ, აღიარებენ დანაშაულად ასეთ ორგანიზაციებსა და ასეთ საქმიანობაში მონაწილეობას). http://www.parliament.ge/files/1359_21958_339510_rasobrividiskriminaciiisvelaformislikvidaciiSesaxeb.pdf; ევროპული კომისია რასიზმისა და შეუწყნარებლობის წინააღმდეგ (ECRI) ასევე მოუწოდებს წევრ სახელმწიფოებს მოახდინონ სიძულვილის გამოხატვის ყველა ფორმის კრიმინალიზაცია რასობრივი, ეთნიკური, რელიგიური ჯგუფების ან მის წევრთა მიმართ. ECRI General Policy Recommendation 1. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_1/Rec01en.pdf; აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ECRI-მ ორჯერ მიმართა საქართველოს სიძულვილის ენის კრიმინალიზაციის რეკომენდაციით (მეორე (13.02.2007) და მესამე (15.06.2010) მოხსენებები საქართველოს შესახებ. ბმულები შეგიძლიათ იხილოთ შესაბამისად: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Georgia/GEO-CbC-III-2007-2-GEO.pdf> და <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Georgia/GEO-CbC-IV-2010-017-GEO.pdf>).

რამ, ისევე როგორც R (97) 20 რეკომენდაცია სიძულვილის გამოხატვის შესახებ, პირდაპირ არ საუბრობს სექსუალურ ორიენტაციასა და გენდერულ იდენტობაზე, როგორც სიძულვილის გამოხატვის საფუძველზე ცალკეული პირების ან ჯგუფის მიმართ.

მიუხედავად ამისა, რიგ შემთხვევებში, მაგალითად, ევროპის მინისტრთა საბჭოს პასუხებში შეკითხვებზე სექსუალური ორიენტაციის საფუძველზე სიძულვილის გაღვივებასთან დაკავშირებით, სწორედ R (97) 20 რეკომენდაციის ციტირებას ახდენს და ავრცელებს მას ლგბტ ჯგუფის წარმომადგენლებზე⁴³.

კულტურათაშორისი დიალოგის თეთრ ფურცელში⁴⁴, ისევე როგორც ევროპის საბჭოს მიერ მომზადებულ სახელმძღვანელოში სიძულვილის ენასთან დაკავშირებით, ცალსახადაა მითითებული, რომ ჰომოფობიური სიძულვილის ენა ასევე ხვდება სიძულვილის ენის კატეგორიაში⁴⁵.

გარდა ამისა, მინისტრთა კომიტეტის CM/Rec(2010)5 რეკომენდაცია წევრი სახელმწიფოების მიმართ სექსუალური ორიენტაციისა და გენდერული იდენტობის საფუძველზე დისკრიმინაციის წინააღმდეგ ზომების მიღების შესახებ, სიძულვილის ენაზე საუბრისას პირდაპირ მიუთითებს R (97) 20 რეკომენდაციის გამოყენების მიზანშეწონილობაზე ჰომოფობიური სიძულვილის ენასთან დაკავშირებით⁴⁶.

43 იხ. მინისტრთა საბჭოს კომიტეტის პასუხები: საპარლამენტო ასამბლეის დოკუმენტი No. 12030, მიღებულია მინისტრთა საბჭოს მოადგილეთა No. 1066 შეხვედრაზე 2009 წლის 23 სექტემბერს (ჰომოსექსუალთა უფლებები რუსეთში). <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc09/EDOC12030.htm> და საპარლამენტო ასამბლეის დოკუმენტი No. 11557, მიღებულია მინისტრთა საბჭოს მოადგილეთა No. 1023 შეხვედრაზე 2008 წლის 2 აპრილს (შეკრებისა და თავისუფლების შემლუღვასთან დაკავშირებით ლესბოსელი, გეი, ბისექსუალი და ტრანსგენდერი ადამიანებისათვის ლიტვაში). <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc08/edoc11557.htm>

44 White Paper on Intercultural Dialogue adopted at the 118th session of the Committee of Ministers, 7 May, 2008, para. 133. http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf

45 Anne Wehere, Manual on Hate Speech, Council of Europe, 2009. <http://book.coe.int/ftp/3342.pdf>

46 მინისტრთა კომიტეტის CM/Rec(2010)5 რეკომენდაცია წევრი სახელმწიფოების მიმართ სექსუალური ორიენტაციისა და გენდერული იდენტობის საფუძველზე დისკრიმინაციის წინააღმდეგ ზომების მიღების შესახებ. http://www.coe.int/t/dg4/lgbt/Source/RecCM2010_5_GEOR.pdf

რაც შეეხება სასამართლო მიდგომას, ევროპის სასამართლომ არაერთხელ იმსჯელა და გამოიტანა გადაწყვეტილება, რომ ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლი არ ფარავს სიძულვილის გამოხატვას. ამ თვალსაზრისით, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქმე „ვეუდელანდი და სხვები შვედეთის წინააღმდეგ“. ეს პირველი საერთაშორისო საქმეა, რომელიც ჰომოფობური სიძულვილის ენის გამოყენებას ეხება. განმცხადებლებმა საშუალო სკოლაში გაავრცელეს ლიფლეტი, რომელშიც ჰომოსექსუალობა მოხსენიებული იყო როგორც „დევიანტური სექსუალური მიდრეკილება“, რომელსაც „მორალურად დამანგრეველი ეფექტი აქვს საზოგადოებაზე“. ლიფლეტში ჰომოსექსუალები დადანაშაულებულნი იყვნენ ასევე „აივ-შიდსის გავრცელებასა“ და „პედოფილიის მნიშვნელობის (როგორც საფრთხის) შემცირების ლობირებაში“. შვედეთის სასამართლომ ჰომოსექსუალთა მიმართ ლიფლეტში გამოთქმული მოსაზრებები შეურაცხმყოფლად მიიჩნია. ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებით, აღნიშნული მოსაზრებები სერიოზულ და წინასწარგანწყობებზე დაფუძნებულ ბრალდებებს წარმოადგენდა. მიუხედავად იმისა, რომ ტექსტი არ შეიცავდა პირდაპირ მოწოდებას ძალადობისაკენ, ევროპული სასამართლო დაეთანხმა შვედეთის სასამართლოს მიერ გამოტანილ განაჩენს და ჩათვალა, რომ ის არ ეწინააღმდეგებოდა კონვენციის მე-10 მუხლს. სასამართლო გადაწყვეტილებაში ასევე ხაზგასმულია, რომ „დისკრიმინაცია სექსუალური ორიენტაციის/გენდერული იდენტობის საფუძველზე ისეთივე სერიოზული დანაშაულია, როგორც დისკრიმინაცია რასის, წარმოშობის ან კანის ფერის გამო“⁴⁷.

სიძულვილის ენის კრიმინალიზაცია და სასამართლო პრეცედენტები

ზოგ სახელმწიფოში მოქმედებს კანონი სიძულვილით მოტივირებული დანაშაულის შესახებ, რომელიც ითვალისწინებს სისხლის სამართლებრივ დევნას სექსუალური ორიენტაციის საფუძველზე სიძულვილის გამოხატვის გარკვეული ფორმების შემთხვევაში. მაგალითად, ავსტრალიაში, ახალ ზელანდიაში, ბელგი-

---

47 Vejdeland and others v. Sweden. (Application No. 1813/07). <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109046>

აში, გერმანიაში, დანიაში, დიდი ბრიტანეთის გაერთიანებულ სამეფოში, ესტონეთში, ესპანეთში, ირლანდიაში, ისლანდიაში, კანადაში, ლიტვაში, ნორვეგიაში, პორტუგალიაში, რუმინეთში, სამხრეთ აფრიკაში, საფრანგეთში, ფინეთში, შვეიცარიაში, ჰოლანდიაში სიძულელისაკენ, ძალადობისა და დისკრიმინაციისაკენ წაქეზებას სექსუალური ორიენტაციის საფუძველზე, კანონი აკვალიფიცირებს როგორც სისხლის სამართლის დანაშაულს⁴⁸. სერბეთში კანონი „საჯარო ინფორმაციის შესახებ“ კრძალავს ისეთი იდეების, ინფორმაციის ან მოსაზრებების გავრცელებას, რომლებიც ახალისებს სექსუალური ორიენტაციის საფუძველზე დისკრიმინაციას, სიძულვილს ან ძალადობას ჯგუფის ან პიროვნების მიმართ. ფუნდამენტურ უფლებათა სააგენტოს (FRA) მონაცემებით, ევროპაში იმ ქვეყნების რიცხვი, სადაც სიძულვილის ენა კრიმინალიზებულია და ფარავს ლგბტ ჯგუფსაც, წლიდან წლამდე იზრდება⁴⁹.

თუმცა, ზოგ ქვეყანაში კანონის მიღებამდეც არსებობდა სასამართლო პრეცედენტები, რომლებიც თანასწორობის, ღირსებისა და არადისკრიმინაციის პრინციპების მნიშვნელოვნებას ადასტურებდნენ. მაგალითად, ჰოლანდიის უმაღლესი სასამართლოს მიერ 1990 წელს მიღებული გადაწყვეტილება საქმეზე, რომელიც რელიგიური ჯგუფის წარმომადგენელთა მიერ ჰომოფობიური სიძულვილის ენის გამოყენებას ეხება. ჰოლანდიის უმაღლესმა სასამართლომ ჩათვალა, რომ თანასწორობის პრინციპის მნიშვნელოვნებამ ამ შემთხვევაში გადაწონა სხვა უფლებები⁵⁰. დიდ ბრიტანეთში, სადაც სიძულვილის ენის რეგულაცია სამი სხვადასხვა აქტით ხორციელდება, სასამართლოს გადაწყვეტილება ჰარი ჰემონდის საქმესთან დაკავშირებით, რომელიც

48 Homophobia, Transphobia and Discrimination on Ground of Sexual Orientation. Comparative legal analysis, FRA, 2010. http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/FRA-2011-Homophobia-Update-Report_EN.pdf

49 ibid.

50 Van Zijl v. Goeree, (1990) RvdW Nr.41 (HR Neth). ერთ-ერთმა რელიგიურმა ჯგუფმა გამოაქვეყნა სტატია „სოდომი ყველგანა“, რომელშიც აივ-შიდსი აღწერილი იყო როგორც „ჰომოსექსუალობის შედეგი“, ხელისუფლება კი დადანაშაულებული იყო „ქვეყნის დანგრევაში“ (იგულისხმებოდა ჰომოსექსუალობის ლეგალიზაცია). ქეისი აღწერილია სტატიაში: Astrid A. M. Mattijssen & Charlene L. Smith, Dutch Treats: The Lessons the U.S. Can Learn from How the Netherlands Protects Lesbians and Gays, 4 Am. U. J. Gender & L. 303 (1995-1996).

დემონსტრაციაზე ჰომოფობიური შინაარსის პლაკატით გამოსვლისათვის დააკავეს და გაასამართლეს, დიდი ხნის განმავლობაში იქცა საჯარო განხილვებისა და დებატების ობიექტად⁵¹. სასამართლოს გადაწყვეტილებაში, რომელმაც დაადგინა, რომ ადგილი ჰქონდა „საზოგადოებრივი წესრიგის აქტის“ მე-5 მუხლის დარღვევას, ხაზგასმული იყო „საზოგადოების ყველა ფენისა და ჯგუფების მიმართ ტოლერანტობის გამომჟღავნების სოციალური საჭიროება“. FRA-ს 2008 წლის ნაციონალურ რეპორტში, რომელიც გერმანიაში ლგბტ ადამიანთა მდგომარეობას აღწერს, მოყვანილია რამდენიმე ქეისი, რომელიც ჰომოფობიური სიძულვილის ენას ეხება. ერთი მათგანი ეხება მამაკაცს, რომელიც ქუჩაში გამგლელებს ატომური იარაღით ჰომოსექსუალების განადგურებისაკენ მოუწოდებდა, შარვლიან ქალებს კი „მეძავებად“ მოიხსენიებდა. სასამართლომ ეს გამონათქვამები შეაფასა, როგორც ადამიანის ღირსების წინააღმდეგ მიმართული და ბრალდებულს სამი თვით თავისუფლების აღკვეთა მიუსაჯა. მეორე შემთხვევაში, მამაკაცმა საკუთარი მანქანის ფანჯარაზე გამოაკრა წარწერა: „შეაჩერეთ ცდების ჩატარება ცხოველებზე. გამოიყენეთ ამისათვის პედოფილები, ლტოლვილები და გეები“. სასამართლომ სლოგანი შეაფასა, როგორც დისკრიმინაციული და შეურაცხმყოფელი საზოგადოების სხვადასხვა ჯგუფების მიმართ⁵².

კანადაში სიძულვილის ენა რეგულირდება კანადის სისხლის სამართლის კოდექსისა და ადამიანის უფლებათა აქტის საფუძველზე. სხვა გარემოებებთან ერთად, კანონში კონკრეტულად არის გაწერილი აკრძალვის საფუძველები, რომელშიც მითითებულია სექსუალური ორიენტაცია⁵³. სასამართლო გადაწყვეტილებებს

---

51 2001 წლის 13 ოქტომბერს, ქუჩის დემონსტრაციის დროს ჰარი ჰემონდს ეჭირა პლაკატი, რომელზეც ეწერა: „იესო მშვიდობაა! იესო ცოცხალია! იესო ჩვენი უფალია! შეაჩერე ამორალობა! შეაჩერე ჰომოსექსუალობა! შეაჩერე ლესბოსელობა!“ აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ 2001 წელს, როდესაც ინიცდენტს ჰქონდა ადგილი, „საზოგადოებრივი წესრიგის აქტი“ ჯერ კიდევ არ მოიცავდა სექსუალურ ორიენტაციას, როგორც სიძულვილით მოტივირებული დანაშაულის საფუძველს. საფუძველთა ჩამონათვალში შესაბამისი ცვლილება მხოლოდ 2010 წელს შევიდა.

52 Legal Study on Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation – Germany, FRA National Report, 2008. http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/FRA-hdgs0-NR_DE.pdf

53 შესაბამისი სასამართლო ქეისები შეგიძლიათ იხილოთ სტატიაში: Canadian laws against homosexual “hate speech”. Vanderbilt Journal of Transnational Law [Vol. 38:443.] <http://narth.com/docs/PrivilegeofSpeechClausen090.pdf>;

შორის განსაკუთრებით საინტერესოა ანტიგეი აქტივისტის ბილ უოტკოტის საქმე, რომელსაც ბრალად ედებოდა 2001-02 წლებში ჰომოფობიური შინაარსის პამფლეტების გავრცელება. პამფლეტში ჰომოსექსუალები მოხსენიებულნი იყვნენ, როგორც „სოლომიტები“ და „ბავშვების გამრყენელები“. 2005 წელს, სასამართლომ ის დამნაშავედ ცნო, თუმცა უოტკოტმა გადაწყვეტილება უმაღლეს სასამართლოში გაასაჩივრა 2010 წელს. ის იმით იმართლებს თავს, რომ „მისი სიტყვები მიმართული იყო არა გეების, არამედ გეი აქტივიზმის წინააღმდეგ“. რამდენად შესაძლებელია სექსუალური ქცევის სექსუალური ორიენტაციისაგან დამოუკიდებლად განხილვა, ამ საკითხზე კანადის უმაღლეს სასამართლოს ჯერ არ უმსჯელია⁵⁴.

სიძულვილის ენის მიმართ განსხვავებული დამოკიდებულება აშშ-ში, სადაც სიტყვის თავისუფლება კონსტიტუციის პირველი შესწორებითაა დაცული. სასამართლოს გადაწყვეტილებები, რომლებიც ზღუდავს გარკვეულ გამონათქვამებსა და სჯის მათ ავტორებს, იშვიათობას წარმოადგენს. როგორც წესი, ასეთი გადაწყვეტილებები მხოლოდ მაშინ მიიღება, თუ საფრთხე მყისიერია⁵⁵.

ამასთან, აშშ-ში საკმაოდ მკაცრია სხვადასხვა პროფესიული გაერთიანებების ეთიკური სტანდარტები. 1964 წლის სამოქალაქო უფლებების აქტი⁵⁶, რომლის მე-7 მუხლი კრძალავს სამუშაო ადგილზე დისკრიმინაციას სხვადასხვა საფუძველზე, საშუალებას იძლევა, დაისაჯოს დამსაქმებელი სამუშაო ადგილზე სიძულვილის ენის წახალისებისათვის. დასაქმების თანაბარი შესაძლებლობების კომისიამ (EEOC) 2012 წელს გააფართოვა დისკრიმინაციის აკრძალვათა საფუძველების არსებული ჩამონათვალი და ამჟამად ის სექსუალურ ორიენტაციასა და გენდერულ იდენტობასაც მოიცავს⁵⁷. აშშ-ის 350-მდე უნივერსიტეტსა და კოლეჯში მოქმედებს

54 Egale Canada, Annual Report, 2010-11. http://archive.egale.ca/extra%5CEC_AnnualReport_2011.pdf

55 მაგ., აშშ-ის უმაღლესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე Brandenburg v. Ohio, 395 U.S. 444 (1969) <http://supreme.justia.com/cases/federal/us/395/444/case.html>

56 Civil Rights Act of 1964, Title 7. <http://www.eeoc.gov/laws/statutes/titlevii.cfm>

57 The EEOC Rules That Transgender Discrimination Is Sex Discrimination: The Reasoning Behind That Decision. <http://verdict.justia.com/2012/05/01/the-eeoc-rules-that-transgender-discrimination-is-sex-discrimination>

კოდექსი, რომელიც სიძულვილის ენის გამოყენებას არეგულირებს⁵⁸. თუმცა, აღნიშნული კოდექსის გამოყენება სასამართლოში საკმაოდ პრობლემატურია კონსტიტუციის პირველი შესწორების გამო⁵⁹. ამის გამო, 80-იანი წლებიდან მოყოლებული, „სიტყვის თავისუფლება vs სიძულვილის ენა“ ინტენსიური აკადემიური დებატების წყაროდ იქცა.

მედიის თვითრეგულაციის მექანიზმები

პროფესიული მედიაგაერთიანებები განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ ჟურნალისტური ეთიკის სტანდარტების დაცვას. როგორც ამ ტიპის სტანდარტების უმრავლესობა, აშშ-ში მოქმედი ორგანიზაციების სტანდარტები გამონაკლისს არ წარმოადგენს და ყველა მათგანი შეიცავს მითითებებს „სიძულვილის გამოხატვის შეზღუდვას“ და ცალკეული ჯგუფების სტერეოტიპიზაციისაგან (მათ შორის, სექსუალური ორიენტაციისა და გენდერული იდენტობის საფუძველზე) თავის არიდების საჭიროებაზე⁶⁰. სიძულვილის ენის გავრცელების მასშტაბების მიუხედავად, პროფესიონალთა რეკომენდაციები კონგრესისათვის სიძულვილის ენის რეგულაციის მექანიზმებთან დაკავშირებით საკმაოდ ფრთხილია და ძირითადი აქცენტი საგანმანათლებლო საქმიანობასა და სიძულვილის ენის საჯარო დაგმობაზე კეთდება⁶¹.

დისკრიმინაციის საფრთხეები და ცალკეული ჯგუფების სტერეოტიპიზაციისაგან თავის არიდება მკაფიოდ არის გაწერილი ჟურნალისტური ეთიკის სტანდარტებში იმ ქვეყნებშიც, სადაც სიძულვილის ენა კანონით ისჯება. ამ მხრივ, სანიშნულად ითვლება ბრიტანეთის მედიასაბჭოს (PCC) გამომცემელთა ეთიკის კოდექსი,

---

58 Korwar, Arati. War of Words: Speech Codes at Colleges and Universities in the United States, Freedom Forum, 1995.

59 რეგულაციის ქეისები შეგიძლიათ იხილოთ შემდეგ ბმულზე: http://www.firstamendmentonline.org/Petition/.%5C/speech/pubcollege/.%5C..%5C/speech/pubcollege/cases_resources_summary.aspx

60 მაგ., იხილეთ „პროფესიონალ ჟურნალისტთა საზოგადოების“ ეთიკის კოდექსი. <http://www.spj.org/pdf/ethicscode.pdf>

61 იხ. NTIA-ს მიერ მომზადებული ანგარიში The Role of Telecommunications in Hate Crimes, NTIA, 1993. <http://www.ntia.doc.gov/legacy/reports/1993/TelecomHateCrimes1993.pdf>

სადაც ყველაზე მკაფიოდ არის გაწერილი ანტიდისკრიმინაციული ნორმები და პრაქტიკები⁶².

მედია საბჭოები მედიის თვითრეგულაციის ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული მექანიზმია, რომელიც თითქმის ყველა დემოკრატიულ ქვეყანაში არსებობს იმისდა მიუხედავად, კრიმინალიზებულია თუ არა ქვეყანაში სიძულვილის ენა. მედიასაბჭოებს შეუძლიათ მიიღონ და განიხილონ საჩივრები ჟურნალისტური ეთიკის კოდექსის დარღვევასთან დაკავშირებით. როგორც წესი, საბჭოების კომპეტენცია, რეაგირების თვალსაზრისით, შესაბამისი გადაწყვეტილების მიღებითა და განცხადებით შემოიფარგლება, რისთვისაც ისინი ხშირად ხდებიან კრიტიკის ობიექტები არაეფექტურობისათვის⁶³. ზოგიერთ ქვეყანაში საბჭოს უფრო ფართო მანდატი აქვს — იქ მედიასაბჭოები განიხილება, როგორც სასამართლოს ალტერნატივა. ზოგან, მაგალითად, შვედეთში, მედიასაბჭოს შეუძლია ფულადი ჯარიმაც დააკისროს გამოცემას ჟურნალისტური ეთიკის კოდექსის დარღვევისათვის⁶⁴.

დიდ ბრიტანეთში მედიასაჩივრების კომისიის (PCC) გადაწყვეტილება შესაძლოა გასაჩივრდეს სასამართლოში. თუმცა, სასამართლო არ ეხება სარჩელის შინაარსობრივ მხარეს და მხოლოდ პროცედურულ ნაწილს ამოწმებს.

ზოგ ქვეყანაში ფუნქციონირებს პრესომბუდსმენის ინსტიტუტი, რომელსაც მედიასაბჭოს წევრების მსგავსად, თავად მედიაგაერთიანებების წარმომადგენლები ირჩევენ. არსებობს თავად მედიაგამოცემების შიგნით პრესომბუდსმენის პოზიციის შემოღების გამოცდილებაც, რაც დამატებით ხარჯებთანაა დაკავშირებული და ნაკლებ ეფექტურად ითვლება. ზოგან, მაგალითად, შვედეთში, მედიომბუდს-

62 UK Press Complaints Commission, Editors' Code of Practice, para. 12. <http://www.pcc.org.uk/cop/practice.html>

63 Miklós Haraszti. The Media Self-Regulation Guidebook, OSCE, Vienna 2008. <http://www.osce.org/fom/31497>

64 მომჩივანი თავდაპირველად პრესომბუდსმენს მიმართავს, რომელიც მთელ ბეჭდურ მედიას უძღვება. თუ დადგინდა ჟურნალისტური ეთიკის ნორმების დარღვევა, საქმე მედიასაბჭოს გადაეგზავნება, რომელსაც შეუძლია დააჯარიმოს რედაქცია. საინტერესოა, რომ ასეთ შემთხვევაში ფულადი ჯარიმა მედიასაბჭოს ანგარიშზე ირიცხება. თუკი მომჩივანს არ აკმაყოფილებს მხოლოდ მორალური კომპენსაცია, მან სასამართლოს უნდა მიმართოს.

მენის ინსტიტუტის პარალელურად, მედიასაბჭოც (PON) ფუნქციონირებს. ცხადია, დამოუკიდებელი მედიასაბჭოები, რომელთაც საჩივრების უფრო მეტი რაოდენობის მიღება და განხილვა შეუძლიათ, უფრო ეფექტურია.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ხშირ შემთხვევაში მედიასაბჭოებიც და პრესომბუდსმენებიც ბეჭდვითი მედიის რეგულაციას ახდენენ. ტელე-რადიო მაუწყებელთა საქმიანობას კი სპეციალური სამაუწყებლო კომისია და ცალკე კოდექსი არეგულირებს.

სიძულვილის ენის კრიმინალიზაციის მოწინააღმდეგეთა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი არგუმენტი იმაში მდგომარეობს, რომ საკანონმდებლო ზომების მიღება უდავოდ შეამცირებს სიძულვილის გამოვლინებას, მაგრამ სამართლებრივ რეგულაციას არ შეუძლია დაძლიოს და დაუპირისპირდეს თავად ჰომოფობიის პრობლემას საზოგადოებაში. გარდა ამისა, ენა საკმაოდ მოქნილი ინსტრუმენტია და ყოველთვისაა შესაძლებელი სიძულვილის გამოვლინების იმგვარი ვუალიზაცია, რომელიც არ მიესადაგება სიძულვილის გამოვლინების კანონით განსაზღვრულ დეფინიციებს. შესაბამისად, მათი აზრით, მნიშვნელოვანია აქცენტის გაკეთება ტოლერანტობის კულტურის განვითარებაზე, ლგბტ ჯგუფების გაძლიერებასა და სპეციალურ საგანმანათლებლო პოლიტიკაზე.

დასკვნები და რეკომენდაციები

როგორც ზემოთქმული გვიჩვენებს, სიძულვილის ენის რეგულაციის საკითხებისადმი მიდგომა საკმაოდ განსხვავებულია სხვადასხვა ქვეყანაში, როგორც საკანონმდებლო, ისე სასამართლო პრაქტიკისა და თვითრეგულაციის მექანიზმების დონეზე. თუმცა, სიძულვილის ენის კრიმინალიზაცია ან მედიის თვითრეგულაციის მექანიზმების განვითარება არ წარმოადგენს სიძულვილის ენასთან დაპირისპირების ერთადერთ გზას. ფართო საგანმანათლებლო ღონისძიებები, ტოლერანტობის კულტურის განვითარების ხელშეწყობა, მუდმივი მონიტორინგი და საჯარო რეაგირება ჰომოფობიური სიძულვილის ენის გამოყენებაზე (განსაკუთრებით, პოლიტიკოსთა მხრიდან) საკმაოდ გავრცელებული პრაქტიკაა და მის ეფექტურობას ბევრი ევროპული ქვეყნის მაგალითი ადასტურებს⁶⁵.

---

65 იხ. ზევით 45.

ამასთან, გასათვალისწინებელია როგორც ჰომოფობიური სიძულვილის ენის ფართოდ გამოყენებასა და რეაგირებასთან დაკავშირებული პრობლემები (განსაკუთრებით, ლგბტ ჯგუფის მიმართ საზოგადოებაში არსებული ნეგატიური წინასწარგანწყობების ფონზე), ისე მედიაგარემო და სიძულვილის ენის კრიმინალიზაციასთან დაკავშირებული საფრთხეები.

სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვისას ყოველთვის არსებობს საშიშროება, რომ ეს აკრძალვები სახელმწიფომ სათავისოდ გამოიყენოს. ასეთ შემთხვევაში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ქვეყანაში არსებული მედიაგარემო, როგორც სამართლებრივი, ისე პრაქტიკული მდგომარეობის თვალსაზრისით.

„საერთაშორისო გამჭვირვალობა — საქართველოს“ ანგარიშის მიხედვით: „მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს მეტად პროგრესული და ლიბერალური კანონმდებლობა აქვს მედიაორგანიზაციების შექმნისა და ფუნქციონირების სფეროში, პრაქტიკაში მედია კვლავაც არასაკმარისად გამჭვირვალე, ანგარიშვალდებული და დამოუკიდებელია“⁶⁶. Freedom House, რომლის რეიტინგშიც საქართველოს 111-ე ადგილი უჭირავს 197 ქვეყანას შორის, ქვეყანაში მედიის მდგომარეობას აფასებს როგორც „ნაწილობრივ თავისუფალს“⁶⁷; 2009 წლის შემდეგ მდგომარეობის გაუარესებაზე მიუთითებს ორგანიზაციის „რეპორტიორები საზღვრებს გარეშე“ 2011-12 წლების ანგარიშიც⁶⁸; IREX-ის 2012 წლის „მედიის მდგრადობის ინდექსის“ მიხედვით, საქართველოში სიტუაცია წინა წელთან შედარებით მცირედით გაუმჯობესდა, თუმცა სომხეთთან და აზერბაიჯანთან შედარებით ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი აქვს⁶⁹.

66 ეროვნული ანტიკორუფციული სისტემის ანალიზი: მედიასექტორი. საერთაშორისო გამჭვირვალობა — საქართველო. 2011. <http://transparency.ge/nis/ka/2011/%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%93%E1%83%98%E1%83%90>

67 Freedom of the Press 2012. Breakthroughs and Pushback in the Middle East (selected data from freedom house's annual press freedom index), p. 13, Freedom House, 2012. <http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/Booklet%20for%20Website.pdf>

68 World press freedom index 2011-2012, Reporters Without Borders. 2012. http://en.rsf.org/IMG/CLASSEMENT_2012/C_GENERAL_ANG.pdf

69 Media sustainability index 2012, IREX Georgia, 2012. http://www.irex.org/system/files/u105/EE_MSI_2012_Georgia.pdf

სხვადასხვა ანგარიშებში მოყვანილია მედიასა და ჟურნალისტებზე ზეწოლის ფაქტები, სატელევიზიო მედიასაშუალებებზე კონტროლის დამყარება მთავრობის მომხრე ბიზნესმენების მიერ მათი შესყიდვის გზით და სხვა. არსებული მდგომარეობა გვაიძულებს, განსაკუთრებული სიფრთხილით მოვეკიდოთ სახელმწიფოს მხრიდან მედიის საქმიანობაში ყოველგვარი სამართლებრივი ჩარევის პერსპექტივას.

არსებული საფრთხეების შეფასების საფუძველზე, ამ ეტაპზე მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია მედიის თვითრეგულაციის მექანიზმების დახვეწა, რელევანტურ დოკუმენტებში დისკრიმინაციის საფუძველთა ჩამონათვალის გაფართოება, ტოლერანტობის ხელშეწყობასთან დაკავშირებულ სამოქმედო გეგმებში ლგბტ ჯგუფების ჩართვა, ფართო საგანმანათლებლო ღონისძიებები სიძულვილის ენასთან დაკავშირებით და სხვა.

კერძოდ:

- ▶ სიძულვილის ენის შეფასების ალგორითმებისა და კრიტერიუმების უნიფიკაცია;
- ▶ ჰომოფობური წინასწარგანწყობების სიღრმისეული კვლევა;
- ▶ სპეციალური გაიდლაინების მომზადება ჟურნალისტებისათვის ლგბტ საკითხების არადისკრიმინაციულად გასაშუქებლად და მათი პოპულარიზაცია;
- ▶ მონიტორინგის სუბიექტთა არეალის გაფართოება (ტელევიზია, რადიო, ინტერნეტგამოცემები);
- ▶ სიძულვილის ენის აქტორების იდენტიფიკაცია;
- ▶ მონიტორინგის უწყვეტობის უზრუნველყოფა;
- ▶ ჟურნალისტური ეთიკის საბჭოს მანდატის გაფართოება;
- ▶ ჟურნალისტური ეთიკის საბჭოს საქმიანობის პოპულარიზაცია;
- ▶ ჟურნალისტური ეთიკის საბჭოს მიერ კონკრეტული დისკრიმინაციული ქეისების განხილვაში მოწვეული ექსპერტების ჩართვა;
- ▶ საჯარო დაწესებულებებში თვითრეგულირების მექანიზმებისა და ეთიკის კოდექსების დახვეწა;
- ▶ პოლიტიკოსთა პასუხისმგებლობის გაზრდის მიზნით, შესაბამისი ცვლილებების შეტანა საარჩევნო კოდექსში, კანონში „მოქალაქეთა პოლიტიკური გაერთიანებების შესახებ“, პარლამენტის ქცევის ეთიკის კოდექსში;

- ▶ ტოლერანტობის ხელშეწყობისა და დისკრიმინაციის დაძლევის სამოქმედო გეგმებსა და პროგრამებში ლგბტ საკითხების ჩართვა;
- ▶ ფართო საგანმანათლებლო კამპანიების დაგეგმვა და განხორციელება სიძულვილის ენასთან დაკავშირებით.

საქართველოში ეთნიკურ უმცირესობათა სირთულეები და აქტუალური პრობლემები

გიორგი სორდია

უმცირესობის საკითხთა ევროპული ცენტრის პროგრამის მენეჯერი
საქართველოს უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

შესავალი

წარმოდგენილ დოკუმენტში განხილულია საქართველოში ეთნიკურ უმცირესობებთან დაკავშირებული პრობლემატიკა, კერძოდ, არსებული საკანონმდებლო ბაზა, შესაბამისი სახელმწიფო პოლიტიკის მიმდინარეობა, სამოქალაქო ინტეგრაციის ხელისშემშლელი ფაქტორები, ეთნიკური და რელიგიური ჯგუფების მარგინალიზაციის საკითხები, სიძულვილის ენისა და სიძულვილის ქმედებების შემცველი ფაქტები.

დოკუმენტი მიზნად ისახავს აღნიშნულ სფეროში მნიშვნელოვანი საჭიროებების გამოვლენას და პრობლემების გადაჭრისათვის რეკომენდაციების შეთავაზებას.

საქართველოში ეთნიკურ უმცირესობათა ზოგადი მიმოხილვა

ეთნიკური თვალსაზრისით საქართველო ერთ-ერთ ყველაზე მრავალფეროვან და მდიდარ ქვეყანას წარმოადგენს. ტრადიციულად, ქვეყანაში ყოველთვის მაღალი იყო სხვადასხვა ეთნიკური და რელიგიური ჯგუფების წარმომადგენლობა. თანამედროვე ეტაპზე ზუსტი მონაცემები საქართველოში ეთნიკური და რელიგიური უმცირესობების შესახებ არ მოგვეპოვება, არსებობს მხოლოდ 2002 წელს ჩატარებული მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის მონაცემები, რომელიც ასევე მოიცავს ინფორმაციას ეთნიკური და რელიგიუ-

რი უმცირესობების შესახებ. თუმცა, სავარაუდოდ, უკანასკნელ წლებში მიგრაციის მაღალი დონის გათვალისწინებით, 2002 წლის ეს მონაცემები მნიშვნელოვნად იქნება შეცვლილი. უახლესი მონაცემების არარსებობის გამო, ჩვენ ისევ აღნიშნულ 2002 წლის სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის აღწერის ოფიციალურ შედეგებს უნდა დავყვარდნოთ, რომლის მიხედვითაც, ეთნიკური უმცირესობები საერთო მოსახლეობის 16,2%-ს შეადგენენ. ქართველების გარდა, ყველაზე დიდ ეთნიკურ ჯგუფს საქართველოში წარმოადგენენ ამერბაიჯანელები (6,5%), რომლებიც კომპაქტურად არიან განსახლებულები ქვემო ქართლის რეგიონში, კერძოდ: მარნეულის, გარდაბნის, ბოლნისის, დმანისის, წალკის, თეთრიწყაროს რაიონებში და ქალაქ რუსთავში. ამათგან, ამერბაიჯანელთა ყველაზე დიდი კონცენტრაცია მარნეულის (83%), დმანისისა (66%) და ბოლნისის (65%) რაიონებში შეინიშნება. ამერბაიჯანული ცალკეული დასახლებები გვხვდება ასევე შიდა ქართლში, კახეთსა და ქალაქ თბილისში. მეორე დიდ ეთნიკურ ჯგუფს შეადგენენ სომხები (5,7%), რომლებიც ძირითადად კომპაქტურად სახლობენ სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში, კერძოდ — ახალქალაქის და ნინოწმინდის რაიონებში, სადაც მათი რაოდენობა 95%-ს აჭარბებს და ახალციხეში, სადაც სომხური მოსახლეობა 36%-ს შეადგენს. სომხური დასახლებები აგრეთვე გვხვდება კახეთში, ბათუმსა და თბილისში. მნიშვნელოვანი რაოდენობით არიან ასევე წარმოდგენილები ოსები, რუსები, ბერძნები, ქურთები, ასურელები, ქისტები, ებრაელები, უკრაინელები, პოლონელები და ა.შ.

ყველაზე მწვავედ სამოქალაქო ინტეგრაციის პრობლემები შეინიშნება ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში, კერძოდ: სამცხე-ჯავახეთში ახალქალაქის და ნინოწმინდის რაიონებში და ქვემო ქართლში მარნეულის, გარდაბნის, დმანისის, ბოლნისისა და წალკის რაიონებში, სადაც საბჭოთა მემკვიდრეობის გავლენით, ტრადიციულად, ქართული ენა ნაკლებად იყო გავრცელებული და ძირითად საკომუნიკაციო ენად ადგილობრივი სომხური და ამერბაიჯანული ენების პარალელურად, აქტიურად გამოიყენებოდა რუსული. სიტუაცია ოდნავ შეიცვალა დამოუკიდებლობის მოპოვებიდან ორი ათწლეულის გასვლის შემდეგ, თუმცა პრობლემა მაინც მოუგვარებელია და ორივე რეგიონის

მოსახლეობის დიდი უმრავლესობა სახელმწიფო ენას ვერ ფლობს, რაც საზოგადოებაში მათი ინტეგრაციის ხელშემშლელი მთავარი ფაქტორია.

სახელმწიფო ენის ფლობის მხრივ შედარებით უკეთესი მდგომარეობაა ეთნიკური უმცირესობების დისპერსულ დასახლებებში, განსაკუთრებით კი თბილისში, სადაც ეთნიკურ უმცირესობათა უმეტესობა კარგ დონეზე, ხშირ შემთხვევებში კი მშობლიური ენის დონეზე ფლობს ქართულ ენას. თუმცა ეს ფაქტორი მაინც არ უზრუნველყოფს მათთვის ინტეგრაციის პრობლემის სრულ მოგვარებას. სახელმწიფო ენის ფლობა მათ მნიშვნელოვანწილად ეხმარება სხვადასხვა ეკონომიკური აქტივობების წარმოებაში, უადვილებს სავაჭრო ურთიერთობებს, მაგრამ რაც შეეხება სამოქალაქო და პოლიტიკურ ჩართულობას თუ წარმომადგენლობას, ეთნიკური უმცირესობები დედაქალაქშიც მნიშვნელოვან პრობლემებს აწყდებიან.

საკანონმდებლო რეგულაციები ეთნიკურ უმცირესობებთან დაკავშირებით და სახელმწიფო პოლიტიკა

უკანასკნელი წლების მანძილზე საქართველოში მნიშვნელოვანი ცვლილებები განხორციელდა ეთნიკური უმცირესობების დაცვის კუთხით, როგორც საკანონმდებლო რეგულაციების დახვეწის, ასევე სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავების მიმართულებით. 2005 წლიდან საქართველოს პარლამენტს რატიფიცირებული აქვს ეთნიკურ უმცირესობათა დაცვის ევროპული კონვენცია, რომელიც საქართველოს ხელისუფლებას ავალდებულებს იზრუნოს ეთნიკური უმცირესობების კულტურული, სოციალური, ეკონომიკური თუ სხვა სახის განვითარებაზე. ამას გარდა, ეროვნულ კანონმდებლობაში განხორციელებული მთელი რიგი ცვლილებების შემდეგ, ეთნიკურ უმცირესობათა დაცვის და მათი კულტურული თვითმყოფადობის შენარჩუნება-განვითარების საკითხები ამა თუ იმ ფორმით გათვალისწინებულია სხვადასხვა კანონებსა თუ ნორმატიულ დოკუმენტებში — სულ აღნიშნული საკითხები ასახულია 29 სხვადასხვა კანონში. ეთნიკურ უმცირესობებთან დაკავშირებით სახელმწიფო პოლიტიკის თვალსაზრისით, უკანასკნელ პერიოდში ყველაზე მნიშვნელოვან მოვლენად შეიძლება მივიჩნიოთ 2009 წელს საქართველოს მთავრობის მიერ შემწყნარებლობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის ეროვნული კონცეფციის მიღება. მისი მოქმედების

არეალი ექვს მიმართულებას მოიცავს: კანონის უზენაესობა, განათლება და სახელმწიფო ენა, მედია და ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა, პოლიტიკური ინტეგრაცია და სამოქალაქო მონაწილეობა, სოციალური და რეგიონალური ინტეგრაცია, კულტურა და თვითმყოფადობის შენარჩუნება. ანუ, შეიძლება ითქვას, რომ გათვალისწინებულია ეთნიკურ უმცირესობებთან დაკავშირებული ყველა პრობლემური საკითხი. კონცეფცია იმითაც არის მნიშვნელოვანი, რომ ადრე მიღებული სხვა დოკუმენტებისაგან განსხვავებით, მასში გათვალისწინებულია სამოქმედო გეგმა, სადაც მომდევნო ხუთი წლის მანძილზე დეტალურად არის გაწერილი სხვადასხვა სახელმწიფო სტრუქტურების მოვალეობები კონცეფციის განხორციელების დროს.

საკანონმდებლო სფეროში განხორციელებული ამ პოზიტიური ცვლილებების გარდა, მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა ეთნიკურ უმცირესობათა მართვის ინსტიტუციური მექანიზმიც მას შემდეგ, რაც საქართველოს მთავრობაში ეროვნული ინტეგრაციის პოლიტიკის გატარების პასუხისმგებლობა დაეკისრა სახელმწიფო მინისტრის აპარატს რეინტეგრაციის საკითხებში. ამას გარდა, საქართველოს მთავრობაში 2005 წლიდან არსებობს საკონსულტაციო უწყება, შემწყნარებლობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის საბჭო, რომლის საქმიანობასაც კოორდინაციას უწევს პრეზიდენტის მრჩეველი სამოქალაქო ინტეგრაციის საკითხებში.

მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ასევე საქართველოს სახალხო დამცველთან არსებული ეთნიკურ უმცირესობათა საბჭო, რომელიც ქვეყანაში მცხოვრები ყველა ეთნიკური ჯგუფის ორგანიზაციას აერთიანებს, გააჩნია საკონსულტაციო ფუნქციები და ასრულებს ერთგვარი ხიდის როლს მთავრობასა და ეთნიკურ უმცირესობებს შორის. ეთნიკურ უმცირესობათა საბჭოს როლი უფრო გაიზარდა მას შემდეგ, რაც მიღებულ იქნა შემწყნარებლობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის ეროვნული კონცეფცია. როგორც ეთნიკურ უმცირესობათა გამართიანებელი სტრუქტურა და უმცირესობების საკითხებში მთავარი საკონსულტაციო ორგანო, ეთნიკურ უმცირესობათა საბჭო მიიჩნევა სამოქმედო გეგმის შესრულების პროცესში მონიტორინგის გამწევ ორგანოდ და მთავრობასთან უმცირესობების ინტეგრაციისა და დაცვის მიმდინარე საკითხებზე საკონსულტაციო უწყებად.

ეთნიკურ უმცირესობათა პოლიტიკური

და სამოქალაქო მონაწილეობის საკითხები

სამოქალაქო და პოლიტიკური მონაწილეობის საკითხი ეთნიკურ უმცირესობათა საზოგადოებაში ინტეგრაციის დონის განსაზღვრის ერთ-ერთი უმთავრესი კრიტერიუმია. საქართველოს კანონმდებლობაში გათვალისწინებულია მთელი რიგი დებულებები, რაც ადევკვატურ პირობებს ქმნის სამართლებრივ დონეზე ეთნიკურ უმცირესობათა პოლიტიკური და სამოქალაქო ინტეგრაციისათვის. მაგალითისათვის, საქართველოს კონსტიტუცია, სამოქალაქო კოდექსი, კანონი „პოლიტიკური გაერთიანებების შესახებ“ ითვალისწინებენ მოქალაქეთა გაწევრიანებას ნებისმიერ საზოგადოებრივ თუ პოლიტიკურ გაერთიანებაში ყოველგვარი შეზღუდვის გარეშე, მიუხედავად მათი ეთნიკური თუ რელიგიური კუთვნილებისა. ერთადერთ შეზღუდვას აწესებს კანონი „პოლიტიკური გაერთიანებების შესახებ“, რომლის მე-ნ მუხლის მიხედვით, იკრძალება პარტიის შექმნა რეგიონული ან ტერიტორიული ნიშნით.

პოლიტიკურ მონაწილეობაში თუ ვიგულისხმებთ ეთნიკურ უმცირესობათა წარმომადგენლობას სხვადასხვა დონის სამთავრობო თუ, ზოგადად, სახელისუფლებო ორგანოებში, აღმოჩნდება, რომ ეთნიკური უმცირესობები არასათანადო პროპორციით არიან წარმოდგენილები ყველა დონის ცენტრალურ და ადგილობრივ სტრუქტურებში.

ეთნიკური უმცირესობები საქართველოს პარლამენტში

უკანასკნელი, 2008 წლის მოწვევის პარლამენტში ეთნიკურ უმცირესობათა სულ ექვსი წარმომადგენელია, რაც მნიშვნელოვანი კლებაა წინა მოწვევის პარლამენტებთან შედარებით. მაგალითად, 2004-2008 წლების მოწვევის პარლამენტში ეთნიკურ უმცირესობათა თორმეტი წარმომადგენელი იყო, ხოლო კიდევ უფრო ადრე, 1999-2004 წლების მოწვევის პარლამენტში, მათი რაოდენობა თექვსმეტს შეადგენდა. საქართველოს პარლამენტში ეთნიკურ უმცირესობათა ასეთი მცირე დოზით წარმომადგენლობა ერთ-ერთი განმაპირობებელი ფაქტორია იმისა, რომ ეთნიკურ უმცირესობათა მიერ დასახლებული რეგიონების პრობლემატიკა და, ზოგადად, ინტეგრაციის საკითხი ცენტრალურ ხელისუფლებაში ნაკ-

ლებად განიხილება. მით უმეტეს, რომ ტრადიციულად, ეთნიკური უმცირესობები საქართველოს პარლამენტში პასიურობით გამოირჩევიან და ნაკლებად ერევიან როგორც პოლიტიკურ დებატებში, ასევე კანონშემოქმედებით პროცესში. ამის მთავარი მიზეზი ისევე და ისევე სახელმწიფო ენის სუსტად ფლობაა.

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ მთელი ქვეყნის მასშტაბით ეთნიკური უმცირესობები არ არიან ჩართული საჯარო პოლიტიკურ პროცესებში, მინიმალურ დონეზე დასული მათი წევრობა და აქტიური მოღვაწეობა ეროვნული მნიშვნელობის პოლიტიკურ პარტიებში. შესაბამისად, ეს ასახვას ჰპოვებს ხოლმე წინასაარჩევნოდ პოლიტიკური პარტიების მხრიდან თავიანთ პარტიულ სიებში ეთნიკურ უმცირესობათა იგნორირებაში. ასე, მაგალითად, 2008 წლის არჩევნებში მონაწილე პოლიტიკურმა პარტიებმა საკუთარ პარტიულ სიებში სულ ეთნიკურ უმცირესობათა 55 წარმომადგენელი გაითვალისწინეს. ერთ-ერთ პოლიტიკურ პარტიას — ქრისტიან-დემოკრატიულ მოძრაობას კი, 161-კაციან პარტიულ სიაში არცერთი ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენელი არ ჰყავდა შეყვანილი. კვალიფიციური საარჩევნო სუბიექტებიდან ყველაზე მეტი, რვა ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენელი, საკუთარ საარჩევნო სიაში ერთიან ნაციონალურ მოძრაობას ჰყავდა შეყვანილი, თუმცა პირველი მათ შორის მხოლოდ 29-ე ნომრად იყო წარდგენილი, მომდევნო კანდიდატი კი — 31-ედ. ხოლო დანარჩენები — 50-ე ნომრის შემდეგ, ანუ ე.წ. გამსვლელი ადგილები ეთნიკური უმცირესობებისათვის არ ყოფილა გამოყოფილი. ამ თვალსაზრისით შედარებით უკეთესად გამოიყურებოდა რესპუბლიკური პარტიის საარჩევნო სია, რომელშიც ეთნიკურ უმცირესობათა ხუთი წარმომადგენლიდან სამს შედარებით მაღალი საარჩევნო ნომერი ჰქონდა მინიჭებული — 9, 15 და 31.

გასათვალისწინებელია, რომ თავად ეთნიკურ უმცირესობათა მხრიდან პოლიტიკურ პროცესებში მონაწილეობის ნაკლები მოტივაციისა და აქტიურობის გარდა, ქართული პოლიტიკური სპექტრიც პასიურია მათი ჩართულობის უზრუნველყოფის და, ზოგადად, სამოქალაქო ინტეგრაციის პოლიტიკის მხარდაჭერაში. ამ კუთხით, ჩვენ შევისწავლეთ 2008 წლის არჩევნებში მონაწილე პოლიტიკურ პარტიათა წინასაარჩევნო პროგრამები და დებულებები. აღმოჩნდა, რომ არჩევნებში მონაწილე თორმეტი პოლიტიკური სუბიექტიდან მხოლოდ ორს ჰქონდა ეთნიკურ

უმცირესობათა ჩართულობის და სამოქალაქო ინტეგრაციის მხარდაჭერის საკითხები საკუთარ მიზნებად დასახული. ესენი იყვნენ რესპუბლიკური პარტია და ქრისტიან-დემოკრატიული მოძრაობა. თუმცა პარადოქსია, რომ ამ უკანასკნელს, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ეთნიკური უმცირესობები საერთოდ არ ჰყავდა შეყვანილი საარჩევნო სიაში.

ამას გარდა, საყურადღებოა, რომ ქართული პოლიტიკური პარტიები ნაკლებად ცდილობენ აწარმოონ საკუთარი პოლიტიკური და საარჩევნო საქმიანობა ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში, რადგან ისინი, ტრადიციულად, სახელისუფლებო პარტიის მხარდამჭერებად ითვლებიან. თუმცა მათი მხრიდან ამ რეგიონების იგნორირება ხელს უწყობს არასათანადო წინასაარჩევნო გარემოს შექმნას — ეს კი, საბოლოო ჯამში, რეგიონებში პოლიტიკური კულტურის ჩამოყალიბებას აფერხებს.

ეთნიკური უმცირესობები ადგილობრივ საკრებულოებში

საკრებულოების დონეზეც ეთნიკურ უმცირესობათა პოლიტიკური წარმომადგენლობა ადეკვატურად არ არის ასახული. მაგალითისათვის, თუ ავიღებთ 2006 წლის ადგილობრივი არჩევნების შედეგად დაკომპლექტებულ საკრებულოებს და 2010 წლის ადგილობრივი არჩევნების შედეგებს (ჩვენ ხელთ გვაქვს ქალაქ თბილისის შედეგები), აღმოჩნდება, რომ ეთნიკური უმცირესობები, ისევე როგორც საქართველოს პარლამენტში, ადგილობრივ საკრებულოებშიც მცირე დოზით არიან წარმოდგენილები.

მაგალითისათვის, 2006 წლის ადგილობრივი არჩევნების შედეგად არჩეულ იქნა მთელი ქვეყნის მასშტაბით სულ 1716 საკრებულოს წევრი, მათ შორის — 159 ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენელი, რაც 9,2%-ს შეადგენს. თუ გავითვალისწინებთ, რომ ეთნიკური უმცირესობები მთელი ქვეყნის მასშტაბით 16,2%-ს შეადგენენ, მათი ადგილობრივი პოლიტიკური წარმომადგენლობა თითქმის ორჯერ ნაკლებია. ეს მაჩვენებელი კიდევ უფრო დაბალია პროპორციული წესით არჩეულთა შემთხვევაში, სადაც 159 არჩეული ეთნიკური უმცირესობიდან მხოლოდ 45-ია პარტიული სიებიდან გასული — შესაბამისად, პროცენტული მაჩვენებელი 6,5%-ს შეადგენს.

რეგიონული მასშტაბით ეთნიკური უმცირესობები წარმოდგენილი იყვნენ მხოლოდ სამცხე-ჯავახეთში, ქვემო ქართლში, კახეთში, შიდა ქართლში და მცხეთა-მთიანეთში, მაშინ როდესაც ეთნიკურად ჭრელ დიდ ქალაქებში — რუსთავი, ბათუმი, ქობულეთი, ფოთი, თბილისი — ისინი საერთოდ არ იყვნენ წარმოდგენილი ადგილობრივ საკრებულოებში.

ეთნიკური უმცირესობები ტრადიციულად კარგად არიან წარმოდგენილი მათი კომპაქტურად განსახლების რეგიონებში, კერძოდ — სამცხე-ჯავახეთსა და ქვემო ქართლში. სხვა ეთნიკურ ჯგუფებთან შედარებით, სომხები ადეკვატური რაოდენობით არიან წარმოდგენილი ახალქალაქის, ნინოწმინდის, ახალციხის, წალკისა და მარნეულის საკრებულოებში. მთელი ქვეყნის მასშტაბით ადგილობრივ დონეზე სომეხთა წილი წარმომადგენლობისა არის 4,6%, რაც მიახლოებულია ქვეყანაში მათ საერთო რაოდენობასთან — 5,6%-თან.

აზერბაიჯანელთა რაოდენობა მთელ ქვეყანაში აღემატება სომხებისას, თუმცა მათი წარმომადგენლობის დონე გაცილებით დაბალია. აზერბაიჯანელები, მათი რაოდენობის შესაბამისად, ადეკვატურად არიან წარმოდგენილები მხოლოდ გარდაბნის რაიონში, მთელ ქვემო ქართლის რეგიონში კი, სადაც მათი წილი 45,5%-ია, წარმომადგენლობა 28,2%-ს არ აღემატება. მთელი ქვეყნის მასშტაბითაც, ადგილობრივ დონეზე აზერბაიჯანელთა პოლიტიკური წარმომადგენლობა 3,7%-ს შეადგენს, მაშინ როდესაც რაოდენობა 6,5%-ს უტოლდება.

ცხრილში გრაფიკულად ნაჩვენებია ქვემო ქართლისა და სამცხე-ჯავახეთის რაიონული საკრებულოების წევრების ეთნიკური წარმომადგენლობა 2006 წლის ადგილობრივი არჩევნების შედეგად.

რეგიონი/რაიონი	ქართველები	აზერბაიჯანელები	სომხები	ბერძნები	სხვა ეროვნება
ქვემო ქართლი	59,41%	28,22%	9,90%	0,99%	1,49%
ქ. რუსთავი	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
გარდაბანი	59,38%	41,62%	0,00%	0,00%	0,00%
მარნეული	31,03%	55,17%	10,34%	0,00%	0,00%
ბოლნისი	57,69%	38,46%	3,85%	0,00%	0,00%
დმანისი	57,69%	38,46%	0,00%	0,00%	3,85%
თეთრიწყარო	82,35%	8,82%	10,38%	2,94%	2,94%
წალკა	47,50%	12,50%	37,50%	2,50%	0,00%
სამცხე-ჯავახეთი	59,59%	0,00%	39,73%	0,00%	0,68%
ბორჯომი	95,24%	0,00%	4,76%	0,00%	0,00%
ახალციხე	69,23%	0,00%	30,77%	0,00%	0,00%
ადიგენი	92,00%	0,00%	8,00%	0,00%	0,00%
ასპინძა	95,45%	0,00%	4,55%	0,00%	0,00%
ახალქალაქი	12,50%	0,00%	87,50%	0,00%	0,00%
ნინოწმინდა	5,00%	0,00%	90,00%	0,00%	5,00%

სიძულვილის ენა ქართულ საზოგადოებაში

საქართველოში ჯერჯერობით არ არსებობს სამართლებრივი ნორმები, რომლებიც სიძულვილის ენის წინააღმდეგ ბრძოლას დაარეგულირებდა. ამასთანავე, არ ყოფილა სიძულვილის ენის ფაქტების სიღრმისეული გამოძიების და სასამართლოს წინაშე წარდგენის პრეცედენტი. ყველაზე ხშირად სიძულვილის ქმედებები მიმარ-

თულია ხოლმე აზიიდან და აფრიკიდან ჩამოსული მიგრანტების წინააღმდეგ, თუმცა ფაქტების დოკუმენტირების მექანიზმების არარსებობის გამო, ასეთი შემთხვევები უმეტესწილად რეაგირების გარეშე რჩება. სიძულვილის გამოვლენის სხვა მაგალითს წარმოადგენს რადიკალური მართლმადიდებლური ჯგუფების საქმიანობა, რომლებიც განსაკუთრებით აგრესიას იჩენენ არატრადიციული რელიგიური ჯგუფების, ასევე ექსტრემული უმცირესობების თუ სხვადასხვა უფლებადამცველთა მიმართ.

ქართულ საზოგადოებაში სიძულვილის ენის და სიძულვილის ქმედებების გამოვლინებების შეფასებისას, მნიშვნელოვანი ყურადღება უნდა მიექცეს მოვლენებს, რომლებიც განვითარდა 2011 წლის ივლისის შემდეგ — როცა განხორციელდა საკანონმდებლო ცვლილება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში, რომლის მიხედვითაც რელიგიურმა ორგანიზაციებმა საჯარო სამართლის იურიდიულ პირად დარეგისტრირების უფლება მიიღეს. ამ ფაქტმა საზოგადოებაში არაერთგვაროვანი რეაქცია გამოიწვია და მნიშვნელოვნად დაძაბა ეთნოსთაშორისი და რელიგიათაშორისი ურთიერთობები. 2011 წლის 9 და 10 ივლისს თბილისში ჩატარდა მრავალათასიანი დემონსტრაციები, რომელთა მონაწილეები და ორგანიზატორები ზემოაღნიშნული საკანონმდებლო ცვლილებების გაუქმებას მოითხოვდნენ. მსვლელობები ორგანიზებული იყო რამდენიმე რადიკალური ორგანიზაციის მიერ, რომელთა მთავარ მიზანს საზოგადოებაში ზნეობრიობის, ტრადიციული ფასეულობებისა და მართლმადიდებლური ღირებულებების დაცვა წარმოადგენს. განსაკუთრებით გამოირჩეოდნენ მართლმადიდებელ მშობელთა კავშირი და სამოქალაქო წინააღმდეგობის მოძრაობა. დემონსტრაციების ჩატარების დროს და შემდგომ ეტაპზეც, საპროტესტო გამოსვლები გაკრებული იყო აშკარა სიძულვილის შემცველი განცხადებებით სხვადასხვა ეთნიკური და რელიგიური ჯგუფების წინააღმდეგ. ყველაზე შემამოფრთხილებელი ამ თვალსაზრისით ისაა, რომ სიძულვილის ენა აიტაცა მასმედიაშიც, რომელიც ხშირ შემთხვევაში ეთნიკურ და რელიგიურ უმცირესობებს წარმოაჩენდა, როგორც საფრთხეს საზოგადოებისათვის. მასმედიის ცალკეული საშუალებების მხრიდან სიძულვილის ენის გაუზარებელი და „შემთხვევითი“ ტირაჟირების გარდა, არსებობს აგრეთვე რამდენიმე მედიასაშუალება, რომელიც მუდმივად ახდენს სიძულვილის გამოვლენას — რაც, შეიძლება ითქვას, მათი სარედაქციო პოლიტიკის ნაწილიცაა. ამ თვალსაზრისით აღსანიშნავია გამეთი „ასავალ დასავალი“

და „ობიექტივ ტვ“, რომლებიც ზემოაღნიშნულ რადიკალურ მართლმადიდებლურ ჯგუფთა ინტერესების გამომხატველადც გამოდიან ხოლმე. სიძულვილის ენის გახშირების მიზეზებთან დაკავშირებით, ასევე უნდა აღინიშნოს ის, რომ საზოგადოებას ზოგადად უჭირს მკვეთრად გამიჯნოს ერთმანეთისაგან სიძულვილის ენა და გამოხატვის თავისუფლება. ეს გარემოება თავისთავად წარმოშობს დაუსჯელობის განწყობას სიძულვილის ენის გამოხატვასთან დაკავშირებით. თუმცადა სამოქალაქო კოდექსში შეტანილი ზემოაღნიშნული ცვლილებების შედეგად, აშკარად გამოიკვეთა, რომ სიძულვილის ენას შეუძლია მნიშვნელოვნად დააზარალოს ინტერეთნიკური და ინტერკულტურული ურთიერთობები.

მარგინალიზაციის საკითხი ეთნიკურ უმცირესობათა თემებში

როდესაც ვსაუბრობთ ეთნიკურ უმცირესობათა გარკვეული ნაწილის მარგინალიზაციაზე, ძირითადად იგულისხმება ბოშათა, მოლდოველთა, მოხეტიალე ქურთულენოვანი მოსახლეობისა და, ზოგადად, „ბოშების“ საერთო სახელწოდებით გაერთიანებული თემები. უკიდურესი სიღარიბე, უმუშევრობა, განათლების და ჯანდაცვის მწირი ხელმისაწვდომობა, იზოლირება ქვეყნის ძირითადი მოსახლეობისაგან, დოკუმენტაციის არქონა — მათი ძირითადი პრობლემებია.

ამას გარდა, უკიდურესად დაბალია ბოშათა სამოქალაქო თვითშეგნება და მონაწილეობის ხარისხი ქვეყნის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, რაც მათი მხრიდან არჩევნების პერმანენტული იგნორირებით და როგორც ხელისუფლების, ასევე ფართო საზოგადოების მიმართ უნდობლობით გამოიხატება. არანაკლები სიმწვავის პრობლემას წარმოადგენს ორივე დასახელებული ჯგუფის სრული იზოლირება მიმდინარე სახელმწიფო სოციალური პროგრამებისგან. თემის არცერთ წევრს არა აქვს ინფორმაცია მათი სამოქალაქო უფლებების შესახებ და, შესაბამისად, ვერ სარგებლობენ კანონით განსაზღვრული შეღავათებით, იქნება ეს საპენსიო უზრუნველყოფა, ექიმის მომსახურება, განათლების უფლება თუ სხვა. თემის ძირითადი ეკონომიკური თუ საზოგადოებრივი საქმიანობა შემოიფარგლება წვრილი ვაჭრობით ან მათხოვრობით. საგულისხმოა, რომ ასეთი მწვავე პრობლემის მიუხედავად, არ არსებობს არანაირი სახელმწიფო პროგრამა ან ინიციატივა, რომელიც ხელს შეუწყობდა ბოშათა და მოლდოველთა სამოქალაქო მონაწილეობის

წახალისებას და მათ ინტეგრირებას. მართალია, სახელმწიფომ მიიღო და ახორციელებს ეთნიკური უმცირესობების ინტეგრაციის კონცეფციას, თუმცა არც ბოშები და არც მოლდოველები მასში გათვალისწინებული არ არიან. ძირითადი ფაქტორები კი, რაც მათ მარგინალიზაციას განაპირობებს, არის საშუალო და უმაღლესი განათლების არქონა, გარკვეულ შემთხვევებში საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით რეგისტრაციის არარსებობა, იზოლირებული ცხოვრების წესი, უმუშევრობა და საზოგადოების მხრიდან არაკეთილგანწყობა. უკანასკნელ პერიოდამდე ბოშათა ოჯახებიდან მხოლოდ რამდენიმე ბავშვი დადიოდა სკოლაში, რისი ძირითადი მიზეზიც მშობლების მხრიდან სკოლის და განათლების მნიშვნელობის გაუაზრებლობაა. მშობლებს გაცილებით ურჩევნიათ ბავშვები სამათხოვროდ ან სავაჭროდ გაგზავნონ, ვიდრე სკოლაში. ასევე, სკოლაში სიარულის შემთხვევებით ფაქტორია ბავშვებისათვის დაბადების მოწმობების არქონა.

ბოშათა თემის მარგინალიზაციის განმსაზღვრელი კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი იზოლაცია და სოციალურად დაუცველ მდგომარეობაში ყოფნაა. ბოშათა ტრადიციული ცხოვრების წესიდან გამომდინარე, თემს ყოველთვის ნაკლები შეხება ჰქონდა გარესსაზოგადოებასთან. ხოლო ქუჩის ვაჭრობა და მათხოვრობა, რომელიც საზოგადოების მხრიდან ბოშათა საქმიანობის ძირითად სფეროდ აღიქმებოდა, თავის მხრივ, იწვევდა საზოგადოების გაღიზიანებას და უნდობლობას მათ მიმართ. საჭიროებები განსხვავებულად შეიძლება შეფასდეს ეთნიკური ჯგუფების და, ასევე, ამ ჯგუფების შიგნით მათი საცხოვრებელი ადგილების მიხედვით. მაგალითად, ბოშათა იმ თემებში, სადაც სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა სავაჭრო საქმიანობის შედეგად შედარებით გაუმჯობესდა, მოსახლეობა განათლების მიღების აუცილებლობასა და საბავშვო ბაღების გახსნაზე ორიენტირებული — მაშინ როდესაც თელავის ბოშათა თემი, მძიმე საცხოვრებელი პირობების გამო, გაუსაძლის მდგომარეობაში იმყოფება.

მოლდოველთა თემს, ბოშებისაგან განსხვავებით, სოციალურ-ეკონომიკური და დოკუმენტაციასთან დაკავშირებული პრობლემები მეტ-ნაკლებად მოგვარებული აქვს. თუმცა, ამის მიუხედავად, განათლებაზე მეტად ისევ სამუშაო ადგილების, ძირითადად — სავაჭრო ადგილების პრობლემა აღელვებთ, რაც მათი შემოსავლის ერთადერთი წყაროა.

ქართულენოვან მოხეტიალე ეთნიკურ ჯგუფს რაც შეეხება, ყველაზე დრამატული სიტუაცია სწორედ მათთან გვხვდება — თელაველი ბოშების მსგავსად, ელემენტარული ცხოვრების პირობებიც არ გააჩნიათ. თუმცა ამ უკანასკნელებისგან განსხვავებით, არცერთ საქმიანობას, გარდა მათხოვრობისა, მისაღებად არ მიიჩნევენ.

ზოგადი შეჯამება და რეკომენდაციები

როგორც ვხედავთ, საქართველოში სახელისუფლებო დონეზე მთელი რიგი სტრუქტურები არსებობენ, რომლებიც ამა თუ იმ ფორმით ჩართულები არიან ეთნიკურ უმცირესობებთან დაკავშირებული პოლიტიკის განხორციელებაში. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ინსტიტუტთაგან უმრავლესობა „გარდების რევილუციის“ შემდეგ დაარსდა, რაც მკაფიოდ მიუთითებს საქართველოს მთავრობის ნებაზე გააუმჯობესოს სამოქალაქო ინტეგრაციისა და ეთნიკურ უმცირესობათა უფლებების დაცვის საკითხი. თუმცა, საწყის ეტაპზე ინსტიტუტების სტრუქტურული გაუმართაობა და არაკოორდინირებულობა, სათანადო პოლიტიკის შექმნასა და განხორციელებას აბრკოლებდა. ბოლო პერიოდამდე, რთული იყო იმის გარკვევა, სამოქალაქო ინტეგრაციისა და ეთნიკური უმცირესობების საკითხში რომელ ინსტიტუტს ენიჭებოდა წამყვანი ფუნქცია ეთნიკურ უმცირესობათა პოლიტიკის სფეროში და რაში მდგომარეობდა ამ სფეროში ინსტიტუციური მოწყობის მთავარი მიზანი და კონცეფცია.

შემწყნარებლობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის ეროვნული კონცეფციის და სამოქმედო გეგმის მიღების შემდეგ, დოკუმენტში ხაზი გაესვა სახელმწიფო პრიორიტეტებს, ინტეგრაციის მისაღწევად გასატარებელ პრაქტიკულ ზომებს, ნათელი გახდა რომელი სტრუქტურები ჩაერთვებიან პოლიტიკის შემუშავებისა და შესრულების პროცესში და რომელი უწყებები იქნებიან სპეციფიკურ ამოცანებზე პასუხისმგებელნი. საქართველოს მთავრობის მიერ შემწყნარებლობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის ეროვნული კონცეფციის მიღებამ, თეორიულად, ეთნიკურ უმცირესობათა საკითხების შესახებ თანმიმდევრული და ადეკვატური ინსტიტუციური სისტემა ჩამოაყალიბა. დასახული მიზნების შესრულება მთლიანადაა დამოკიდებული იმაზე, თუ რამდენად ეფექტიანად განხორციელდება პრაქტიკული

მნიშვნელობის მექანიზმები და რამდენად კოორდინირებულად იმოქმედებენ უწყებები აღსრულების პროცესში. ამის უზრუნველყოფის გარეშე, ეროვნული კონცეფციისა და სამოქმედო გეგმის შესრულება სირთულეების წინაშე დადგება.

ამას გარდა, აღსანიშნავია მნიშვნელოვანი წინსვლა ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებული რეგიონების ეკონომიკური გაძლიერების საქმეში: განხორციელდა როგორც ძირითადი, ასევე შიდა გზების სრული რეაბილიტაცია, რაიონულ ცენტრებსა და სოფლების უმეტესობაში უკვე გაყვანილია გაზის მილები, აღარც ელექტრომომარაგება წარმოადგენს პრობლემას უმეტესი რაიონებისა და სოფლებისათვის.

ყოველივე ამის ფონზე, იკვეთება მთელი რიგი დამატებითი საჭიროებები და პრობლემები, რომელთა გადაწყვეტა როგორც ცენტრალური ხელისუფლების, ასევე სამოქალაქო საზოგადოების და, შესაძლოა, საერთაშორისო საზოგადოების ყურადღების სფეროც გახდეს.

კერძოდ, გამოვყოფდით შემდეგ საჭიროებებს შესაბამისი რეკომენდაციებითურთ:

ეთნიკურ უმცირესობათა სამოქალაქო და პოლიტიკური მონაწილეობის კუთხით არსებული საჭიროებები

მიუხედავად იმისა, რომ არ არსებობს ეთნიკურ უმცირესობათა ჩართულობის ხელშემშლელი სამართლებრივი და სხვა სახის ბარიერები, მთელი ქვეყნის მასშტაბით მათი საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში მონაწილეობის ხარისხი უკიდურესად დაბალია. ეთნიკური უმცირესობები შეზღუდული რაოდენობით არიან წარმოდგენილნი საქართველოს პარლამენტში და თავიანთი განსახლების რაიონებში საკრებულოების დონეზე, ამიტომ მათ მიერ გადაწყვეტილების მიღებაზე გავლენის მოხდენის შესაძლებლობაც უკიდურესად მცირეა. ეთნიკური უმცირესობები ნაკლებად არიან ასევე ჩართულები აღმასრულებელ ხელისუფლებაში, პოლიტიკურ პარტიებსა და სამოქალაქო საზოგადოების ცხოვრებაში. ამავე დროს, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ რეგიონების მიხედვით განსხვავებულია ცენტრალური ხელისუფლების მხრიდან განხორციელებული პოლიტიკა და ნდობის ხარისხი. მაგალითად, ჯავახეთის მუნიციპალიტეტებში და სხვადასხვა საჯარო სამსახურებში,

სადაც წამყვან თანამდებობებზე ძირითადად ადგილობრივი, ეთნიკურად სომხური წარმოშობის მოქალაქეები არიან დასაქმებული, ცენტრალური ხელისუფლების მხრიდან მათდამი ნდობის ხარისხი გაცილებით დაბალია, ვიდრე ქვემო ქართლის ანალოგიურ სამსახურებსა და სახელმწიფო უწყებებში, სადაც წამყვან თანამდებობებზე უმეტესად არაადგილობრივი, ეთნიკურად ქართველი მოსამსახურეები არიან წარმოდგენილები. ეს პრობლემა გამოაშკარავდა ორივე რეგიონში ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლებთან შეხვედრების დროს. ახალქალაქის მუნიციპალიტეტის ხელმძღვანელები აცხადებენ, რომ მიუხედავად კანონით განსაზღვრული პრეროგატივებისა, ისინი მოკლებული არიან მთელი რიგი გადაწყვეტილებების მიღების შესაძლებლობას, როგორცაა, მაგალითად, ქვედა ინსტანციის საჯარო ადმინისტრაციის თანამდებობებზე მოსამსახურეების დანიშვნა ან მათი განთავისუფლება; ხშირია ასევე შემთხვევები, როდესაც ახალქალაქის მუნიციპალიტეტის ხელმძღვანელობა მონაწილეობას არ იღებს მათ მუნიციპალიტეტში განსახორციელებელი სხვადასხვა პროექტების დაგეგმვის საქმეში და ა.შ. — ეს ყველაფერი კი, საბოლოო ჯამში, უარყოფითად აისახება ადგილობრივ დონეზე, მოსახლეობის და საჯარო ადმინისტრაციის მხრიდან, სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული ინტეგრაციის პოლიტიკის მხარდაჭერაზე. განსხვავებულ ვითარებას ვაწყდებით ქვემო ქართლის მუნიციპალიტეტებში, სადაც ადგილობრივ სახელისუფლებო სტრუქტურებს გადაწყვეტილების მიღების პროცესში სრული თავისუფლება აქვთ მინიჭებული და გარკვეული სახის უნდობლობაზე საუბარი არ უწევთ.

რეკომენდაციები:

სახელმწიფო სტრუქტურებს და პოლიტიკურ პარტიებს:

- ▶ ქართულმა პოლიტიკურმა პარტიებმა გაააქტიურონ თავიანთი მუშაობა ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში, ასევე საკუთარ პროგრამებსა და საარჩევნო დებულებებში გარკვეული ადგილი დაუთმონ სამოქალაქო ინტეგრაციის პრობლემატიკას;

- ▶ ეთნიკურ უმცირესობათა პოლიტიკური მონაწილეობის ამაღლების მიზნით, პოლიტიკურმა პარტიებმა წაახალისონ საკუთარ პარტიულ სივრცეში ეთნიკურ უმცირესობათა ჩართულობა;

- ▶ მოხდეს სახელმწიფო პროგრამების კიდევ უფრო მეტი მხარდაჭერა, რაც ხელს შეუწყობს ეთნიკურ უმცირესობათა წარმომადგენელთა მომზადებას საჯარო სამსახურში დასასაქმებლად;
- ▶ ცენტრალურმა ხელისუფლებამ და სხვადასხვა სამინისტროებმა რეგიონულ დონეზე განხორციელებული ღონისძიებების და პროგრამების ფარგლებში, აქტიურად ითანამშრომლონ ადგილობრივ ხელისუფლებასთან, რათა ეთნიკური უმცირესობებით დაკომპლექტებულ გარკვეულ მუნიციპალიტეტებს და საჯარო უწყებებს არ გაუჩნდეთ ცენტრალური ხელისუფლების მხრიდან მათი იგნორირების და უნდობლობის განცდა.

ეთნიკურ უმცირესობებთან დაკავშირებით სახელმწიფო პოლიტიკის სფეროში არსებული საჭიროებები

უკანასკნელ წლებში სახელმწიფო პოლიტიკა ეთნიკურ უმცირესობებთან დაკავშირებით მნიშვნელოვნად შეიცვალა პოზიტიური კუთხით, თუმცა კვლავ არსებობს რიგი საჭიროებები და მიმართულებები, რომელშიც იკვეთება როგორც სამოქალაქო საზოგადოების, ექსპერტების, ასევე საერთაშორისო აქტორების დახმარების აუცილებლობა. კერძოდ, მრავალფეროვნების მართვის კუთხით, ხელისუფლებას მკაფიო პოზიცია გააჩნია ეთნიკური უმცირესობებით ტრადიციულად დასახლებული რეგიონების მიმართ, მაშინ როდესაც ნაკლები ყურადღება ექცევა ისეთ რეგიონებს, სადაც ეთნიკური უმცირესობები არიან წარმოდგენილები, მაგრამ არა კომპაქტური დასახლებების სახით. ესენია: კახეთი, შიდა ქართლი, აჭარა. ასეთი უყურადღებობა იწვევს ამ რეგიონებში მცხოვრები მცირერიცხოვანი ეთნიკური ჯგუფების ასიმილაციის პროცესის დაჩქარებას და მათი თვითმყოფადობის თანდათანობით დაკარგვას. კერძოდ, ასეთ ჯგუფებად შეგვიძლია მივიჩნიოთ უდიეები, ავარები, ოსები, ასურელები, აფხაზები, რომელთა საზოგადოებრივი ჩართულობის და დაცვისათვის მცირე რამ თუ კეთდება ხელისუფლების მხრიდან. ამავე კონტექსტში შეგვიძლია ყურადღება გავამახვილოთ მრავალფეროვნების მართვის ინსტიტუციურ განვითარებაზე აჭარის რეგიონში, სადაც „მეგობრობის სახლის“ სახით, ეთნიკურ უმცირესობათა საკონსულტაციო სტრუქტურა არსებობს, თუმცა მისი ეფექტიანობა კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება, რადგან გადაწყვეტილების მიღებაზე ზე-

გავლენის მოხდენის შესაძლებლობა არ გააჩნია და ეთნიკურ უმცირესობათა ინტერესების გამომხატველ სტრუქტურას მხოლოდ ფორმალურად წარმოადგენს.

საქართველოს ხელისუფლების დონეზე ეთნიკურ უმცირესობათა პოლიტიკის გატარების მხრივ, უმნიშვნელოვანეს საჭიროებას წარმოადგენს საქართველოს ხელისუფლების მიერ ევროსაბჭოს წინაშე აღებული ვალდებულებების შესრულება. კერძოდ, ეს შეეხება კანონის მიღებას ეთნიკურ უმცირესობათა შესახებ და უმცირესობათა და რეგიონული ენების ევროპული ქარტიის ჯერ ხელმოწერას, ხოლო შემდეგ მის რატიფიცირებას პარლამენტის მიერ.

სამოქალაქო ინტეგრაციის პროცესის განვითარებისა და პოლიტიკური და სოციალური მონაწილეობის მხარდაჭერისათვის უმნიშვნელოვანესი საკითხია საჯარო სამსახურში დასაქმებულ ეთნიკურ უმცირესობათა პროფესიული უნარ-ჩვევების ამაღლება. სწორედ ამ პრობლემის მოგვარებას ისახავს მიზნად 2005 წელს ქალაქ ქუთაისში დაარსებული ზურაბ ჟვანიას სახელობის საჯარო ადმინისტრირების სკოლა. იგი ქვეყნის მასშტაბით ერთ-ერთ ყველაზე კარგად აღჭურვილ და ტექნიკურად გამართულ სასწავლო დაწესებულებას წარმოადგენს, თუმცა არსებობს მთელი რიგი პრობლემები, რაც ეთნიკურ უმცირესობათა პროფესიულ განვითარებას უშლის ხელს. მიუხედავად იმისა, რომ სკოლა, დაარსების დღიდან, მიზნად ისახავდა მსმენელთა გადამზადებას ორი მიმართულებით — ქართული ენის უნარ-ჩვევების განმტკიცება და პროფესიული, საჯარო მმართველობასთან დაკავშირებული ცოდნის გაღრმავება, დღესდღეობით, მისი ხელმძღვანელობა ძირითადად ენის სწავლებაზეა ფოკუსირებული, საჯარო ადმინისტრირების კომპონენტი კი სკოლის კურსულუმიდან 2011 წლიდანაა ამოღებული.

რეკომენდაციები:

სახელმწიფო სტრუქტურებს:

- ▶ ეთნიკურ უმცირესობათა პოლიტიკის განხორციელების დროს ხელისუფლებამ თავის პრიორიტეტულ მიმართულებად დაისახოს ისეთი რეგიონების პრობლემეტიკაც, როგორებიცაა კახეთი, შიდა ქართლი და აჭარა, სადაც ეთნიკური უმცირესობები მნიშვნელოვნად არიან წარმოდგენილები, თუმცა დღემდე არ არიან ჩართულნი არცერთ სახელმწიფო პროგრამაში;

▶ სახელმწიფო პოლიტიკის განხორციელების დროს მეტი ყურადღება მიექცეს მცირე და დაუცველი ეთნიკური ჯგუფების საჭიროებებს, როგორებიც არიან უდიები, ავარები, ოსები, აფხაზები.

▶ ეთნიკურ უმცირესობათა სამოქალაქო ინტეგრაციის განვითარების მიზნით სახელმწიფო პროგრამების შემუშავების დროს, მაქსიმალურად მოხდეს ეთნიკურ უმცირესობათა ორგანიზაციებისა და მათი წარმომადგენლების მოსაზრებებისა და რეკომენდაციების გათვალისწინება;

▶ ეთნიკურ უმცირესობებთან დაკავშირებული ამა თუ იმ საკითხის განხილვის ან გადაწყვეტის დროს, სხვადასხვა სახელმწიფო უწყებებმა აქტიურად ითანამშრომლონ ეთნიკურ უმცირესობათა ორგანიზაციებთან, როგორც დედაქალაქში, ასევე საქართველოს რეგიონებში;

▶ შემწყნარებლობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის სამოქმედო გეგმის ეფექტიანი განხორციელებისათვის, საქართველოს მთავრობამ უზრუნველყოს მაქსიმალური კოორდინაცია აღნიშნული გეგმის შესრულებაში ჩართულ სხვადასხვა სტრუქტურებს შორის;

▶ შემწყნარებლობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის სამოქმედო გეგმის განხორციელების დროს გათვალისწინებულ იქნეს ეთნიკურ უმცირესობათა და კულტურული მრავალფეროვნების მართვის ევროპული გამოცდილება;

▶ საქართველოს მთავრობამ გააგრძელოს მუშაობა 1999 წელს ევროსაბჭოს წინაშე აღებული სამართლებრივი ვალდებულებების შესრულებისათვის;

▶ ჩამოყალიბდეს ეთნიკურ უმცირესობათა დაცვის ევროპული ჩარჩოკონვენციის შესრულების და ევროსაბჭოს წინაშე ანგარიშგების ეფექტიანი მექანიზმი;

▶ გაგრძელდეს საინფორმაციო შეხვედრები და სემინარები უმცირესობებისა და რეგიონული ენების ევროპული ქარტიის შესახებ გათვითცნობიერების დონის ამაღლების მიზნით, როგორც ხელისუფლების, ასევე ქართული სამოქალაქო საზოგადოების მონაწილეობით. აღნიშნული სახის შეხვედრების ჩატარება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ ადგილებში;

▶ განახლდეს საჯარო ადმინისტრირების სასწავლო კომპონენტი ბურაბ ჟვანიას სახელობის საჯარო ადმინისტრირების სკოლაში, რაც მთავარი წინაპირობაა

ეთნიკურ უმცირესობათა თემებში პროფესიული უნარ-ჩვევების განსავითარებლად;

- ▶ საქართველოს განათლების და მეცნიერების სამინისტრომ, სფეროს სპეციალისტებთან ერთად, შეიმუშაოს საჯარო ადმინისტრირების სასწავლო პროგრამა და სახელმძღვანელოები. 2005-2010 წლებში გამოყენებული პროგრამა და სახელმძღვანელოები ვერ აკმაყოფილებს არსებულ მოთხოვნებს;

- ▶ საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრომ დაიწყო ზურაბ ჟვანიას სახელობის საჯარო ადმინისტრირების სკოლის პედაგოგთა პროფესიული გადამზადების და შესაძლებლობების ამაღლების ღონისძიებები;

- ▶ სკოლას მიენიჭოს გონივრულ ფარგლებში ავტონომიურობა. ახლანდელი მდგომარეობით, მისი მენეჯმენტი მოკლებულია გადაწყვეტილებების დამოუკიდებლად მიღების შესაძლებლობას და ნებისმიერი, უმნიშვნელო საკითხის მოგვარებაც სამინისტროსთან შეთანხმებას საჭიროებს, რაც სკოლის განვითარებას აფერხებს.

სიძულვილის ენასთან დაკავშირებით არსებული საჭიროებები

სიძულვილის ენასთან დაკავშირებული პრობლემები, შეიძლება ითქვას, კავშირშია საზოგადოებაში არსებულ სტერეოტიპებთან განსხვავებული ეთნიკური და რელიგიური ჯგუფების მიმართ. საზოგადოების გარკვეული ნაწილისათვის, სხვადასხვა ეთნიკური წარმოშობის და რელიგიური აღმსარებლობის ადამიანები ქართული ეროვნული და კულტურული ტრადიციებისათვის საფრთხედ აღიქმებიან. იმავე პრობლემიდან მომდინარეობს ქართულ მასმედიაში არსებული შეუწყნარებლობის და სიძულვილის ენის ტირაჟირების ფაქტები. ამ თვალსაზრისით, აღსანიშნავია ქართველი ჟურნალისტების მომზადების დაბალი დონე და არაპროფესიონალიზმიც, რაც სიძულვილის პროპაგანდას და შეუწყნარებლობას მნიშვნელოვანწილად უწყობს ხელს. აღნიშნული პრობლემატიკა სიძულვილის ენის დოკუმენტირების და რეაგირების სპეციალური მექანიზმების არსებობის საჭიროებას წარმოშობს.

რეკომენდაციები:

შესაბამის სახელმწიფო სტრუქტურებს:

- ▶ სიძულვილის ენის გახშირებული ფაქტების შემცირებისათვის, საქართველოს მთავრობის შესაბამისმა სტრუქტურებმა დაიწყონ საჯარო მსჯელობა და კონსულტაციები ისეთი კონტრზომების მისაღებად, როგორცაა სიძულვილის ენის ტირაჟირებისათვის სისხლის სამართლებრივი თუ ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის დაკისრების შესაძლებლობა;

- ▶ მოკლევადიანი საგანმანათლებლო პროგრამების ინიცირება და შემუშავება სხვადასხვა პროფესიის წარმომადგენელთათვის (ჟურნალისტები, სამართალდამცავი სტრუქტურები და სხვა), მრავალფეროვნების მართვისა და ეთნოსთაშორისი ურთიერთობების სფეროში.

საერთაშორისო და ადგილობრივ არასამთავრობო ორგანიზაციებს:

- ▶ სიძულვილის ენის და სიძულვილის ქმედებების ზუსტი დოკუმენტირება და შესაბამისი დამოუკიდებელი გამოძიების დაწყება, მათ შორის, მუდმივი მონიტორინგის მექანიზმის ჩამოყალიბება დაინტერესებული ადამიანებისა და უფლებადამცველი არასამთავრობო ორგანიზაციების მონაწილეობით;

- ▶ სხვადასხვა პროგრამების ინიცირება სიძულვილის ენასთან დაკავშირებით საზოგადოების ცნობიერების ამაღლების მიზნით;

- ▶ იმის გათვალისწინებით, რომ სიძულვილის ენის გავრცელება მეტწილად მედიასაშუალებებით ხდება, ჟურნალისტებსა და მედიასაშუალებებზე ორიენტირებული ტოლერანტობის სწავლების პროგრამის შემუშავება არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ.

ეთნიკურ უმცირესობათა მარგინალური ჯგუფების

საჭიროებები

მარგინალიზებული ეთნიკური ჯგუფების მთავარი საჭიროებებია: განათლების მიღების შესაძლებლობა, მძიმე სოციალური ყოფის გაუმჯობესება, დასაქმების წახალისება, დოკუმენტაციის და პირადი საბუთების მოწესრიგება. ამ საჭიროებების დაკმაყოფილებისათვის და აღნიშნული ჯგუფების ძირითადი პრობლემების

მოგვარების მიზნით, უკანასკნელ პერიოდში მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადაიდგა როგორც ხელისუფლების, ასევე არასამთავრობო სექტორის მხრიდან. აღსანიშნავია, რომ 2011 წლიდან, ეროვნული უშიშროების საბჭოს კოორდინირებით, ჩამოყალიბდა სპეციალური უწყებათაშორისი სამუშაო ჯგუფი. იგი აერთიანებს ყველა დაინტერესებულ სახელმწიფო უწყებას და რამდენიმე არასამთავრობო ორგანიზაციას, რომელთაც მარგინალიზებულ ეთნიკურ ჯგუფებთან მუშაობის შესაბამისი გამოცდილება გააჩნიათ. სამუშაო ჯგუფი ამ ეტაპზე ორიენტირებულია ძირითადად ბოშების პრობლემების შესწავლაზე და მათთვის დოკუმენტაციასთან დაკავშირებული საკითხების მოგვარებაზე. გარდა ამისა, აღსანიშნავია, რომ არასამთავრობო ორგანიზაციები სულ უფრო მეტ ინტერესს იჩენენ ბოშათა პრობლემატიკის მიმართ — უკვე განხორციელდა რამდენიმე პროექტი და გადაიდგა ნაბიჯები ბოშათა თემის სამოქალაქო მობილიზაციის მიმართულებით. ამის მაგალითია რამდენიმე ბოშური არასამთავრობო ორგანიზაციის დაარსება, თუმცა ამ ეტაპზე მათი შესაძლებლობები და კომპეტენცია სრულფასოვანი სამოქალაქო აქტივობის წარმოებისათვის არასაკმარისია.

რეკომენდაციები:

სახელმწიფო სტრუქტურებს:

- ▶ საქართველოს ხელისუფლებამ ქვეყნის მასშტაბით მცხოვრებ მარგინალურ ეთნიკურ ჯგუფებს შესთავაზოს ისეთივე უფლებები და სტატუსი, როგორც სხვა ეთნიკური უმცირესობები სარგებლობენ და გაითვალისწინოს მათი პრობლემების მოგვარება თუ კულტურული თვითმყოფადობის შენარჩუნების საკითხები ტოლერანტობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის სამოქმედო გეგმაში;
- ▶ შესაბამისმა სახელმწიფო სტრუქტურებმა (იუსტიციის სამინისტრო, საჯარო რეესტრის სააგენტო) მოახდინონ დოკუმენტაციის (დაბადების და პირადობის მოწმობები) გარეშე მყოფი მოსახლეობის სრული აღწერა და აღნიშნული დოკუმენტების გაცემა;
- ▶ განათლების სამინისტრომ გაატაროს შესაბამისი ზომები ბავშვებისათვის საშუალო განათლების მიღების უზრუნველსაყოფად.

არასამთავრობო ორგანიზაციებს:

▶ არასამთავრობო ორგანიზაციებმა, განსაკუთრებით ადამიანის უფლებათა დაცვის და სამოქალაქო განვითარების მიმართულებით მომუშავე ორგანიზაციებმა შეიმუშაონ პროექტები და ინიციატივები, რომლებიც ხელს შეუწყობს მარგინალურ ჯგუფებში სამოქალაქო ცნობიერების ამაღლებას, გააცნობს მათ საკუთარ უფლებებს და ჩაუტარებს სამართლებრივ კონსულტაციას სხვადასხვა საჯარო სტრუქტურებთან ურთიერთობების მოსაგვარებლად;

▶ დონორმა და საერთაშორისო ორგანიზაციებმა მოახმარონ ფინანსური შესაძლებლობები მარგინალური ეთნიკური ჯგუფების სათემო მობილიზაციას, ხელი შეუწყონ უკვე არსებული ორგანიზაციების განვითარებას.

შებლუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა პრობლემები

მადონა ხარებავა

ინვალიდ ქალთა და ინვალიდ ბავშვთა დედათა ასოციაციის „დეა“ აღმასრულებელი დირექტორი

შეჯამება

შებლუდული შესაძლებლობის მქონე პირები მსოფლიოს ყველაზე მრავალრიცხოვან და სოციალურად იზოლირებულ უმცირესობას წარმოადგენენ. ბოლო მონაცემებით, მსოფლიოში მათი რიცხვი 700 მილიონს აღწევს. თუ მათ ოჯახებსაც გავითვალისწინებთ, ორ მილიარდამდე (მსოფლიო მოსახლეობის თითქმის 30%) ადამიანს ყოველდღიურად შეხება აქვს შებლუდულ შესაძლებლობებთან დაკავშირებულ პრობლემატიკასთან.

არსებობს მოსაზრება, რომ სიძულვილის ენა შებლუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა (შშმ) მიმართ ნაკლებად მძაფრია, ვიდრე ნებისმიერი სხვა (მაგალითად, ეთნიკური, სექსუალური უმცირესობების) ჯგუფისადმი.

ეს მოსაზრება ემყარება სიძულვილის ენის ეტიმოლოგიურ გაგებას, რომელიც ხასიათდება განსაკუთრებული აგრესიულობით და პირდაპირ უწყობს ხელს მტრის ხატის შექმნას, რაც შშმ პირთა მიმართ საზოგადოებისა და მედიის დამოკიდებულებაში შედარებით სუსტად არის გამოხატული.

ამდენად, შშმ პირთა მიმართ სიძულვილის ენის გამოყენების შეფასებისას მეტი საფუძველი გვაქვს ვილაპარაკოთ მის უფრო „რბილ, შეფარულ ფორმებზე“, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ამ სფეროში ნაკლები პრობლემებია — შშმ პირთა შესაძლებლობებისა და ინტერესების არაადეკვატური აღქმები და მიდგომები საზოგადოების მხრიდან, შესაძლებლობათა შეზღუდვასთან დაკავშირებული სტერეოტიპები და ნეგატიური წინასწარგანწყობები, გაუცნობიერებლად თუ გააზრებუ-

ლად გამოყენებული არაკორექტული, დისკრიმინაციული ტერმინოლოგია, მათი ტირაჟირება მედიის მიერ, შეიცავს სტიგმატიზაციისა და შშმ პირთა და საზოგადოების ურთიერთგაუცხოების გაღრმავების და, უარეს შემთხვევაში, კრიმინალიზაციის საფრთხეს.

წარმოდგენილი კვლევა ორიენტირებულია შშმ პირთა მიმართ სიძულვილის ენის განვითარების ზოგადი ტენდენციების შეფასებაზე. დასკვნები, რომელიც მოცემულია მასში, გამყარებულია საზოგადოების ნეგატიური აღქმებითა და დამოკიდებულებებით განპირობებული არაკორექტული, დამაკნინებელი, ღირსების შემლახავი გამოთქმების კონკრეტული მაგალითებით, შშმ პირთა თვითშეგრძნებაზე მათი ნეგატიური ზეგავლენის ხარისხის, ცალკეული მედიასაშუალებების სარედაქციო პოლიტიკისა და პუბლიკაციების რაოდენობრივი და თვისობრივი ანალიზის შედეგებით.

მეთოდოლოგია

მონიტორინგის პროცესში არგუმენტების შერჩევა ხდებოდა არა სიძულვილის ენის ეტიმოლოგიურ მნიშვნელობასთან კავშირში, არამედ იქიდან გამომდინარე, რამდენად ჯდება საზოგადოებისა და მედიის ტერმინოლოგია, გამოთქმები, ტონი, აქცენტები ადამიანის უფლებებისა და მედიის ეთიკის სტანდარტებში და რამდენად მისაღები (გაუცნობიერებელი მკითხველის შემთხვევაში — სასიამოვნო) შეიძლება იყოს იმ ადამიანებისათვის, რომელნიც თავიანთ თავს ამ ჯგუფს და მისი ინტერესების დამცველთა რიგებს მიაკუთვნებენ.

მასალები ჯგუფდებოდა სიძულვილის ენის სახეების და, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, სუბიექტებისა და ობიექტების მიხედვით, რამაც მოგვცა შშმ პირთა მიმართ სიძულვილის ენის გამოყენების სურათისა და, შესაბამისად, სიძულვილის ენისადმი, არაკორექტული გამოთქმებისადმი (დისკრიმინაციული ტერმინოლოგიისადმი) ამ ენის სუბიექტებისა და ობიექტების დამოკიდებულებებისა და აღქმების გამოვლენის საშუალება.

სიძულვილის ენის სუბიექტებად ჩვენ ძირითადად განვიხილეთ მედია, საზოგადოება, ნაწილობრივ — არასამთავრობო ორგანიზაციები, პოლიტიკოსები. სიძულვილის ენის ობიექტებად — შშმ პირები და მათი ოჯახის წევრები.

სიძულვილის ენაზე ობიექტების რეაგირების შესწავლა ძირითადად ხდებოდა გამოკითხვების შედეგებისა და მათ მიერ სხვადასხვა დისკუსიებზე დაფიქსირებული შეფასებების მიხედვით, რამდენადაც ჩვენს ქვეყანაში იშვიათია შშმ პირთა უფრო მძაფრი რეაგირების შემთხვევები (საჯარო გამოსვლების, საპასუხო წერილების, სასამართლოში გასაჩივრების სახით).

შესაბამისად, წარმოდგენილი სტატია მოიცავს:

- ▶ შებლუდული შესაძლებლობის, როგორც სოციალური ფენომენისა და შშმ პირთა მიმართ საზოგადოებაში არსებული განწყობების ანალიზს;

- ▶ შშმ პირთა მიმართ ბეჭდურ და ელექტრონულ მედიაში არსებული მდგომარეობის ანალიზს.

მასში განხილულია აგრეთვე:

- ▶ შშმ პირთა მიმართ სიძულვილის ენის არსი, მისი წარმომშობი მიზეზები და შესაძლო შედეგები;

- ▶ ეროვნული და საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები, მედიის თვითრეგულირების მექანიზმები და ჟურნალისტთა ეთიკის საბჭოს შესაძლო როლი;

- ▶ საზღვარგარეთის ქვეყნების (საფრანგეთის, კანადის, ნორვეგიის) საუკეთესო გამოცდილებები, საკანონმდებლო პრაქტიკის საუკეთესო მაგალითები.

აქვე მოცემულია რეკომენდაციები, რომლებიც მიმართულია შშმ პირთა მიმართ სიძულვილის ენის შესუსტებაზე და შემუშავებულია კვლევის შედეგებისა და საუკეთესო პრაქტიკის გათვალისწინებით.

შშმ პირთა მიმართ საზოგადოებაში არსებული განწყობების ანალიზი

საქართველოში, ისევე როგორც ბევრ სხვა განვითარებად ქვეყანაში, შებლუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა დისკრიმინაციასთან ბრძოლის პრინციპები არცთუ იშვიათად დეკლარირების დონეზე რჩება, რადგან ახალგაზრდა დემოკრატიისთვის დამახასიათებელ პოლიტიკური სიმწიფის დეფიციტს და, შესაბამისად, სახელმწიფო პოლიტიკის არათანმიმდევრულობას ამ სფეროში ამძაფრებს მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები და, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, საზოგადოების ცნობიერებაში ფესვგადგმული სტერეოტიპები და ინდი-

ვიდეთა, უმცირესობათა სპეციფიკური საჭიროებების არაადეკვატური აღქმები — ჩვენში ჯერაც არ არსებობს სახელმწიფოს, საზოგადოების მზაობა მოქალაქეთა თანაბარი უფლებებისა და თანაბარი შესაძლებლობების უზრუნველყოფისათვის, დისკრიმინაციის, განსაკუთრებით მისი ფარული ფორმების არსებობის გამომრიცხავი პირობების შექმნისთვის.

საქართველოში სხვადასხვა უმცირესობების მიმართ დამოკიდებულებაში ჯერ ისევ მაღალია ფარული თუ პირდაპირი დისკრიმინაციის ფაქტების სიხშირე, თუმცა საზოგადოება გაცილებით „შემწყნარებლურია“ შებენიანი შესაძლებლობის მქონე პირთა მიმართ, რაც სრულიადაც არ ნიშნავს, რომ ეს ჯგუფი დაზღვეულია მის მიმართ სიძულვილის ენის გამოყენებისაგან.

სიძულვილის ენის წარმოშობის ერთ-ერთი საფუძველია ქსენოფობია. ეს უკანასკნელი თავისი არსით არის ფსიქოლოგიური შიში უცხოის მიმართ, რომელიც არცთუ იშვიათად გადადის სიძულვილში და აისახება ენაზე, რომელიც გამოიყენება შიშის, „არასასიამოვნო შეგრძნებების“ აღმძრავი ობიექტის, განსხვავებულობის მიმართ.

ციტატები ასოციაცია „დეას“ მიერ 2007-2011 წლებში ჩატარებული საჯარო დისკუსიების ანგარიშებიდან:

„სენაკში (იგულისხმება სენაკის შშმ ბავშვთა სახლი) არ ვყოფილვარ, მაგრამ ბუგდიდში ჩამოდიან ბოგჯერ და ყველა ინვალიდია. ბოგიერთი ისეთია, მართლა შეგეშინდება. ლაპარაკი არ იციან, ზმუიან, ისინი კინოში მოიყვანეს და ნაყინს რომ ჭამდნენ, სულ რაღაცეები ჩამოსდიოდათ და შემეზიზნა. ახლოს არ მივსულვარ არასდროს“.

„მოსწავლეთა სასახლეში შეხვედრა მოუწყვეთ ყრუ-მუნჯ ბავშვებს, შესახედავად ცოტა სხვაგვარი ბავშვები იყვნენ და როცა ერთმა მათგანმა ხელი მოშვიდა და რაღაცაზე მიმითითებდა — შეხედო, შიშმა დამიარა და, როცა ხელი გამიშვა, გავიფიქრე, გადავრჩი-მეთქი“.

„ჩემს ბაბუას ფეხი მოჭრეს, პროთეზი ქონდა კედელზე მიყუდებული იმ ოთახში, სადაც იწვა. არ შევდიოდი იმიტომ, რომ ძალიან მეშინოდა, პროთეზებისაც მეშინოდა და ბაბუასიც, ის კი სულ მეძახდა, ჩემი მოფერება უნდოდა, მაგრამ ვიმალებოდი. ერთხელ მარტო ვიყავით და შემეცოდა და

წყალი მივუტანე და თმაზე მომეფერა, როგორც წინათ იცოდა, და მე უცებ ვიგრძენი, რომ მერე რა, რომ ფეხები არა აქვს, მაინც ჩემი ბაბუა-მეთქი და მერე სულ ერთად ვიყავით. ახლოს რომ მიხვალ, პროთემს ხელს რომ მოკიდებ, აღარ შეგეშინდება“.

ამგვარი ფობიების განვითარებასა და მდგრადობაში ტრადიციულად დიდ როლს ასრულებს ხელოვნებასა და ლიტერატურაში საუკუნეების მანძილზე დამკვიდრებული სტერეოტიპები, რაც დღემდე ინერციით გრძელდება.

ციტატა ასოციაცია „დეას“ მიერ ჩატარებული სადისკუსიო შეხვედრების ჩანაწერებიდან:

„ჩემს მეზობელს ფეხი მოჭრილი აქვს, მაგრამ პროთემს არ იკეთებს, იმიტომ რომ ეშინია და მეც მეშინია, იმიტომ რომ კინოში პროთემი ყოველთვის ცუდ ადამიანებს უკეთიათ. მაგალითად, მანიაკებს ხელის მაგივრად რკინის კაუჭი აქვთ და იმით კლავენ ადამიანებს. ჯეიმს ბონდის კინოში, კაცს რკინის პროთემი აქვს კბილების მაგივრად და იმით ჭამს ადამიანებს, კისერში კბენს. კიდევ, „კარიბის ზღვის მეკობრეებში“ აქვთ პროთემები, შავ ჯეკსაც ხის ფეხი აქვს და საშინელი კაცია“.

სიძულვილის ენის დამკვიდრებასა და ტირაჟირებაზე საზოგადოებაში დიდ ზეგავლენას ახდენს პოლიტიკური პროცესების ძირითად აქტორთა მიერ ოპონენტების დასაკნინებლად გამოყენებული ნეგატიური სიტყვები და სიტყვიერი კონსტრუქციები, რომელთა შორის ხშირად გვხვდება პირდაპირი თუ მინიშნებითი შედარებები ამა თუ იმ შეზღუდვის მქონე ადამიანებთან, რაც გამოძახილს პოულობს მათ მხარდამჭერებში და აისახება დამოკიდებულებებზე არა მხოლოდ ოპონენტებისა და მათი მხარდამჭერების, არამედ ამ შეზღუდვების რეალურად მატარებელი ადამიანების მიმართ. ეს ამ გამოთქმების პირდაპირ ადრესატებზე მეტად ლახავს შშმ პირების ღირსებას.

როგორც აღვნიშნეთ, შშმ პირებთან მიმართებით სიძულვილის ენა და, უფრო ფართო მასშტაბით რომ ავიღოთ, სოციალური ფობია ერთი შეხედვით არ არის ისე მძაფრი, როგორც სხვა უმცირესობების მიმართ. მაგრამ იგი არსებობს და, მოუხედავად იმისა, რომ შედარებით ნაკლებად ვლინდება განსაკუთრებულად მკვეთრ ფორმებში, განაპირობებს საზოგადოების გაუცნობიერებელ თუ შეგნ-

ბულ მისწრაფებას იზოლაციაში იყოლიოს ეს ჯგუფი, გაემიჯნოს მას პრინციპით „ჩვენ და ისინი“ და ადგილი მიუჩინოს უკანა პლანზე.

იმ შემთხვევაშიც კი, როცა შშმ პირი დისკრიმინაციის მიმართ მაღალი მგრძობელობის მქონე საზოგადოების ნაწილის დახმარებით თუ მხოლოდ და მხოლოდ პირადი ძალისხმევით ახერხებს მისთვის შემთხაზული წრის გარღვევას, საზოგადოების დანარჩენი ნაწილი თავისი ტოლერანტულობით თვითტკობას ეძლევა და ეს ხელს უშლის უამრავი სხვა შშმ პირის წინაშე მდგარი პრობლემების დანახვაში.

შებლდული შესაძლებლობის ნიშნით დისკრიმინაციის გახმაურებული და ოფიციალურად დაფიქსირებული ფაქტები ჩვენში არც ისე ბევრია, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ გაუხმაურებელი ფაქტები ცოტაა. შშმ პირთა უფლებების დაცვის სფეროში არსებული ვითარების შესწავლა და ანალიზი (სახალხო დამცველის ანგარიშები, პუბლიკაციები პრესაში, სასამართლო განხილვების პრაქტიკა) გვიჩვენებს, რომ დაფიქსირებული ფაქტების რაოდენობა ოდნავადაც არ შეესაბამება რეალურ სურათს. ეს, მრავალ სხვა მიზეზთან ერთად, განპირობებულია შებლდული შესაძლებლობის ნიშნით დისკრიმინაციის მიმართ საზოგადოების დაბალი მგრძობელობით და შშმ პირთა ე.წ. უხილავობით, რაც განსაკუთრებით ნოციერ ნიადაგს უქმნის დისკრიმინაციის ფარულ ფორმებს.

საზოგადოების, მისი ცალკეული ჯგუფების განწყობათა ანალიზი გვიჩვენებს, რომ არათუ მთელ საზოგადოებას, თვით შშმ პირებსაც არა აქვთ გაცნობიერებული ინვალიდობის ნიშნით დისკრიმინაციის არსი, რის გამოც ისინი ხშირად არათუ კონკრეტული ქმედებებით, აღქმის დონეზეც არ რეაგირებენ თავიანთი უფლებების დარღვევაზე როგორც სახელმწიფოს, ისე საზოგადოების მხრიდან, არა აქვთ შინაგანი პროტესტიც კი (შეგუების ფაქტორი) მათდამი ღირსების შემლახვ დამოკიდებულებაზე არც სახელმწიფოს, საზოგადოების, არც ოჯახის წევრების მხრიდან. ეს ხშირად განპირობებულია იმით, რომ შშმ პირი ზედმეტ ტვირთად აღიქმება როგორც სახელმწიფოსთვის, საზოგადოებისთვის, ისე ოჯახისათვის, თუმცა ამ უკანასკნელს ეს ბოლომდე გაცნობიერებული შეიძლება არც ჰქონდეს.

მშობლის მიერ მოყოლილი შემთხვევა:

„ჩემს მეზობლად სამშვილიანი ოჯახი ცხოვრობს, ერთ-ერთი შვილი ინვალიდია, როგორც იტყვიან „გონებასუსტი“, მაგრამ ეს არც ისე მკვეთრად

აქვს გამოხატული. სკოლაში მერვე კლასამდე დადიოდა, როგორც ჩანს, გარდამავალ ასაკში ველარ იტანა ის, რასაც ბავშვობაში იტანდა და სკოლაში სიარულზე უარი განაცხადა — ბავშვები დებილს მეძახიანო. მას შემდეგ კიდევ უფრო დაითრგუნა, საკუთარ თავზე აღარ ბრუნავს, ოჯახში ყველა შვს სამუშაოს ასრულებს, ძველმანებს სჯერდება, ხალხში გასვლაზე უარს ამბობს. მისი დები გათხოვდნენ, თავიანთი ოჯახები ჰყავთ, დედის მთავარი საზრუნავი ახლა თითქოს ეს გოგონა უნდა იყოს, მაგრამ მისი ბრუნვა არაფერში იგრძნობა. ამას წინათ შევესწარი მის დიალოგს მეზობლებთან, რომელმაც აღმაშფოთა და ეს მისთვის არ დამიძალავს. ბაზრობაზე საჩუქრად კაბები ეყიდა გათხოვილი შვილებისთვის, გოგონასთვის კი არა, ვიღაცამ ჰკითხა, მესამეს რა უყიდევო, ამას რად უნდა, მაინც სახლშიაო“.

სწორედ ადევკატური აღქმის პრობლემას უკავშირდება უკანასკნელ წლებში საერთაშორისო სამართლის აქტებში, მათ შორის, გაეროს შშმ პირთა უფლებების კონვენციაში ხაზგასმული ყურადღება პირდაპირ და არაპირდაპირ დისკრიმინაციაზე რეაგირების საკითხისადმი. რადგან პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ თუ რეაგირება ხდება, უპირატესად ხდება შშმ პირთა უფლებების დარღვევების კრიმინალურ გამოვლინებაზე, ხოლო ის, რომ განუწყვეტლივ ილახება მათი ღირსება საზოგადოების, სახელმწიფოს მიერ, მათი სპეციფიკური საჭიროებების უგულებელყოფით, აღქმადობის მიღმა რჩება.

როცა სახალხო დამცველი ახმაურებს ფაქტს იმის შესახებ, რომ შშმ ბავშვები (რა თქმა უნდა, მასწავლებლის თანხლებით) რესტორანში არ შეუშვეს იმ მოტივით, რომ ისინი დისკომფორტს შეუქმნიდნენ რესტორნის სხვა კლიენტებს თავიანთი განსხვავებულობის გამო (რესტორნის მენეჯერმა პირდაპირ განუცხადა არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელს: მე ჩემს კლიენტებს ვერ ვკადრებ, რომ ამ მახინჯ ბავშვებს უყურონო), საზოგადოებას არ ჰყოფნის ნებელობა, არ დასჯერდეს ვიწრო წრეში დრტვინვას და შინაგანი პროტესტი გადაიტანოს ქმედებაში, აღარასოდეს შეაღოს ამ დაწესებულების კარი, რაც დაუყოვნებლივ მოჰყვებოდა მსგავს შემთხვევას დასავლეთის ქვეყნებში (არსებობს დასავლეთის საზოგადოების მძაფრი რეაქციის უფრო შორს მიმავალი მაგალითებიც...).

ქართულ საზოგადოებას არ ჰყოფნის შინაგანი მზაობა და პრინციპულობა, მცირე ხნით მაინც შეინარჩუნოს მყისიერი უარყოფითი დამოკიდებულება, იგი არ იქმნის დისკომფორტს სხვათა (თუნდაც საქმე ბავშვებს ეხებოდეს) უფლებების დარღვევაზე მტკივნეული რეაქციით (მენეჯერიც მისი ნაწილია), მით უმეტეს, არ რეაგირებს იმაზე, რასაც ყოველდღე ხედავს — რესტორნები, ისევე როგორც საზოგადოებრივი დანიშნულების სხვა ობიექტების უმრავლესობა, შეუღწევადობის გამო ისედაც დაკეტილია შშმ ადამიანისათვის პრინციპით „შეიძლება, მაგრამ არ შეიძლება“.

საზოგადოება ხშირად თავს იწონებს იმით, რომ იგი გაცილებით ტოლერანტული გახდა, მაგრამ გამოკითხვებსა და დისკუსიებზე ვლინდება, რომ პოზიტიური ცვლილებები მის განწყობებში არცთუ იშვიათად ფორმალურ ხასიათს ატარებს.

ციტატა სადისკუსიო შეხვედრების ანგარიშებიდან:

„მე რა თქმა უნდა მესმის, რომ დროება შეიცვალა და ადამიანის უფლებებზე, კანონის წინაშე თანასწორობაზე ვლაპარაკი დროის მოთხოვნად იქცა. და მაინც, ვფიქრობ, რომ ეს ყველაფერი კეთდება ფორმალურად და სინამდვილეში არანაირი პირობები არ არის იმისათვის, რომ ის, რაზეც ვლაპარაკობთ, საქმედ იქცეს.“

ვის სჭირდება დღეს ასეთი ადამიანები, რატომ აიტკიებს საზოგადოება თავს სხვისი პრობლემებით, როცა საკუთარიც თავზე საყრელად აქვს. როგორ უნდა ვილაპარაკოთ ინვალიდის დასაქმებაზე, როცა ჯან-ღონითა და ენერჯით სავსე ასეულ ათასობით ადამიანი უშუშევარია, უპერსპექტივო, როგორ უნდა გაზარდოს ოჯახმა ინვალიდი შვილი, რომელსაც განსაკუთრებული მოვლა სჭირდება, ორმაგი ხარჯი, როცა ჯანმრთელ ბავშვებს სანაგვეზე ყრიან იმის გამო, რომ არ იციან რა აჭამონ, რა ჩააცვან და ა.შ.

ჩვენ რა, გული გვეტკინება და ამით დამთავრდება ყველაფერი. სახელმწიფომ უნდა მოუაროს მათ, ააშენოს, გახსნას პანსიონები, სპეციალური სახლები, სკოლები და გაათავისუფლოს ოჯახი ამ მძიმე ტვირთისგან (ჩოჩქოლი დარბაზში). ვიცი, რომ ისეთ რამეს ვლაპარაკობ, რასაც ყველა არ იტყვის, მაგრამ გულში ფიქრობს. როგორ ან რატომ უნდა უყუროს ინვალიდ ბავშვს დანარჩენმა სკოლამ, როცა ეს მისი ოჯახისთვისაც ძნელია.

მე ვთვლი, რომ ამით ამ ბავშვების უფლებებიც ირღვევა, ხოლო უძრავლესობის უფლებები უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე უძრავობისა, რადგან სწორედაც რომ უძრავლესობას ეხება“.

საზოგადოების დაბალ მგრძობელობას შეზღუდული შესაძლებლობის პრობლემებისა და სიძულვილის ენის მიმართ, უარეს შემთხვევაში, მის აქტიურ გამოყენებას განაპირობებს ისიც, რომ შეზღუდული შესაძლებლობის ნიშნით დისკრიმინაციის ფაქტების გამოვლენა და გამოყოფა ზოგადად ადამიანის უფლებათა დარღვევის ფაქტებისაგან არ არის იოლი, რადგან პირველი, უძრავლეს შემთხვევაში, გვხვდება კომპლექსში დისკრიმინაციასთან რაიმე სხვა ნიშნით (იქნება ეს სქესის, ასაკის, ეთნიკური კუთვნილების, სოციალური მდგომარეობის თუ სხვა).

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ ამ ზღვარის გავლება პრობლემურია სამართალდამცავი ორგანოებისთვისაც კი. საქართველოში არ არსებობს სასამართლო პრეცედენტი ინვალიდობის ნიშნით დისკრიმინაციის საქმის განხილვისა, რაც ზემოთ ჩამოთვლილ სხვა მიზეზებთან ერთად, შეიძლება განპირობებული იყოს საკითხის სპეციფიკის ღრმა, პროფესიული ცოდნის დეფიციტით და თვით სამართალდამცავ სისტემაში არსებული სტერეოტიპული დამოკიდებულებებით.

აღსანიშნავია ისიც, რომ შშმ პირთა შორის ბევრია საზოგადოებისგან რაიმე სხვა ნიშნით გარიყული ადამიანი, თუნდაც ქალი, რომელიც, უხეშად რომ ვთქვათ, „ინვალიდია ფართო საზოგადოებისთვის და ინვალიდი ქალია შშმ მამაკაცებისათვის“. სამწუხაროდ, არცთუ იშვიათად, თვით ამ ჯგუფის წიაღშიც ადგილი აქვს ფიზიკური შეზღუდვის მქონე პირთა მადისკრიმინირებულ დამოკიდებულებას („ჩვენ და ისინი“) და ხდება სიძულვილის ენის (დისკრიმინაციული ტერმინოლოგიის) გამოყენება მენტალური შეზღუდვის მქონე პირთა მიმართ.

საკმაოდ დიდი პრობლემაა დაბალი თვითშეფასება, თვითიზოლაცია და თვითდისკრიმინაცია (ხშირად გაუცნობიერებელი), რაც შშმ პირთა უძრავლესობის ცხოვრების წესია, თუმცა ეს განწყობები არცთუ ნებაყოფლობით, საზოგადოების მონაწილეობის გარეშე ყალიბდება. ისინი, პირველ რიგში, გაურბიან სტიგმასა და სტერეოტიპებზე დამყარებულ სიძულვილის ენას, რომლითაც გარესამყარო ეგვება.

სიძულვილის ენის ზეგავლენით ადამიანი საკუთარი თავის შეფასებას გარედან, სხვათა თვალებით იწყებს და არასრულფასოვნების ეჭვი არ უტოვებს მანს,

დანიახოს და მიიღოს თავი ისეთი, როგორც არის — ანუ მის მიერ თავისი მდგომარეობის მიმდებლობის ხარისხი გარსმყოფი ადამიანების მიმდებლობის პირდაპირპროპორციული ხდება თავისი შორს მიმავალი შედეგებით.

თვითდისკრიმინაცია თავისი არსით არის შეგუება ნეგატიურ დამოკიდებულებასთან გარესამყაროს მხრიდან, ანუ უკრიტიკოდ მიღება იმისა, „რაც არის“. აქედან მოდის „უხილავობა“ ადამიანებისა, რომელნიც არჩევენ, როგორმე განერიდონ უცხო თვალს. ამაში მათ წარმატებით „ეხმარებიან“ ოჯახის წევრებიც, რადგან თავს ირწმუნებენ ან გულწრფელად ჰგონიან, რომ, მაგალითად, სკოლაში არგაშვება უფრო დაზოგავს მათ პატარებს ტკივილისაგან, ვიდრე ცხოვრება მათი არყოფნის შემდეგ, რომელიც განსაკუთრებით სასტიკია სუსტი, დაუცველი, მარტოსული ადამიანის მიმართ.

არადა, ასეთი პერსპექტივისგან ბავშვის დაზღვევის ყველაზე სწორი გზა, ერთი მხრივ, არის ის, რომ მისცე მას ძალა და სტიმული იბრძოლოს თვითდამკვიდრებისთვის, მეორე მხრივ კი, მისცე ძალა თავად საზოგადოებას ამაღლდეს სტერეოტიპებზე, დანიახოს და მიიღოს ადამიანი ისეთი, როგორც ის არის, და იგრძნოს პასუხისმგებლობა მის ბედზე.

ეს ვერ მოხდება თავად შშმ პირთა ცხოვრების წესის შეცვლის გარეშე. მათ უნდა ირწმუნონ, რომ სამყარო დიდია, მაგრამ, და ამიტომაც, ყოველთვის მოიძებნება გარკვეული წრე ადამიანებისა, სადაც მიგიღებენ შენი პრობლემებით, სადაც შეგაფასებენ არა იმის მიხედვით, რაც არა გაქვს, არამედ იმის მიხედვით, რაც გაქვს. და რაც უფრო სწრაფად გადადგამ ნაბიჯს ადამიანებისკენ, მით უფრო სწრაფად გაფართოვდება წრე შენ გარშემო, მით უფრო სწრაფად მოიხსნება ბარიერები, რომელიც არა მხოლოდ შშმ პირის, ყველა სხვა ნიშნით გარიყული ადამიანის წინაშე არის აღმართული.

ბარიერებს შორის ბევრია სუბიექტური, ხელოვნური, საზოგადოების, სახელმწიფოს, თავად შშმ ადამიანის უმოქმედობით შექმნილი და, ამდენად, „დაძლევადი“ გარკვეული ფაქტორების ამოქმედების შემთხვევაში. მაგრამ, რასაკვირველია, არსებობს ობიექტური სიძნელეებიც. ამიტომაც აუცილებელია კარგად გავიზიაროთ, აქვს თუ არა კავშირი დისკრიმინაციის ცნებასთან სკოლის დირექტორის უარს, მიიღოს ბავშვი სკოლაში მისი ობიექტურად დაუძლეველი

პრობლემების გამო, ან დამსაქმებლის უარს — სამუშაო მისცეს ადამიანს, რომელსაც მუშაობისთვის განსაკუთრებული პირობები სჭირდება.

გაანჩნია, რამდენად სწორად ვახდენთ „ობიექტურად დაუძლეველი პრობლემებისა“ და „მუშაობის განსაკუთრებული პირობების“ განსაზღვრას. დისკრიმინაცია იწყება იქ, სადაც უარიყოფა „გონივრული მისადაგების“ პრინციპი. ადამიანს შესაძლებლობებს ხშირად მიუსადაგებელი, არაკეთილგანწყობილი გარემო უფრო უბღუდავს, ვიდრე სამედიცინო ხასიათის პრობლემა. რა თქმა უნდა, არსებობს სამუშაო, რომელსაც შშმ პირი ვერ შეასრულებს, რა პირობებიც არ უნდა შეუქმნა. მაგრამ, ასევე ვერ იპოვით შეზღუდვის არმქონე ადამიანს, რომელიც შეძლებდა მუშაობას ყველგან და ყოველგვარ პირობებში, თუმცა ეს არ მოქმედებს მისდამი მოპყრობის, მისი უფლებების პატივისცემის ხარისხზე.

ყოველივე ზემოთქმული ტრიალებს სოციალური გარემოს გაჯანსაღების საკითხის ირგვლივ, მაგრამ სამყარო ჩვენ გარშემო ხელის ერთი მოსმით ვერ შეიცვლება, თანამედროვენი კი დღეს ვცხოვრობთ და ცვლილებებიც დღეს გვჭირდება. ჩვენ, სამწუხაროდ და საბედნიეროდაც, გზის დასაწყისში ვართ. სამწუხაროდ იმიტომ, რომ დასაწყისი ყოველთვის რთულია, საბედნიეროდ იმიტომ, რომ დაწყების საშუალება მოგვეცა. ჯერჯერობით, ყველაზე ფასეული ნაბიჯი ამ გზაზე არის სახელმწიფოს მიერ შშმ პირთა სოციალური ინტეგრაციის კონცეფციისა და სამთავრობო სამოქმედო გეგმის შემუშავება, ინკლუზიური განათლების დამკვიდრების კურსის თანმიმდევრული განხორციელება და შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზის შექმნა, რადგან სოციალური გარემოს გაჯანსაღებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სახელმწიფო პოლიტიკას, რომელიც შშმ პირთა განათლების, დასაქმების, თვითრეალიზაციისა და სოციალური დაცულობის პერსპექტივებს უკავშირდება. ამ საქმეში დიდ როლს ასრულებს საქართველოს ომბუდსმენის თანმიმდევრული, მკაფიო და პრინციპული პოზიცია და ძალისხმევა შეზღუდული შესაძლებლობის ნიშნით დისკრიმინაციის ფაქტების გამოვლენისა და, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, მათი პრევენციისათვის.

ზემოთ ჩვენ შევეხეთ დისკრიმინაციის წინააღმდეგ მიმართულ მნიშვნელოვან პოზიტიურ ცვლილებებს ქართულ კანონმდებლობასა და სახელმწიფო პოლიტიკის დოკუმენტებში. მაგრამ განსაკუთრებით გამოვყოფდი ისეთ მნიშვნელოვან

ფაქტს, როგორცაა გაეროს შშმ პირთა უფლებების კონვენციის ხელმოწერა საქართველოს მიერ, რასაც, ვიმედოვნებთ, ბოლოს და ბოლოს მოჰყვება მისი რატიფიკაცია პარლამენტის მიერ.

კონვენციასთან მიერთება შექმნის დისკრიმინაციის ყველა ფორმის, მათ შორის — სიძულვილის ენის, წინააღმდეგ ბრძოლის ახალ მექანიზმებს საქართველოში.

შშმ პირთა საკითხების ბეჭდურ და ელექტრონულ მედიაში გაშუქების ანალიზი

ასოციაციის მიერ წლების მანძილზე წარმოებული მედიამონიტორინგის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ მასმედიის ინტერესი შშმ პირთა სოციალურ-უფლებრივი მდგომარეობისადმი, მათი ინტერესებისა და საჭიროებების პრეფერენციის საკითხებისადმი საზოგადოების ინტერესების პირდაპირპროპორციულია და პირიქით.

შესაბამისად, მედიაში დომინირებს შშმ პირთა მიმართ საზოგადოებაში არსებული განწყობები და მათი საჭიროებების არასათანადო, ხშირ შემთხვევაში, არაადეკვატური აღქმები, რაც განაპირობებს იმას, რომ იგი ძირითადად ფოკუსირებულია (თუმცა, ამ შემთხვევაშიც — არასათანადო სიღრმით) ცალკეული ინდივიდების პრობლემებზე და იშვიათად ეხება ამ ადამიანის, მით უფრო ადამიანთა ჯგუფის, სოციალურ-ეკონომიკური ინტეგრაციის საკვანძო საკითხებს და ნაკლებად მიისწრაფვის სახელმწიფო და საზოგადოებრივი მიდგომების ცვლილებების ინიცირებისკენ¹.

მედიაში ხელშესახებად იგრძნობა არათანმიმდევრულობა და კამპანიურობა ინვალიდობის საკითხების გაშუქებაში, პრობლემების ზედაპირული ხედვა, ანალიზის დეფიციტი.

ჟურნალისტები ხშირად აპელირებენ თემის დაბალრეიტინგულობაზე, თუმცა თავადაც, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, არაფერს აკეთებენ საზოგადოების დაინტერესებისათვის, თუ არ ჩავთვლით ერთგვარ ხანმოკლე ბუმს სენსაციური,

---

1 ასოციაცია „დეას“ მიერ 2006-2011 წლებში ჩატარებული მედიამონიტორინგის შედეგები

სკანდალური ფაქტების გახმაურების შემთხვევებში — რაც არათუ ასუსტებს, არამედ აღრმავებს ხარვეზებს მედიის მუშაობაში ამ მიმართულებით და ხშირად ფუჭ გასროლას წარმოადგენს, მკითხველის ემოციებზე და არა გონივრულ განსჯაზე დამყარებული წარმავალი, ეფემერული რეაქციის გამო.

ბეჭდური და ელექტრონული მედიასაშუალებების სარედაქციო პოლიტიკა ან გვერდს უვლის შშმ პირთა მიმართ სახელმწიფო პოლიტიკის ფორმირებისა და რეალიზაციის საკითხებს, ან ერთჯერად და ნაკლებად მასშტაბურ სამთავრობო ღონისძიებებზე კონცენტრირებული.

ასე, მაგალითად, უკანასკნელ წლებში მედიაში პოპულარული გახდა პანდუსების თემა, თუმცა ამ საკითხის წინ წაწევამ ფიზიკური გარემოს ხელმისაწვდომობის, უნივერსალური დიზაინის კონტექსტში წარმოდგენის გარეშე, საფუძველი დაუდო ახალ სტერეოტიპს, რომლის თანახმად, პანდუსი წარმოადგენს ეტლით მოსარგებლე შშმ პირების, თუ ერთადერთს არა, ყველაზე მნიშვნელოვან საჭიროებას და მასზე სახელმწიფოს, საზოგადოების „მზრუნველობის“ გამოხატულებას. პანდუსების თემატიკის დომინირების პირობებში მედიის ყურადღებას იშვიათად იპყრობს ის ფაქტი, რომ პანდუსები, უმრავლეს შემთხვევაში, სტანდარტების დარღვევით არის მიშენებული და, შესაბამისად, უსარგებლოა. და, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, საზოგადოებისა და მედიის მიერ არ არის აღქმული, რომ პანდუსი წარმოადგენს მხოლოდ პირველადი შეღწევის საშუალებას და ვერანაირად უზრუნველყოფს თანაბარ შესაძლებლობებს შშმ პირებისათვის.

მედიაში ჭარბობს შეზღუდული შესაძლებლობის საქველმოქმედო მოდელით ნაკარნახევი მიდგომები — შშმ პირთა მოაზრება და წარმოჩენა ქველმოქმედების პასიურ ობიექტებად. ამასთან, ამ რიგის პუბლიკაციებსა და გადაცემებში, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, აქცენტები, აშკარად თუ შეფარვით, მიმართულია ქველმოქმედების ეპიზოდურად გამღებ პირთა — უპირატესად, პოლიტიკური ფიგურების — პოზიტიური იმიჯის ფორმირებაზე. შესაბამისად, მასმედიის ინტერესს შეზღუდული შესაძლებლობის პრობლემა უპირატესად პოლიტიკური კამპანიების პროცესში იპყრობს, ხოლო ამ პროცესის დასრულებისთვის უკანა პლანზე გადადის ან მედიის ინტერესების არეალიდან ქრება.

ხშირ შემთხვევაში შშმ პირთა ინტერესები და საჭიროებები, მედიის მიერ დაიყვანება ჯანდაცვის ხელმისაწვდომობაზე. ამ შემთხვევაში ჟურნალისტები ხელმძღვანელობენ სამედიცინო მოდელით, რომელიც შშმ პირს განიხილავს როგორც პაციენტს და არა მოქალაქეს, როგორც ჯანდაცვის, ისე ყველა იმ სხვა საჭიროებებისა და ინტერესების ფართო სპექტრითა და უფლებით, რომელიც კონსტიტუციით აქვს გარანტირებული.

მსგავსი მიდგომის პირობებში, ბუნებრივია, მედიაში სუსტად ან საერთოდ არ აისახება სოციალურ-უფლებრივი მოდელის პრინციპები, რომელთა საფუძველია „თანაბარი უფლებები — თანაბარი შესაძლებლობები“ და წარმოადგენს შშმ პირთა მიმართ სახელმწიფო პოლიტიკისა და საზოგადოების დამოკიდებულების ქვაკუთხედს განვითარებული დემოკრატიის ქვეყნებში და არა მხოლოდ იქ.

მედია, ნებისთ თუ უნებლიეთ, არცთუ იშვიათად ეწევა სტერეოტიპებისა და წინასწარგანწყობების ტირაჟირებას, შშმ პირთა პრობლემების გაიოლებულ ან ზედმეტად დრამატიზებულ წარმოჩენას — ეს ორივე შემთხვევაში ბადებს სტიგმატიზაციის გამყარების საშიშროებას, რაც დიდ ზეგავლენას ახდენს როგორც შშმ პირების მიმართ საზოგადოების დამოკიდებულებებზე, ისე (ხშირ შემთხვევაში უფრო მძაფრსაც) თავად შშმ პირთა თვითშეგრძნებასა და თვითშეფასებაზე, საკუთარი შეზღუდვისადმი დამოკიდებულებაზე.

სტიგმატიზაციას გარკვეულწილად ხელს უწყობს (და ზოგჯერ ნეგატიურ დამოკიდებულებაზე მეტადაც კი) მედიის ერთი შეხედვით კეთილგანწყობილი დამოკიდებულება და თანაგრძნობა შშმ პირებისადმი. ამის ერთგვარი გამოხატულებაც შეიძლება იყოს ე.წ. პოზიტიური ქმედება, რომელიც მიმართულია შშმ პირებისათვის განსაკუთრებული პირობების შექმნასაკენ, მით უფრო მაშინ, როცა პოზიტიური ქმედების მოტივი არის არა ობიექტური რეალობა და საჭიროებები, არამედ რესპონდენტისადმი დემონსტრაციული სიბრალეული, ჟურნალისტის „გრძნობათა სიფაქიზის“ რეკლამირება და თვითტკობა ამ კონკრეტული ადამიანის მიმართ გამოვლენილი ყურადღებით თუ ემოციურად მოგებიანი თემისა და პრობლემისადმი ინტერესით.

ამ საერთო სურათისა და ძირითადი ტენდენციების ფონზე, სასვებით ლოგიკური და გასაგებია (თუმცა კატეგორიულად მიუღებელი) ტერმინოლოგიური ცდო-

მიღების პრობლემა, რომელსაც, თავის მხრივ, სხვა ფაქტორებთან ერთად, მედიის მიერ პროფესიული სტანდარტებისა და ადამიანური ეთიკის ნორმების დარღვევამდე მივყავართ.

ხშირად გამოიყენება არაკორექტული ტრადიციული ტერმინოლოგია: „უფეხო“, „ფეხმოკვეთილი“, „გონებრივად შეზღუდული“, „ბრმა“, „ფიზიკური ნაკლის მქონე“, „ხეიბარი“, „ეტლს მიჯაჭვული“, „ბუნებისგან დაჩაგრული“, სხვადასხვა სამედიცინო ხასიათის ტერმინები და ა.შ. დისკრიმინაცია ვლინდება როგორც ნეგატიური, დამაკნინებელი, ისე, ერთი შეხედვით, პოზიტიური — სობრალულის, თანგრძნობის გამომხატველი, მაგრამ სინამდვილეში არანაკლებ შეურაცხმყოფელი ტერმინებით მანიპულირებისას, რამდენადაც ორივე შემთხვევაში, სხვა ნიუანსებთან ერთად, კვლავ იკვეთება მიდგომა პრინციპით „ჩვენ და ისინი“.

განსაკუთრებით სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდა ტერმინი „ინვალიდი“, რომლის შეურაცხმყოფელი ეტიმოლოგია მეტ-ნაკლებად ცნობილია საზოგადოების ფართო ფენებისა და, განსაკუთრებით, მედიისათვის, მაგრამ ვერც ერთმა და ვერც მეორემ ვერ დააღწია თავი საბოლოოდ მის გამოყენებას შშმ პირთა აღსანიშნავად. იგივე ითქმის შედარებით ახალ ტერმინზე „უნარშეზღუდული“, რომელსაც მედია ჯიუტად ამკვიდრებს იმ მოტივით, რომ ეს უკანასკნელი უფრო მოქნილია, ვიდრე ოფიციალური ტერმინი „შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირი“ და გაცილებით უმტკივნეულოდ ჯდება ენობრივ ქსოვილში. საკითხავია, რამდენად ეთიკურია ამ მოტივით ხელმძღვანელობა და წერასა და მეტყველებაში კომფორტის განცდა სხვათა დამცირების ხარჯზე.

ესეც მედიის ძირითადი აქტორების დრომოჭმული დამოკიდებულებით და, ნაწილობრივ, მისი დაბალი პროფესიული პასუხისმგებლობითა და მზაობით არის განპირობებული და წარმოადგენს სტიგმატიზაციის საფრთხეს, რამდენადაც აცალიბებს სიძულვილის ენას მედიაში ამ ცნებასთან დაკავშირებულ სხვა გამოვლინებებთან ერთად. ეს არის შშმ პირთა ინტერესების იგნორირებითა და პიროვნული ღირსებისადმი დაუდევარი, უპატივცემულო დამოკიდებულებით შერჩეული თემატიკაც, მუდმივი აქცენტი შეზღუდულ შესაძლებლობებზე მაშინაც კი, როცა ამის საჭიროება არ არის (მაგალითად, როცა საუბარია ადამიანის შემოქმედება-

ზე და პროფესიულ წარმატებებზე, რომელთაც არანაირი კავშირი არა აქვთ მის შებლდვასთან). განსაკუთრებით ხშირია სტიგმატიზაციის მაპროვოცირებელი ფოტო და ვიდეოკადრები, როცა კამერა სრულიად უადგილოდ ჩერდება ან მსხვილი პლანით გვაჩვენებს იმას, რასაც ასევე არანაირი კავშირი არა აქვს იმასთან, რაზეც რესპონდენტი საუბრობს და აკეთებს.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა ჟანრული სტრუქტურიდან გამომდინარე, სიძულვილის ენის ძირითადი სუბიექტი ჟურნალისტიკაა. მაგრამ, ტრადიციულად, მედიაში სიძულვილის ენით მეტყველების, არაკორექტული გამოთქმების ანალიზისას ჩვენ განვიხილავთ იმ შემთხვევებსაც, როცა სიძულვილის ენის სუბიექტად გვევლინება არა სტატიის (გადაცემის) ავტორი, არამედ ნებისმიერი სხვა, ვისი გამოთქმების ტრანსლირება/ციტირება ხდება.

ხაზგასმით აღვნიშნავთ, რომ ეს არ არის მხოლოდ მედიის პრობლემა. ეს არის მთელი საზოგადოების, ჯანსაღი სახელმწიფო პოლიტიკისათვის პასუხისმგებელი საჯარო მოხელეების (ეს უკანასკნელნი ამ მხრივ ძალიან ხშირად სცოდავენ) პრობლემა. მაგრამ ჟურნალისტებზე მოდის პასუხისმგებლობის დიდი წილი სხვა სუბიექტების გამონათქვამების ტირაჟირებაშიც — რამდენადაც ჟურნალისტის მოვალეობაა ამ გამოთქმების კომენტირება (როცა პუბლიკაციის მიზანია, გარკვეული მიზეზების გამო უცვლელად დატოვოს რესპონდენტის გამონათქვამი საკითხისადმი მისი დამოკიდებულების შეუღამაზებელი გადმოცემის მიზნით) ან ჩანაცვლება უფრო კორექტული ტერმინოლოგიით (როცა ამ მხრივ ნაკლებად პრინციპული მნიშვნელობის საკითხთან გვაქვს საქმე და ადგილი აქვს გაუთვითცნობიერებელ ტერმინოლოგიურ ცდომილებებს).

სამართლიანობა მოითხოვს აღვნიშნოთ, რომ ხშირად, სიძულვილის ენისადმი დაბალი მგრძობიარობა როგორც ჟურნალისტთა, ისე მკითხველის, მაყურებლის, მსმენელის და ფართო საზოგადოების (ხშირ შემთხვევაში, თავად შშმ პირებისა და მათი ოჯახის წევრების) მხრიდან, განპირობებულია არა იმდენად ეთიკური ხასიათის პრობლემებითა და შინაგანი განწყობით, რამდენადაც მათი გათვითცნობიერების დაბალი დონითა და წარსულიდან მომდინარე ინერციით. აქედან გამომდინარე, ჟურნალისტთა პროფესიული მზაობისა და შესაძლებლობათა შებლდვის სფეროში გათვითცნობიერების დონის ამაღლე-

ბა არის ყველაზე ოპტიმალური და ეფექტიანი გზა სიძულვილის ენის შესუსტებისათვის — რამდენადაც სამართლებრივი რეგულაციები, რომელთა ამოქმედება შესაძლოა შედეგიანი იყოს ცალკეულ შემთხვევებში, საბოლოო ჯამში, გაცილებით ნაკლებ ზეგავლენას ახდენს, ვიდრე ცვლილებები მენტალიტეტსა და პროფესიულ მიდგომებში. მით უფრო, რომ ნებისმიერი ჩარევა და სანქციები „დამნაშავე“ მედიის მიმართ, თავის თავში მოიცავს საშიშროებას სიტყვის, აზრის გამოხატვის თავისუფლებისთვის.

ამიტომ არის მეტად მნიშვნელოვანი სამოქალაქო ორგანიზაციების, პროფესიული გაერთიანებების, პირველ რიგში, მედიის თვითრეგულირების საბჭოების როლი, ერთი მხრივ, სიძულვილის ენისადმი მგრძობიარობის ამბღლების, მეორე მხრივ, ჟურნალისტთა გათვითცნობიერებისა და ინფორმირების ხელშეწყობაში. ეს, პირველ რიგში, გულისხმობს მათ ინფორმირებას, ერთი მხრივ, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებებთან დაკავშირებული უმნიშვნელოვანესი საერთაშორისო აქტების, ეროვნული კანონმდებლობის, ინკლუზიური საზოგადოების პრინციპების დამკვიდრებისაკენ მიმართული საკანონმდებლო ცვლილებებისა და პრაქტიკული ღონისძიებების შესახებ და, მეორე მხრივ, მათი მისწრაფების გაღვივებას ამ პრობლემების ადეკვატური გაშუქების პროფესიული უნარ-ჩვევების შექმნისა და თვითანალიზისკენ.

როგორც მონიტორინგის გამოცდილება მოწმობს, მედიასთან თანამშრომლობის ეს ფორმა, სხვა ღონისძიებებთან კომპლექსში, ზრდის მის ინტერესსა და შესაძლებლობებს შშმ პირთა უფლებების დაცვის, ამ ჯგუფის სოციალურ ინტეგრაციასთან დაკავშირებული საკითხების ადეკვატური გაშუქების საქმეში. ეს კი, საბოლოო ჯამში, ურთიერთგაგებით ჩაანაცვლებს სიძულვილის ენას.

ეროვნული კანონმდებლობის ზოგადი მიმოხილვა

ამა თუ იმ სოციალური ჯგუფის, მათ შორის, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებების დაცვის აუცილებელი წინაპირობაა ქვეყანაში სათანადო საკანონმდებლო ბაზის არსებობა.

სადღეისოდ საქართველოში არსებული სიტუაცია შემდგენიარად შეიძლება დახასიათდეს: ქვეყნის ძირითად კანონში — საქართველოს კონსტიტუცი-

ამი (მუხლი 14. ყველა ადამიანი დაბადებით თავისუფალია და კანონის წინაშე თანასწორია განურჩევლად რასისა, კანის ფერისა, ენისა, სქესისა, რელიგიისა, პოლიტიკური და სხვა შეხედულებებისა, ეროვნული, ეთნიკური და სოციალური კუთვნილებისა, წარმოშობისა, ქონებრივი და წოდებრივი მდგომარეობისა, საცხოვრებელი ადგილისა.), რომელიც ეხება ყველა ადამიანის თავისუფლებასა და კანონის წინაშე თანასწორობას, მოცემულია სხვადასხვა გარემოებათა ჩამონათვალი, თუმცა მასში არ არის მითითება განსხვავებული ნიშნით დისკრიმინაციამ, ჩამონათვალს არ ახლავს დაბოლოება „...და სხვა“-ც, სადაც შეიძლება მოიაზრებოდეს შებლდული შესაძლებლობა. თუმცა, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით, ჩამონათვალი არ არის სრული და მოიცავს დისკრიმინაციის აკრძალვას ნებისმიერ — მათ შორის, შესაძლებლობის შებლდვის — საფუძველზე.

ქვეყანაში მოქმედებს კანონი „შებლდული შესაძლებლობის მქონე პირთა სოციალური დაცვის შესახებ“ და კანონი „სამედიცინო-სოციალური ექსპერტიზის შესახებ“, აგრეთვე, პარლამენტის დადგენილებები, პრეზიდენტის ბრძანებულებები, სოციალური და ჯანდაცვითი სახელმწიფო პროგრამები. ზემოხსენებულის გარდა, შებლდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებები ასახულია სხვა კანონებშიც (მაგ., საქართველოს კანონი „ზოგადი განათლების შესახებ“, საქართველოს კანონი „უმაღლესი განათლების შესახებ“, საქართველოს შრომის კოდექსი, კანონი „სახელმწიფო პენსიის შესახებ“ და სხვა). მნიშვნელოვნად უნდა ჩაითვალოს ის გარემოება, რომ „შებლდული შესაძლებლობის მქონე პირთა სოციალური დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონის პირველ მუხლში („შებლდული შესაძლებლობის მქონე პირთა სამართლებრივი მდგომარეობის საფუძველები“) მითითებულია, რომ „საქართველოში შებლდული შესაძლებლობის მქონე პირთა სამართლებრივი მდგომარეობა განისაზღვრება გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის 1975 წლის 9 დეკემბრის დეკლარაციით „შებლდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებების შესახებ“, მის მიერვე 1993 წლის 20 დეკემბერს მიღებული „შებლდული შესაძლებლობის მქონე პირთათვის თანაბარი შესაძლებლობების უზრუნველყოფის სტანდარტული წესებით“ და ა.შ. ამრიგად, გაეროს სტანდარტულ წესებს ჩვენს ქვეყანაში მოქმედებისთვის კანონიერი ძალა ენიჭება.

ჩამოთვლილ კანონებში არის მუხლები, რომელიც კრძალავს დისკრიმინაციას შეზღუდული შესაძლებლობის ნიშნით, თუმცა ზოგიერთ შემთხვევაში კონტექსტი სტიგმატური და მოძველებულია. მოძველებულია „შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირის“ დეფინიცია. კანონმდებლობაში ვხვდებით ღირსების შემლახავ ტერმინებს და განსაზღვრებებს, როგორცაა „ინვალიდური სასწავლო გეგმა“, „ინვალიდური განვითარება“, „ინვალიდი“ და ა.შ.

პოზიტიურ ფაქტად უნდა მივიჩნიოთ ის, რომ 2008 წლის 02 დეკემბერს საქართველოს პარლამენტმა დადგენილების სახით მიიღო შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა სოციალური ინტეგრაციის სახელმწიფო კონცეფცია, ხოლო 2009 წლის 15 დეკემბრის N978 განკარგულებით საქართველოს მთავრობამ დაამტკიცა შშმ პირთა სოციალური ინტეგრაციის 2010-2012 წლების სამთავრობო სამოქმედო გეგმა. გეგმაში ერთ-ერთ ამოცანად დასახულია საზოგადოების ინფორმირებაში მედიის როლის გაზრდა. თუმცა არც კონცეფციაში და არც სამოქმედო გეგმაში არაფერია ნათქვამი სიძულვილის ენაზე და ამ საკითხისადმი მედიის მიმართებაზე. ამჟამად მიმდინარეობს 2013-2015 წლების სამოქმედო გეგმის შემუშავება და შესაძლებელია ამ საკითხის წამოწევა.

მთელ რიგ ქვეყნებში არსებობს კანონი ყველა სახის დისკრიმინაციის აკრძალვის შესახებ. მსგავს კანონებში არის ჩამოთვლილი როგორც დისკრიმინაციის საფუძვლები და ქმედებები, რომელიც ამა თუ იმ ჯგუფის გარიყულობასა და ჩაგვრას იწვევს, ასევე სფეროები (პოლიტიკა, ეკონომიკა, სოციალური), სადაც დისკრიმინაციული მომენტები ადვილად შესამჩნევია. საქართველოს კანონმდებლობაში, რა თქმა უნდა, არის მუხლები დისკრიმინაციასა და თანასწორობაზე, მაგრამ მიგვაჩნია, რომ ახალი კანონის „შექმნა“ (სახელწოდებით „კანონი ყველა სახის დისკრიმინაციის აკრძალვის შესახებ“), სადაც ცალკე მუხლად დაემატება სიძულვილის ენა, ხელს შეუწყობს კანონალსრულების რეალური მექანიზმების ამოქმედებას და მნიშვნელოვნად შეამცირებს შეზღუდულობის ნიშნით დისკრიმინაციის ფაქტებს. შესაბამისად, ახალი კანონი გახდება უფრო მყარი ბერკეტი უმცირესობათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად. მისი ამოქმედება ხელს შეუწყობს ასევე მოსამართლეებს, ადვოკატებს, მედიასა და, ზოგადად, საზოგადოებას, უფრო ადვილად აღიქვან დისკრიმინაციის საფუძვლები და ქმედებები.

კანონმდებლობა და სიძულვილის ენა

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო მიერთებულია კონვენციას „რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ“, ზოგადად, ქართული კანონმდებლობა ტერმინ „სიძულვილის ენა“, როგორც ასეთს, არ იცნობს. შესაბამისად, არ არის მოცემული დეფინიცია, თუ რას ნიშნავს ტერმინი „სიძულვილის ენა“ და „სიძულვილის ენით მეტყველება“. იმ კანონებშიც კი, სადაც არაპირდაპირ, სხვა ტერმინებით (მაგალითად, ღირსების შემლახავი, დისკრიმინაციული და ა.შ.) საუბარია სიძულვილის ენის აკრძალვაზე, შებენიანი შესაძლებლობის პირები იშვიათად არიან მოხსენიებული. თუმცა შშმ პირები იმ უმცირესობათა ჯგუფს განეკუთვნებიან, რომელთა მიმართ სიძულვილის ენის გამოყენება არათუ სოციალურ გარიყულობას იწვევს, არამედ, შესაძლოა, ზოგიერთი პირის სუიციდის მიზეზიც გახდეს. ამას ადასტურებს რამდენიმე კვლევის შედეგი, რომელიც 2003-2006 წლებში დიდ ბრიტანეთში ჩატარდა².

მოკლედ ეროვნულ კანონებზე, რომელიც სიძულვილის ენას არეგულირებს:

საქართველოს კანონი „შეკრებისა და მანიფესტაციების შესახებ“

► „შეკრებისა და მანიფესტაციების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-4 მუხლის მეორე ნაწილით, „დაუშვებელია შეკრების ან მანიფესტაციის ორგანიზაციისას და ჩატარებისას მოწოდება საქართველოს კონსტიტუციური წყობილების დამხობის ან ძალადობით შეცვლისაკენ, ქვეყნის დამოუკიდებლობის ხელყოფისა და ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევისაკენ, ან ისეთი მოწოდება, რომელიც წარმოადგენს ომისა და ძალადობის პროპაგანდას, აღვივებს ეროვნულ, კუთხურ, რელიგიურ ან სოციალურ შუღლს“.

თუკი საპროტესტო აქციაზე მინიმუმ ორჯერ გამოითქმება ამგვარი ხასიათის შუღლის გამღვივებელი მოწოდებები, ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოს წარმომადგენელს ეკისრება ვალდებულება, შეკრების მონაწილეებს აქციის დაშლა მოსთხოვოს. ეს არის საქართველოს კანონმდებლობაში სიძულვილის ენის და მასთან დაკავშირებული რეგულაციების ასახვის ერთ-ერთი შემთხვევა.

² Katharine Quarmby, *Getting Away with Murder*

თუმცა აქ არაფერია ნათქვამი მოწოდებებზე, რომელიც შშმ პირების მისამართით სიძულვილის ენაზე მეტყველებას ეხება. შესაძლოა, კანონშემოქმედები მიიჩნევენ, რომ მსგავსი პრეცედენტი შეუძლებელია მოხდეს ქართულ სინამდვილეში, მაგრამ მისი ასახვა კანონში აუცილებლობად მიგვაჩნია.

კანონი „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების“ შესახებ

► სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლება რეგულირდება კანონით „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების“ შესახებ (მიღებულია 2004 წლის 24 ივნისს). მასში არაფერია ნათქვამი სიძულვილის ენის აკრძალვაზე, თუმცა დადგენილია შინაარსობრივი რეგულირების პირობები. კერძოდ, ამ კანონის მე-9 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, „კანონით შეიძლება დაწესდეს სიტყვისა და გამოხატვის შინაარსობრივი რეგულირება, თუ ეს ეხება: ა) ცილისწამებას; ბ) უხამსობას; გ) პირისპირ შეურაცხყოფას; დ) დანაშაულის ჩადენისკენ წაქეზებას; ე) მუქარას; ვ) სახელმწიფო, კომერციულ, პირად ან პროფესიულ საიდუმლოებას; ზ) რეკლამას, ტელეშოპინგს ან სპონსორობას; თ) სამხედრო მოსამსახურის, ადმინისტრაციული ორგანოს, აგრეთვე მისი თანამდებობის პირის, წევრის ან თანამშრომლის სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლებას; ი) თავისუფლებაალკვეთილი ან თავისუფლებაშემზღუდული პირის სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლებას; კ) ქმედუნარო ან შემზღუდული ქმედობაუნარიანობის მქონე პირის სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლებას“.

როგორც ვხედავთ, კანონი ახდენს სეგრეგაციას თვით შშმ პირებში. საინტერესოა, რის საფუძველზე მოხდა კონკრეტული ჯგუფის შერჩევა. ხომ არ ნიშნავს ეს შშმ პირთა სხვა ჯგუფის მიმართ არათანაბარ მოპყრობას?

რეკომენდაცია — შევიდეს ცვლილება მე-9 მუხლის პირველი ნაწილის „ვ“ პუნქტში და ჩამოყალიბდეს შემდეგი სახით: „შემზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირის სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლებას“, ნაცვლად სიტყვებისა — „ქმედუნარო ან შემზღუდული ქმედობაუნარიანობის მქონე პირის სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლებას“.

მაუწყებლის ქცევის კოდექსი

► მაუწყებლის ქცევის კოდექსი, რომელიც მიღებულია 2009 წლის 9 მარტს, განსაზღვრავს სამაუწყებლო პრინციპებს, ადგენს ყოველგვარი დისკრიმინაციის აკრძალვას და ითხოვს მაუწყებლისაგან სხვადასხვა სოციალური ჯგუფის ინტერესების გათვალისწინებას განურჩევლად მათი პოლიტიკური, კულტურული, რელიგიური და ა.შ. კუთვნილებისა (მუხლი 3).

კოდექსი მიუთითებს, რომ დაუშვებელია პროგრამაში რომელიმე პოლიტიკური პარტიის, საზოგადოებრივი, რელიგიური გაერთიანების ან სხვა ინტერესთა ჯგუფის მხარდამჭერი პოზიციის გამოხატვა (მუხლი 16).

მაუწყებელი ვალდებულია, თავი შეიკავოს ისეთი მასალების გამოქვეყნებისაგან, რაც აღვივებს სიძულვილს ან არათოლერანტობას, მათ შორის, რელიგიურ, პოლიტიკურ, ეთნიკურ და ა.შ. ნიადაგზე. ამასთანავე, მაუწყებელი ვალდებულია, სამაუწყებლო ბადეში განათავსოს ზუსტი და სარწმუნო, დაბალანსებული, პროპორციული და თანაბომადი ინფორმაცია საქართველოში მცხოვრებ ყველა კულტურულ, რელიგიურ, ეთნიკურ ჯგუფსა და სოციალურ ფენაზე, სამართლიანობის და მიუკერძოებლობის პრინციპების დაცვით.

„საზოგადოებრივი მაუწყებლის შესახებ“ კანონის 56-ე მუხლის მესამე ნაწილის თანახმად, „იკრძალება ისეთი პროგრამების გადაცემა, რომლებიც მიმართულია პირის ან ჯგუფის ფიზიკური შესაძლებლობის, ეთნიკური კუთვნილების, რელიგიის, მსოფლმხედველობის, სქესის, სექსუალური ორიენტაციის ან სხვა თვისებისა თუ სტატუსის გამო შეურაცხყოფისაკენ, დისკრიმინაციისაკენ ან ამ თვისებისა თუ სტატუსის განსაკუთრებული ხაზგასმისაკენ, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ეს აუცილებელია პროგრამის შინაარსიდან გამომდინარე და მიზნად ისახავს არსებული შუღლის ილუსტრირებას“. როგორც ვხედავთ, ამ მუხლის მე-3 ნაწილი კრძალავს სიძულვილის ენის გამოყენებას პიროვნების თუ ჯგუფების მიმართ. მაგრამ ერთია, რომ ხსენებული კანონი ეხება მხოლოდ ლიცენზიის მფლობელებს და არავერ არეგულირებს ბეჭდურ მედიას და ინტერნეტქსელს. მეორე — აღნიშნული მუხლის დარღვევის შემთხვევაში, ეროვნული კომუნიკაციების მარეგულირებელ კომისიას და სასამართლოს არა აქვს უფლება, რეაგირება მოახდინოს „მაუწყებლობის შესახებ კანონის“ დარღვევაზე. კანონის თანახმად,

მისი რეგულირება ხდება კონკრეტული სამაუწყებლო კომპანიის მიერ შექმნილი თვითრეგულირების მექანიზმის მეშვეობით. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ ჩამონათვალში მხოლოდ „ფიზიკურ შესაძლებლობაზე“ საუბარი და არა ზოგადად შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებზე. მიგვაჩნია, რომ აუცილებელია ამ ნაწილში ცვლილებების შეტანა, კერძოდ, ფიზიკური შეზღუდვა შეიცვალოს შეზღუდული შესაძლებლობით.

სისხლის სამართლის კოდექსი

► პოზიტიურია ის ფაქტი, რომ 2012 წლის 27 მარტს საქართველოს პარლამენტმა მესამე მოსმენით დაამტკიცა სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილებები, რომელთა მიხედვითაც, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი დანაშაულის მაკვალიფიცირებელ — დამამძიმებელ გარემოებად მიიჩნევეს დანაშაულის ჩადენას შეზღუდული შესაძლებლობის მოტივით. კერძოდ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის (საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, N41(48), 1999 წელი, მუხ. 209) 53-ე მუხლს დაემატა შემდეგი შინაარსის 31-ე ნაწილი: „დანაშაულის ჩადენა რასის, კანის ფერის, ენის, სქესის, სექსუალური ორიენტაციის, გენდერული იდენტობის, ასაკის, რელიგიის, პოლიტიკური ან სხვა შეხედულების, შეზღუდული შესაძლებლობის, მოქალაქეობის, ეროვნული, ეთნიკური ან სოციალური კუთვნილების, წარმოშობის, ქონებრივი ან წოდებრივი მდგომარეობის, საცხოვრებელი ადგილის ან დისკრიმინაციის შემცველი სხვა ნიშნით შეუწყნარებლობის მოტივით არის პასუხისმგებლობის დამამძიმებელი გარემოება ამ კოდექსით გათვალისწინებული ყველა შესაბამისი დანაშაულისათვის“.

უცხო ქვეყნების კანონმდებლობის მიმოხილვა

დასავლეთის მთელ რიგ ქვეყნებში სიძულვილის ენა კრიმინალიზებულია. ლიბერალურ-დემოკრატიული ქვეყნებიდან გამონაკლისია ამერიკის შეერთებული შტატები. ქვეყნის კონსტიტუციაში შეტანილი პირველი ცვლილების მიხედვით, შეერთებული შტატების ფედერალურ მთავრობას და შტატების მმართველობებს ეკრძალებათ სიტყვის თავისუფლების შეზღუდვა. ამერიკის შეერთებულ შტატებ-

ში სიძულვილის ენას კრიმინალური სტატუსი მხოლოდ იმ შემთხვევაში ენიჭება, თუ ძალადობის საშიშროება რეალურია. არგუმენტად მოჰყავთ ის, რომ სიძულვილის ენამ შესაძლებელია გამოიწვიოს გამოხატვისა და სიტყვის თავისუფლების ხარისხის შეზღუდვა, რაც, საბოლოოდ, ზიანს აყენებს საზოგადოებას. თუმცა ბოლო პერიოდში აშშ ახდენს ამგვარი მიდგომის გადასინჯვას. დღეს საზოგადოების, მათ შორის — კანონმდებლების, ერთი ნაწილი ამტკიცებს, რომ სიძულვილის ენის კანონის ჩარჩოში მოქცევა სახელმწიფოს ვალდებულებათაგან ერთ-ერთია, რომელიც ადამიანის ღირსებისთვის და საზოგადოების ამა თუ იმ მარგინალური ჯგუფების, უმცირესობების პატივსაცემად და მათი ინტეგრირებისთვის უნდა განხორციელდეს. ოპონენტები მიუთითებენ იმ საფრთხეზე, რომელსაც უქმნის სიძულვილის ენაზე მეტყველება უმცირესობის წარმომადგენლების სიცოცხლეს, მათ რეპუტაციასა და ღირსებას. უკანასკნელ წლებში ამ საკითხთან დაკავშირებით იმართება დისკუსიები როგორც პროფესიულ თემებში, ასევე ფართო საზოგადოებაში.

სიძულვილის ენის კრიმინალიზაციაზე საუბარი ქვეყნის 1964 წლის სამოქალაქო უფლებების შესახებ აქტის VII მუხლში. ამ მუხლის თანახმად, თანამშრომელი ხდება სამართლებრივი დევნის ობიექტი, თუ დამსაქმებლის მხრიდან წამოსულ სიძულვილის ენით მეტყველებას აიტანს და ეს გახდება მტრული და აგრესიული სამუშაო გარემოს შექმნის მიზეზი.

1980-1990 წლებში 350-ზე მეტმა საზოგადოებრივმა უნივერსიტეტმა შეიმუშავა „კოდექსი მეტყველების შესახებ“, რომელიც ზღუდავს დისკრიმინაციული ენის გამოყენებას სტუდენტებს შორის და ფაკულტეტებზე. ეს კოდექსი შიდა საუნივერსიტეტო ხასიათს ატარებს და სასამართლოს მიერ მხედველობაში არ მიიღება, რადგან ხშირ შემთხვევაში მისი მოთხოვნები შეიძლება წინააღმდეგობაში მოდიოდეს პირველ კონსტიტუციურ ცვლილებასთან.

კანადა

განსხვავებული სიტუაციაა კანადაში. ქვეყნის კანონმდებლობა კრძალავს სიძულვილის ენის გამოყენებას. ამ მიმართულებით მისი საკანონმდებლო ბაზა ერთ-ერთი საუკეთესოა.

კანადაში სიძულვილის ენით მეტყველებას არეგულირებს კანადის სისხლის სამართლის კოდექსი, კანადის ადამიანის უფლებების შესახებ აქტი და სხვა ფედერალური საკანონმდებლო აქტები, ასევე კანადის ათივე პროვინციასა და სამ ტერიტორიულ ოლქში მოქმედი დებულებები. სისხლის სამართლის კოდექსი კრძალავს „სიძულვილის პროპაგანდას“. ადამიანის უფლებების შესახებ კანადის აქტის თანახმად, იკრძალება სხვადასხვა ნიშნით დისკრიმინაცია, ასევე დამცინავი და დამამცირებელი გზავნილების განთავსება ინტერნეტში. კანონმდებლობა/დებულებები პროვინციებში და ტერიტორიულ ოლქებში კრძალავს დისკრიმინაციას იმავე ნიშნებით, რომელიც მითითებულია კანადის ადამიანის უფლებების შესახებ აქტში.

კონსტიტუცია

კანადის კონსტიტუცია შეიცავს უფლებებისა და თავისუფლებების შესახებ კანადის ქარტიას. ქარტიის მე-2 თავი ნებისმიერ პირს ანიჭებს სინდისისა და რელიგიის თავისუფლებას, ამრის გამოხატვისა და რწმენის თავისუფლებას და სხვა უფლებებს პრესისა და მედიის თავისუფლების ჩათვლით. პირველი თავი შეიცავს (აწესებს) გონივრულ შეზღუდვებს ამ უფლებათა და თავისუფლებათა გამოყენებაში, თუ ამან შეიძლება აშკარად მიაყენოს ზიანი თავისუფალ და დემოკრატიულ საზოგადოებას.

სისხლის სამართლის კოდექსი

სისხლის სამართლის კოდექსის 318, 319 და 320-ე მუხლების მიხედვით, იკრძალება სიძულვილის პროპაგანდა. 319-ე მუხლის თანახმად, სიძულვილის პროპაგანდა არის ნებისმიერი წერილობითი ან ვიზუალური ნიშანი, რომელიც ხელს უწყობს და შეიცავს მოწოდებას გენოციდისკენ ან მიზნად ისახავს პიროვნების შეურაცხყოფას. 318-ე მუხლი ითვალისწინებს იმ პირთა თავისუფლების აღკვეთას 5 წლის ვადით, რომლებიც გენოციდს ემხრობიან. კოდექსი გენოციდს განსაზღვრავს, როგორც რაიმე ნიშნით იდენტიფიცირებული ჯგუფის განადგურებას. ხოლო იდენტიფიცირებულ ჯგუფს განმარტავს, როგორც საზოგადოების ნაწილს, რომელიც გამოირჩევა ფერის, რასის, რელიგიის, ეთნიკური წარმოშობის ან სქე-

სობრივი ორიენტაციის ნიშნით. 319-ე მუხლის თანახმად, დაწესებულია სასჯელი იმ პირის მიმართ, ვინც გამოხატავს სიძულვილს რომელიმე იდენტიფიცირებული ჯგუფისადმი. სასჯელი გულისხმობს ფულადი სახის ჯარიმას ან თავისუფლების აღკვეთას მაქსიმუმ 2 წლის ვადით. 320-ე მუხლის საფუძველზე მოსამართლეს უფლება აქვს, მოახდინოს იმ პუბლიკაციების კონფისკაცია, რომელიც სიძულვილის პროპაგანდას ემსახურება.

ტერიტორიული ერთეულები

პროვინციებს და ტერიტორიულ ერთეულებს გააჩნიათ ადამიანის უფლებების შესახებ კანონმდებლობა და ჩამოყალიბებულია ადამიანის უფლებათა კომისიები. გამონაკლისია ბრიტანეთის კოლუმბია, სადაც მოქმედებს ტრიბუნალი, მაგრამ არ არის მუდმივმოქმედი კომისია. კანონმდებლობა კრძალავს სხვადასხვა ნიშნით დისკრიმინაციას: რასობრივი, ფერის, წარმოშობის, წარმომავლობის, რელიგიის, პოლიტიკური შეხედულების, ოჯახური მდგომარეობის, ოჯახური სტატუსის, ფიზიკური თუ გონებრივი შესაძლებლობის შეზღუდვის, სექსუალური ორიენტაციის და სხვა. როგორც წესი, კანონმდებლობა კრძალავს დისკრიმინაციას სულ ცოტა 5 კონტექსტში: საცხოვრებელი უზრუნველყოფა, დასაქმება, საკუთრების შექმნა, ასოციაციებსა და გაერთიანებებში გაწევრიანება და პუბლიკაციები. პუბლიკაციების შემთხვევაში იგულისხმება მათგან მომდინარე სიძულვილის ენა. პროვინციებისა და ტერიტორიული ოლქების აქტები ადამიანის უფლებების შესახებ ემყარება კანადის ადამიანის უფლებათა აქტს.

პირს, რომელიც თვლის, რომ მისი უფლებები დაირღვა, შეუძლია მიმართოს შესაბამის კომისიებს. როგორც წესი, კომისია იღებს საჩივარს და იწყებს საკითხის შესწავლას.

საფრანგეთი

სიძულვილის ენით მეტყველების შესახებ კანონი საფრანგეთში წარმოადგენს როგორც სამოქალაქო, ისე სისხლის სამართლის კოდექსის საგანს. ეს კანონები იცავს ადამიანს და ადამიანთა ჯგუფებს შეურაცხყოფისა და დამცირებისაგან იმის გამო, რომ ისინი მიეკუთვნებიან ან არ მიეკუთვნებიან განსხვავებულ ეთნოსს,

ერს, რასას, რელიგიას, აქვთ განსხვავებული სქესობრივი ორიენტაცია ან გააჩნიათ შეზღუდული შესაძლებლობები. ზემოთ აღნიშნული კანონები კრძალავს ნებისმიერი სახის კომუნიკაციას, რომელიც გამიზნულია, გამოიწვიოს დისკრიმინაცია, ან მიაყენოს ზიანი ამა თუ იმ პირს, რომელიც მიეკუთვნება ან არ მიეკუთვნება რომელიმე ეთნოსს, ერს, რასას, რელიგიას, აქვს განსხვავებული სქესობრივი ორიენტაცია ან გააჩნია შეზღუდული შესაძლებლობები.

პრესის თავისუფლება

1881 წლის 29 ივლისის კანონი პრესის თავისუფლების შესახებ უზრუნველყოფს პრესის თავისუფლებას, მაგრამ შეიცავს არაერთ აკრძალვას: მუხლი 24 კრძალავს საჯაროდ სხვა პირის წაქეზებას, რომელმაც შეიძლება გამოიწვიოს დისკრიმინაცია, სიძულვილი და ზიანი მიაყენოს ამა თუ იმ პირს თუ პირთა ჯგუფს, რომელიც მიეკუთვნება ან არ მიეკუთვნება რომელიმე ეთნოსს, ერს, რასას, რელიგიას, აქვთ განსხვავებული სქესობრივი ორიენტაცია ან გააჩნიათ შეზღუდული შესაძლებლობები. სასჯელი ამ კანონის დარღვევისთვის ითვალისწინებს 1 წლამდე თავისუფლების აღკვეთას და ფულად ჯარიმას 45 000 ევროს ოდენობით. ცალკეულ შემთხვევებში ხდება ზოგიერთი სამოქალაქო უფლების დროებით ჩამორთმევა.

მუხლები 32 და 33 კრძალავს საჯაროდ ცილისწამებას და შეურაცხყოფას იმ პირებისა თუ ჯგუფისა, რომლებიც მიეკუთვნებიან ან არ მიეკუთვნებიან რომელიმე ეთნოსს, ერს, რასას, რელიგიას, აქვთ განსხვავებული სქესობრივი ორიენტაცია ან შეზღუდული შესაძლებლობები. სასჯელი ამ კანონის დარღვევისთვის ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას 1 წლამდე და ფულად ჯარიმას 45 000 ევროს ოდენობით ან ერთ-ერთ ამ სადამსჯელო ღონისძიებას. სასჯელი შეურაცხყოფის ფაქტისათვის ითვალისწინებს 6 თვემდე თავისუფლების აღკვეთას და ფულად ჯარიმას 22 500 ევროს ოდენობით, ან ორიდან ერთ-ერთს.

1881 წლის 29 ივლისში მიღებული კანონი უფლებას აძლევს სახალხო პროკურორს, კანონის დამრღვევის წინააღმდეგ აღძრას სისხლის სამართლის საქმე დაზარალებულის საჩივრის ან პირადი ინიციატივის საფუძველზე. მსგავსი სამო-

ქალაქო ქმედება უნდა განხორციელდეს სისხლის სამართლის საქმისთვის დადგენილი წესების შესაბამისად და სასამართლოს შეუძლია პარალელურ რეჟიმში განსაზღვროს როგორც სამოქალაქო ზიანი, ასევე დააწესოს სისხლის სამართლებრივი სანქციები. მუხლი 48-1-ის მიხედვით, სამოქალაქო უფლებებზე მომუშავე ორგანიზაციებს უფლება აქვთ გამოიძიონ კანონის დარღვევით გამოწვეული ზარალი.

სისხლის სამართლის კოდექსი

საფრანგეთის სისხლის სამართლის კოდექსი კრძალავს პირადული სახის ცილისწამებას პირისა ან ჯგუფისა, რომელიც მიეკუთვნება ან არ მიეკუთვნება რომელიმე ეთნოსს, ერს, რასას, რელიგიას, აქვს განსხვავებული სქესობრივი ორიენტაცია ან შებლდული შესაძლებლობები (მუხლი რ 624-3). სისხლის სამართლის კოდექსი კრძალავს პირად შეურაცხყოფას პირისა ან ჯგუფისა, რომელიც მიეკუთვნება ან არ მიეკუთვნება რომელიმე ეთნოსს, ერს, რასას, რელიგიას, აქვს განსხვავებული სქესობრივი ორიენტაცია ან შებლდული შესაძლებლობები (მუხლი რ 624-3). სისხლის სამართლის კოდექსი კრძალავს დისკრიმინაციას, სიძულვილს ან ძალადობას პირის ან ჯგუფის მიმართ, რომელიც მიეკუთვნება ან არ მიეკუთვნება რომელიმე ეთნოსს, ერს, რასას, რელიგიას, აქვს განსხვავებული სქესობრივი ორიენტაცია ან შებლდული შესაძლებლობები (მუხლი რ 624-7).

ნიდერლანდების სამეფო

ჰოლანდიის სისხლის სამართლის კოდექსი კრძალავს ჯგუფის შეურაცხყოფას, სიძულვილის გამოხატვას, დისკრიმინაციას და ძალადობას (მუხლი 137 დ). დარღვევები/დანაშაული სისხლის სამართლის კოდექსში აღწერილია შემდეგნაირად:

მუხლი 137-ის თანახმად, ის, ვინც საჯაროდ გამოხატავს შეურაცხყოფას წერილობით, სიტყვიერად, გრაფიკული გამოსახულების გამოყენებით ადამიანთა ჯგუფის მიმართ, მათი რასობრივი, რელიგიური, ფილოსოფიური შეხედულების, ჰეტეროსექსუალური თუ ჰომოსექსუალური ორიენტაციის, ფიზიკური, გონებრივი თუ ფსიქოლოგიური შებლდული შესაძლებლობების გამო, ისჯება მაქსიმუმ ერთი წლით თავისუფლების აღკვეთით ან ეკისრება ფულადი ჯარიმის გადახდა.

მუხლი 137 დ: ის, ვინც საჯაროდ, წერილობით, სიტყვიერად, გრაფიკული გამო-სახულების გამოყენებით გამოხატავს სიძულვილს, ან დისკრიმინაციას გაუწევს ან ძალადობით გაუმკლავდება პირს ან ადამიანთა ჯგუფს, მათი რასობრივი, რელი-გიური, ფილოსოფიური შეხედულების, ჰეტეროსექსუალური თუ ჰომოსექსუალუ-რი ორიენტაციის, ფიზიკური, გონებრივი თუ ფსიქოლოგიური შეზღუდული შესაძ-ლებლობების გამო, დაისჯება მაქსიმუმ ერთი წლით თავისუფლების აღკვეთით ან დაეკისრება ფულადი ჯარიმის გადახდა.

დასკვნა

დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში სიძულვილის ენა კრიმინალიზებულია. კანონ-ებში, რომელიც ეხება სიძულვილის ენის კრიმინალიზაციას, ნაკლებად არის აქ-ცენტი გაკეთებული შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებზე. გამონაკლისია საფრანგეთი, სადაც უმცირესობათა ყველა ჩამონათვალში ვხვდებით შშმ პირებს. შშმ პირებზე ნაკლები აქცენტირება, ჩემი აზრით, გამოწვეულია ორი მნიშვნელო-ვანი ფაქტორით: 1. განხილულ ქვეყნებში არსებობს კანონი „ყველა სახის დისკ-რიმინაციის აკრძალვის შესახებ“, სადაც სფეროების (განათლება, ჯანდაცვა და სხვა) მიხედვით დეტალურადაა გაწერილი ყველა ქმედება, რომელიც იწვევს დისკრიმინაციას შეზღუდული შესაძლებლობის გამო; 2. დასავლეთის ქვეყნებ-ში (იგულისხმება არამართ ევროპა) 1970 წლიდან მოხდა პარადიგმის³ შეცვლა (სამედიცინო მოდელიდან სოციალურ-უფლებრივ მოდელზე გადასვლა) შშმ პირ-თა მიმართ, რამაც დისკრიმინაცია მნიშვნელოვნად შეამცირა. თუმცა ეს არ ნიშ-ნავს იმას, რომ იქ ყველაფერი წესრიგშია. მრავალი კვლევა ადასტურებს, რომ დღესაც აქტუალურია ბულინგის⁴ პრობლემა, შშმ პირთა მიმართ სიძულვილის საფუძველზე ჩადენილი დანაშაული და ასე შემდეგ.

3 სამეცნიერო მიდგომა.

4 ბულინგი (ჩაგვრა/წენხი) არის განმეორებადი აგრესიული ქცევა, რომელშიც ერთი მხარე მიზანმიმართულად ახორციელებს ნეგატიურ ქმედებას, რითიც აკნინებს, ამცირებს, ფიზიკურ ან ფსიქოლოგიურ ტკივილს აყენებს მეორეს.

რა მოდელი უნდა აირჩიოს საქართველომ

საქართველოში, როგორც დემოკრატიული განვითარების გზაზე ახლადშემდგარ ქვეყანაში, სიძულვილის ენის კრიმინალიზება გარკვეულ საფრთხეებთანა დაკავშირებული. კერძოდ, შესაძლოა ის წინააღმდეგობაში მოვიდეს სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლებასთან, რამდენადაც მციფე დემოკრატიის პირობებში აქტუალურია სასამართლოს დამოუკიდებლობის საკითხი, სახელმწიფოს მისწრაფება მედიაზე კონტროლის დაწესებისაკენ და საზოგადოებრივი განწყობები. აქედან გამომდინარე, უფრო ეფექტიანად გვესახება საგანმანათლებლო საქმიანობები, თვითრეგულირების მექანიზმები და, რაც მეტად მნიშვნელოვანია, მედიაომბუდსმენის ინსტიტუტის შემოღება, რომლის ფუნქციებში შევა სიძულვილის ენის გამოყენებისა და მისი შედეგების მონიტორინგი, პერიოდული ანგარიშების მომზადება, საზოგადოებრივი აზრის კვლევები და სხვა.

ამ მოსაზრებას ამყარებს უკანასკნელ წლებში სხვადასხვა საერთაშორისო ადგილობრივი ორგანიზაციების მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგები, მათ შორის, 2009 წელს პროექტის „სახალხო დამცველის გაძლიერება საქართველოში“ ფარგლებში ჩატარებული საბაზისო კვლევა საქართველოში ადამიანის უფლებათა ცნობადობის დონის შესახებ. მისმა შედეგებმა უჩვენა, რომ მოსახლეობის ნდობა სახალხო დამცველის მიმართ ყველაზე მაღალია ადამიანის უფლებათა დაცვის სფეროში.

რეკომენდაციები:

► ეროვნულ საკანონმდებლო აქტებში სტიგმატური და ღირსების შემლახავი ტერმინები შეიცვალოს თანამედროვე და ნეიტრალური ტერმინებით. საქართველოს კანონმდებლობაში მოცემული „შებლდული შესაძლებლობის მქონე პირის“ დეფინიცია შესაბამისობაში მოვიდეს საერთაშორისო სტანდარტთან. უნდა განისაზღვროს აღნიშნულ სამართალდარღვევებზე რეაგირების ეფექტიანი მექანიზმები.

► მომზადდეს კანონპროექტი ყველა სახის დისკრიმინაციის აკრძალვის შესახებ, სადაც სხვა ცალკე მუხლად გამოიყოფა სიძულვილის ენის კრიმინალიზაციის საკითხი და ასახული იქნება კანონალსრულების რეალური და ქმედითი მექანიზმები.

► დღის წესრიგში დადგეს მედიაომბუდსმენის საქართველოსთვის მისაღები მო-

დელის შემუშავება სახალხო დამცველის, მედიის, უმცირესობათა წარმომადგენლების თანამშრომლობით.

▶ სახალხო დამცველის აპარატთან არსებული ბავშვისა და ქალის უფლებათა დაცვის ცენტრის, შშმ პირების უფლებების დაცვის ცენტრისა და ტოლერანტობის ცენტრის მიერ, არასამთავრობო ორგანიზაციების, განათლების სამინისტროსა და მედიის მონაწილეობითა და საერთაშორისო ორგანიზაციების მხარდაჭერით, მომზადდეს გზამკვლევი სიძულვილის ენის არსისა და მისი გამოყენების მინიმალიზაციის გზების შესახებ.

▶ საქართველოში დაწესდეს „სიძულვილის ენის წინააღმდეგ“ მიმართული დღე. ამ დღესთან დაკავშირებით ჩატარდეს გლობალური კამპანია თბილისსა და რეგიონებში, განსაკუთრებით საგანმანათლებლო დაწესებულებებში. კამპანიის ფარგლებში მოეწიოს კონფერენციები, სადაც საქართველოს ხელისუფლება წარადგენს ანგარიშს უმცირესობათა უფლებების დაცვის მდგომარეობაზე, სახალხო დამცველი (ან მედიაომბუდსმენი) კი — ალტერნატიულ ანგარიშს, რომელიც მომზადდება არასამთავრობო ორგანიზაციებისა და უმცირესობათა წარმომადგენლების მონაწილეობით.

▶ მედიაში სიძულვილის ენის მინიმალიზაციისათვის აუცილებელია მედიასაშუალებების მიერ პროფესიული ეთიკის საერთაშორისო სტანდარტებზე ორიენტირებული ქვევის კოდექსების — როგორც თვითრეგულირების მექანიზმების — უფრო ფართო დანერგვა პრაქტიკაში.

▶ უმაღლესი სასწავლებლების ჟურნალისტიკის ფაკულტეტების სასწავლო პროგრამებში მოხდეს შშმ პირთა ქსენოფობიისა და სიძულვილის ენის მინიმალიზაციაზე მიმართული სპეციალური კურსის ჩართვა.

▶ შშმ პირთა სოციალური ინტეგრაციის 2013-2015 წლების სამთავრობო სამოქმედო გეგმის შედგენისას გათვალისწინებული იქნეს გზამკვლევის მომზადება და ტრენინგებისა და სადისკუსიო შეხვედრების ჩატარება მასმედიის წარმომადგენლებისათვის სიძულვილის ენასთან, დისკრიმინაციულ ტერმინოლოგიასა და მის სხვა გამოვლინებებთან დაკავშირებით. სამოქმედო გეგმაზე მომუშავე გუნდმა გზამკვლევის შედგენისას უზრუნველყოს შშმ პირების, მათი მშობლებისა და შშმ

პირთა უფლებებზე მომუშავე ორგანიზაციების მონაწილეობა.

▶ საჯარო სკოლებსა და უმაღლეს სასწავლებლებში მოხდეს უმცირესობათა უფლებების დაცვის, სიძულვილის ენის თემატიკასთან დაკავშირებული ტრენინგების (მათ შორის, საჯარო დისკუსიების, სასწავლო კონფერენციების) ორგანიზება შშმ პირთა მონაწილეობით.

▶ დღის წესრიგში დადგეს სასკოლო და საუნივერსიტეტო გარემოში სიძულვილის ენის წინააღმდეგ მიმართული მეტყველების ეთიკის კოდების შემუშავებისა და ამოქმედების საკითხი.

▶ მასწავლებლის პროფესიული ეთიკის კოდებში შევიდეს შშმ პირთა მიმართ სიძულვილის ენის აკრძალვის მუხლი.

▶ სამოქალაქო განათლების სასკოლო კურსში ადეკვატურად იქნას გათვალისწინებული სიძულვილის ენის მიმართ მოსწავლეთა მგრძობელობის ამაღლებისაკენ მიმართული ინფორმაცია.

▶ მასწავლებელთა სასერტიფიკაციო გამოცდების პროგრამაში, ინკლუზიური განათლების საკითხებთან ერთად, შევიდეს შშმ პირთა მიმართ სიძულვილის ენის გამოყენებასთან დაკავშირებული საკითხი.

▶ აუცილებელია არასამთავრობო ორგანიზაციების პერმანენტული და მიზანმიმართული მუშაობა სიძულვილის ენისადმი საზოგადოების მგრძობელობის ამაღლების მიზნით (საჯარო დისკუსიები, ტრენინგები).

▶ მოხდეს მოცემული საკითხის აქტუალიზაცია საზოგადოებრივი მაუწყებლის ეთერში, ტოკ-შოუების, სოციალური კლიპების მეშვეობით.

▶ დაიწყოს მუშაობა პოლიტორექტულობის ერთ-ერთი ძირითადი მაჩვენებლის — მეტყველების ეტიკეტის სპეციალური ნორმების დადგენაზე და პოლიტიკური კომუნიკაციების ყველა მონაწილის მომზადება ტოლერანტული ლინგვისტური კულტურის განვითარებისაკენ მიმართული პროგრამების მეშვეობით.

▶ ადამიანის, განსაკუთრებით უმცირესობათა უფლებების დაცვის სფეროში მომუშავე საერთაშორისო ორგანიზაციებმა, საერთაშორისო და ადგილობრივმა არასამთავრობო ორგანიზაციებმა თავიანთ პროგრამებსა და პროექტებში გაითვალისწინონ სიძულვილის ენასთან დაკავშირებული საგანმანათლებლო საქმიანობები.

გამოყენებული ლიტერატურა, მასალები და ელ.გვერდები

1. საჯარო დისკუსია თემაზე — „სიძულვილის ენა საქართველოში: სად გადის ზღვარი გამოხატვის თავისუფლებასა და დანაშაულს შორის“. 2011 წლის 6 აპრილი, ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდი
2. საჯარო დისკუსია თემაზე — „ჰომოფობია — იცვლება თუ არა საზოგადოების დამოკიდებულებები უმცირესობების მიმართ საქართველოში“. 2011 წლის 22 ივნისი, ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდი
3. ეთნიკური, რელიგიური და სექსუალური უმცირესობების გაშუქება პრესაში — მონიტორინგის კვარტალური ანგარიშები — „სიძულვილის ენის წინააღმდეგ ბრძოლა საქართველოში: ლაკმუსის ტესტი ადამიანის უფლებებისა და სოციალური ტოლერანტობისათვის“
4. სექსუალურ ორიენტაციასთან/გენდერულ იდენტობასთან დაკავშირებული საკითხების გაშუქება მედიაში
5. მედიის განვითარების ფონდი — მედიამონიტორინგის შედეგები: ვახუშტი მენაბდე — შებლუდული შესაძლებლობის მქონე პირებთან დაკავშირებული საკითხების გაშუქება მედიაში
6. ჟურნალი „სოლიდარობა“ №6 (33) — საქართველოს სახალხო დამცველის პერიოდული გამოცემა
7. საქართველოს კანონი სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ
8. გაეროს შებლუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებების კონვენცია
9. წიგნი „განათლება და დასაქმება — გზა შებლუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა ინტეგრაციისაკენ“ (რედაქტორ-შემდგენელი: მ. ხარებავა)
10. წიგნი „განათლება — განსხვავებული საჭიროების მქონე პირთა განათლება“ (ბერტიონენისისა და მირიამ შერტენის საერთო რედაქციით)
11. მ.ხარებავა, ვ.ჯავახიშვილი, ნ.ქობალია, ნ.ყუფუნია — „გზა ინკლუზიისაკენ“
12. ირინა ჟვანია — „მცდარი უნიკალურობისა და მცდარი კონსენსუსის“ ეფექტების კვლევა და მათზე მოქმედი ფაქტორები. ფსიქოლოგიაში ფილოსოფიის მეცნიერთა დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარდგენილი დისერტაცია. თბილისის ივ.ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
13. შშმ პირთა სოციალური ინტეგრაციის კონცეფცია
14. შშმ პირთა სოციალური ინტეგრაციის 2010-2012 წლების სამთავრობო სამოქმედო გეგმა

15. Wieke Roeleveld, The relationship between bullying and the self-concept of children
16. Werner, E.E., & Smith, R.S. (2001). *Journeys from childhood to midlife: Risk, resilience and recovery*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
17. Wong, B.Y.L. (2003). General and specific issues for researchers' consideration in applying the risk and resilience framework to the social domain of learning disabilities.
18. *Learning Disabilities Research and Practice*, 18, 68-76
19. Olweus, D. (1991). Bully victim problems among school children: Basic facts and effects of a school based intervention program. In D. Pepler & K. Rubin (Eds.), *Crossnational research in self-reported crime and delinquency* (pp. 187-201). Dordrecht, Netherlands: Kluwer.
20. Orelove, P. F., Hollahan, J. D., Myles, T. K. (2000). Maltreatment of children with disabilities: Training needs for a collaborative response. *Child Abuse & Neglect*, 24 (2), 185-194.
21. Parrell, M. (1994, June 20). Silent screams: A People's report on sexual assault at the nation's only university for deaf students. *People Weekly*, 41 (23), 36.
22. Perkins, C. A. (1997). Age patterns of victims of serious violent crime. In Bureau of Justice Statistics: Special Report. Washington DC: U.S. Government Printing Office.
23. Pitt, S. E., & Bale, E. M. (1995). Neonaticide, infanticide, and filicide: A review of the literature.
24. Katharine Quarmby, *Getting Away With Murder*, *Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 23, 375-386.
25. Plato. (1928, trans.). *The republic*. In I. Edman (Ed.), *The works of Plato* (B. Jowett, Trans.). New York: Simon & Schuster.
26. Rabb, J., & Rindfleisch, N. (1985). A study to define and assess severity of institutional abuse/neglect. *Child Abuse & Neglect*, 9, 285-294.
27. Rausch, K., & Knutson, J. F. (1991). The self-report of personal punitive childhood experiences and those of siblings. *Child Abuse & Neglect*, 15, 29-36.
28. Reilly, P. (1992). *The surgical solution: A history of involuntary sterilization in the United States*. Baltimore, MD: John Hopkins University.
29. Rindfleisch, N., & Bean, G. J. (1988). Willingness to report abuse and neglect in residential facilities. *Child Abuse & Neglect*, 12, 509-520.

-
30. Rindfleisch, N., & Hicho, D. (1987). Institutional child protection: Issues in program development and implementation. *Child Welfare*, 66, 329-342.
  31. Roland, E., & Munthe, E. (Eds.) (1989). *Bullying: an international perspective*. London: David
  32. Fulton. Safford, P. L., & Safford, E. J. (1996). *A history of childhood and disability*. New York: Teachers College Press.
  33. Hate Crimes and Disability in America — Brian T. McMahon, Steven L. West, Allen N. Lewis, Amy J. Armstrong and Joseph P. Conway
  34. Witcher, S. (2006) Report of the Disability Working Group, Edinburgh: Scottish Executive (available at <http://www.scotland.gov.uk>)
  35. Scottish Executive (2005) Go for it! Supporting people with learning disabilities and/or autistic spectrum disorders in employment ([www. Scotland.gov.uk/social_research](http://www.Scotland.gov.uk/social_research))
  36. Nolan, L., McCarron, M., McCallion, P., Murphy-Lawless, J. (2006) Perceptions of Stigma in Dementia: an Exploratory Study, Dublin, The Alzheimer Society of Ireland, United States: Cases available on <http://www.casebriefs.com/blog/category/law/>
  37. *Gitlow v. New York* (1925)
  38. *Yates v. United States* (1957)
  39. *R.A.V. v. City of St. Paul* (1992)
  40. Cases available on <http://caselaw.lp.findlaw.com/>
  41. *Terminiello v. Chicago* (1949)
  42. *Brandenburg v. Ohio* (1969)
  43. *Meritor Savings bank v. Vinson* (1986)
  44. *Patterson v. McLean Credit Union* (1989)
  45. *Dambrot v. Central Michigan University* (1995)
  46. Katharine Quarmby — Getting Away With Murder
  47. *Doe v. Michigan* (1989), available at: http://www.bc.edu/bc_org/avp/cas/comm/free_speech/doe.html, giHall K., L., (2002), "Hate speech on public college campuses

- overview”, First Amendment Centre, available at: <http://www.firstamendmentcenter.org/free-speech-on-public-college-campuses>
48. Kors, A., C., (1991), Harassment policies in the university, *Society*, Vol. 28, No.4 (May/June 1991), pp. 22-30
49. Liptak A., (2008), “Hate speech or free speech? What much of West bans is protected in U.S”, *New York Times*, June 11, 2008, available on:http://www.nytimes.com/2008/06/11/world/americas/11iht-hate.4.13645369.html?_r=1
50. Schauer, Frederick (February 2005). “The Exceptional First Amendment”. Working Paper Series from Harvard University, John F. Kennedy School of Government on page 7
51. Stephen Pressman (2002), “Unfettered Press: Libel Law in the United States“, available at: <http://usa.usembassy.de/etexts/media/unfetter/press08.htm>
52. US CODE: Title 18, 2101 — Riots: available at: <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/2101>
53. *UWM Post v. Board of Regents of University of Wisconsin* (1991) in Steinstra S., (2009), “Evaluating hate speech codes - Editorial in the Lewis & Clark Pioneer Log“, available at: <http://aclu-or.org/content/evaluating-hate-speech-codes-editorial-lewis-clark-pioneer-log>
54. Canadian Department of Justice, Constitution Act 1982, Canadian Charter of Rights and Freedoms, available at: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/Const/page-15.html>
55. Canadian Department of Justice, Consolidates Acts — R.S.C. 1985, c. C-46, available at: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/page-153.html#h-92>
56. Prince Edward Island Legislative Counsel Office, Human Rights Act, Chapter H-12
57. Criminal Justice and Immigration Act 2008, Chapter 4: Part: 5, 74 Schedule 16, (Lumi has as a PDF)
58. Racial and Religious Hatred Act 2006, available at: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/1/contents>
59. Starmer K., (2011), “Prosecuting disability hate crime: the next frontier - DPP’s speech to the University of Sussex”, available at: http://www.cps.gov.uk/news/articles/prosecuting_disability_hate_crime/
60. UK Public Order Act 1986, available at: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64/part/IIIN#commentary-c1365575>

61. (1881) Law 29 July, 1881 on the Freedom of press, Article 24, pp. 19-21, available at: <http://archive.equal-jus.eu/160/> in French
62. Janssen, E., (2009), “Limits to expression on religion in France”, *Agama & Religiusitas di Eropa*, Journal of European Studies, Volume V — nr. 1, pp. 22-45
63. France, Décret n° 2005-284 du 25 mars 2005, available at: http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do;jsessionid=1B09771D3B23D96B137C9169E86B67F4.tpdjo13v_2?cidTexte=JORFTEXT000000257363&dateTexte=&oldAction=rechJO&categorieLien=id
64. Crimes against public order, Dutch Penal Code: Article 137c, available at: http://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/TweedeBoek/TitelIV/Artikel137c/geldigheidsdatum_29-08-2012 in Dutch
65. Crimes against public order, Dutch Penal Code: Article 137d, available at: http://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/TweedeBoek/TitelIV/Artikel137d/geldigheidsdatum_29-08-2012 in Dutch
66. www.ombudsman.ge
67. GSS კოდექსი: <http://gss.ge/ka/index.aspx>
68. www.ge.boell.org
69. www.media.ge

Hate Speech and Minorities

Sophio Japaridze

Senior Legal Expert of the EU funded project “Support to the Public Defender’s Office of Georgia”

Introduction

The aim of the given policy paper is to analyze current legislation concerning hate speech, identify gaps and to offer possible solutions. Special attention within the framework of the document will be paid to the following marginalized groups: ethnic and religious minorities, sexual minorities and persons with disabilities. Before making particular recommendations to the relevant authorities, a need for introducing hate speech regulations will be discussed. In the context of the discussion, different positions and arguments will be offered and challenges related to sharing or not sharing these positions in light of Georgian reality will be analyzed. Best practices of other countries and the standpoint of various international human rights bodies will also be touched upon. The overall expectation is that a given document will help to improve current legislation and practice concerning hate speech.

The Current Situation

Georgian legislation does not criminalize hate speech¹ which² is mainly regulated by the law of Georgia on “Broadcasting”³, the Code of Conduct of Broadcasters⁴ and the Charter of Journalistic Ethics.⁵ None of the documents mention hate speech per se. However, these documents contain anti-discriminatory provisions which are considered as norms prohibiting hate speech. Self-regulation mechanisms of broadcasters are in charge of reacting to instances of resorting to hate speech by broadcasters as well as to breaches of ethical norms and professional standards envisaged by the Code of Conduct.⁶ Such an obligation of a

---

1 Even though various European countries ban expressions containing hate speech through their national legislations, there is no universally accepted definition. It is only the Recommendation No. R 97 (20) of the Committee of Ministers of the Council of Europe on “hate speech” that defines the term “hate speech” as covering all forms of expression which spread, incite, promote or justify racial hatred, xenophobia, anti-Semitism or other forms of hatred based on intolerance, including: intolerance expressed by aggressive nationalism and ethnocentrism, discrimination and hostility against minorities, migrants and people of immigrant origin.

2 This is in contrast to hate crimes. The amendment to Article 53 of the Criminal Code of Georgia is noteworthy in this regard. The amendment defined hatred directed, inter alia, against members of ethnic and religious minority groups as a general aggravating circumstance for all criminal offences. Sexual orientation and gender identity have also been included as indicators of hate crime. It has to be noted that even before the abovementioned amendment, hate as a motive was considered as an aggravated circumstance for certain crimes envisaged by the Code (e.g., Article 109.2 “d”, Article 117.5 “d”, etc.)

3 According to Article 56.2 of the law: It shall be prohibited to broadcast any program that presents a direct or indirect risk of inciting racial, ethnic, religious or other type of hatred, discriminating against any group or provoking violence. Pursuant to paragraph 3 of the same article: It shall be prohibited to broadcast any program that is aimed at insulting or discriminating against a person or a group of persons for his/her/their physical capabilities, ethnic belonging, religion, world outlook, sex, sexual orientation or other character or status or specifically underscoring such character or status except where doing so is necessary due to the content of the program and is intended to demonstrate the existing hatred.

4 According to Article 31 of the Code of Conduct of Broadcasters: Broadcaster shall refrain from publishing materials which incite hatred or intolerance based on race, language, sex, religion, political opinion, ethnic, geographic or social belonging. See also Article 32 and 33 of the same code, the preamble of the Code of Conduct of the Public Broadcaster in relation to the principle of equality and Article 15 of the same code.

5 On 4 December, 2009, 138 journalists founded the Charter Journalistic Ethics of Georgia. The Charter is based on Article 10 of the European Convention on Human Rights and the Code of Ethics for Professional Journalists of the International Federation of Journalists. These principles became the code of conduct for journalists who search, transmit and disseminate information and commentaries on recent developments. According to principle 7 of the preamble of the Charter “journalists should understand the danger of media encouraging discrimination. Therefore, they should take all necessary measures to prevent discrimination of any person based on race, sex, sexual orientation, language, religion, political or other opinions, national or social origin, or based on any other grounds.”

6 See Article 59¹.1 of the law of Georgia on “Broadcasting.”

broadcaster derives from the Code of Conduct of Broadcasters.⁷ The law also requires that a self-regulation mechanism be effective which implies an objective and fair consideration of a complaint within a reasonable time-frame.⁸ This requirement is highly important as the decision taken within the framework of a self-regulation mechanism in regard to resorting to hate speech is not subject to appeal before the court, the commission or any administrative body.⁹

Self-regulation mechanisms have already had an opportunity to hear complaints related to hate speech against minorities. There are positive as well as negative examples in this regard.

The decision of 9 March, 2010 of the Council¹⁰ of the Charter of Journalistic Ethics can be mentioned as a positive precedent. The decision concerned homophobic statements made by Malkhaz Guliashvili during the talk-show “Barieri” aired on the TV channel “Kavkasia.”¹¹ The Council ruled that the journalist violated the 7th principle of the Charter of Journalistic Ethics as he failed to adequately react to the statements made by the guest of the show.¹² The 7th principle of the Charter has also been held to be breached due to the discriminatory language of an article published in the journal “Liberali” (N 92 of 6-12 October, 2011). The article concerned a disabled

---

7 Ibid, Article 14.

8 See Article 7-9 of the Code of Conduct of Broadcasters.

9 See Article 59¹.2 of the law of Georgia on “Broadcasting.”

10 According to Article 8.8 “v” of the Statute of the Charter of Journalistic Ethics, the council considers the applications related to the violation of the ethical norms envisaged by the Charter. Pursuant to subparagraph “z” of the same article, the council sends a recommendation letter to the member whose activity contradicts the goal of the Charter or who grossly breaches the obligation imposed on him/her by the Statute.

11 For more information please visit the following link <http://www.media.ge/en/node/37242>. See also: Study on Homophobia, Transphobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity by independent researcher Ana Natsvlshvili, 2010, p. 24.

12 See *Jersild v. Denmark*, no 15890/89, 23.09.1994. The case concerned a conviction of a journalist for aiding and abetting the dissemination of racist remarks. A documentary made by the journalist contained extracts from a television interview with young people, who made abusive and derogatory (racist) remarks about immigrants and ethnic groups in Denmark. The European Court did not share the argument that the documentary was aimed at propagating racist views and ideas and accordingly, found no violation of Article 10 with respect to the applicant.

person.¹³ The reaction by the management of the “Rustavi 2” TV station to the offensive statements made by anchorpersons on the program “Dila Mshvidobisa, Sakartvelo” towards sexual minorities has to be mentioned among positive examples. The program was aired on 28 December, 2010 and the statements were aimed at fostering negative stereotypes against sexual minorities. In contrast to the two previous examples, “Rustavi 2” TV management reacted on the same day on its own initiative.¹⁴ Noteworthy is an apology made on behalf of the “Imedi” TV management with regard to an inappropriate question asked by the anchor of the show “Simartlis Dro.” The question concerned the ethnic origin (Armenian) of the programs guest and it was asked in a derogatory way.¹⁵

As for negative examples, noteworthy is the reply of the “Imedi” TV self-regulation mechanism commission to the application filed by “Identoba.” The application concerned an offensive translation of the English word “gay” in subtitles while screening the film “Brazis Gamartleba” on “Imedi” TV. The Commission held that “Identoba” was not an “interested person/party”¹⁶ envisaged by the law on “Broadcasting” and initially refused to deliberate over the application and then, after “Identoba” filled the gap identified by the Commission (by submitting a power of attorney on behalf of a particular victim), the commission rejected the claim. The same formal obstacle was created by “Imedi” TV for “Identoba” with regard to another complaint.¹⁷ By a narrow interpretation of an “interested person,” a legal

---

13 See the decision of 8 November, 2011. Even though the authors were not signatories to the charter, the council still found the complaint admissible as the editor (who was a signatory) had to ensure the compatibility of the article published under her supervision with the principles envisaged by the charter.

14 On 5 January, 2011, in reply to the application filed by the “Diversity Research and Community Activism Association” (currently “Identoba”), the General Director of “Rustavi 2” TV clarified that a decree on reprimanding the main producer and anchorpersons of the program was issued on the same day. The issue was also discussed at the weekly meeting.

15 See report “We Do Not Have Time for Silence: Proliferation of Hate Speech and Hate Accidents in Georgia in 2009-2010”, Public Movement “Multinational Georgia”, Tbilisi, 2010, p.15.

16 See Article 2 “e” on “Broadcasting”, see also Article 5 “v” of the Code of Conduct of Broadcasters.

17 The complaint concerned the program “Specialuri Reportazhi” aired by “Imedi” TV on 6 February, 2011.

---

entity is practically deprived of an opportunity to file a complaint before a self-regulation mechanism in the case that it concerns sexual orientation, ethnic origin, religion or discrimination based on, inter alia, disability.

Taking into account the fact that hate speech is not criminalized in Georgia and as demonstrated by the examples above, the fight against hate speech takes place within the framework of self-regulation mechanisms. However, human rights defenders rely on all legal grounds, even indirectly enabling challenges to hate speech via litigation. The complaint filed by the Georgian Young Lawyers' Association (hereinafter GYLA) against Lado Sadgobelashvili, running as a candidate for a single-mandate constituency from the Freedom Party ("Tavisufleba"), is relevant to mention here.¹⁸ He posted the following messages on Facebook: "Georgia without sexual minorities" and "The days of homosexuals in Georgia are counted." The GYLA argued that Mr. Sadgobelashvili violated paragraph 2 of Article 75 of the Election Code as his messages contained propaganda of violence and hatred, which should have resulted in the suspension of the candidate. The GYLA's complaint and appeal was not upheld by the City Court and the Court of Appeals as they found it unsubstantiated that by impugned messages Mr. Sadgobelashvili incited hatred within the electorate toward sexual minorities.¹⁹ Georgian human rights defenders also refer to Article 18 of the Civil Code as a legal ground to challenge hate speech through civil litigation. Article 18, inter alia, protects persons' honor and dignity, as well as private life.²⁰ However, in the absence of generalized studies and relevant practice, it is difficult to talk about the effectiveness of the given mechanism.

The instances when private company owners apply disciplinary measures against their employees and even take preventive measures to

---

18 For more information see the following link: <http://liberali.ge/node/1743>, see also Supra n.11, study by Ana Natsvlishvili, pp. 23-24.

19 See the decision of Tbilisi City Court dated 25 May 2010, case No. 3/2069-10.

20 See parts 2, 3, 4 and 6 of Article 18 of the Civil Code.

avoid hate speech in the future are rare and noteworthy. At the same time, unfortunately, some high officials of various institutions fail to react to the complaints submitted in regards to hate speech.²¹

The analysis of legislation and practice shows that it is more or less possible to react to statements containing hate speech made via media, but cyberspace control remains a challenge.²² It is indeed a challenge to take effective measures against hate speech on social networks, internet forums and blogs. At the same time, it is undisputed that hate speech is commonly met on the abovementioned sources.²³ It is also evident that an increased number of hate driven incidents are directly linked to using phraseology containing hate speech.²⁴

Although in 2011 violations committed on the ground of religious intolerance, such as persecution and physical abuse²⁵, has significantly diminished, hate speech towards religious minorities in all types of media remained problematic.²⁶ The same holds true for national minorities.²⁷ Recent developments related to the adoption of the amendments to the Civil Code of Georgia on the legal status of religious organizations significantly promoted the incitement of inter-religious and inter-ethnic

---

21 See Supra n. 15, p. 15, for information on a racist remark made by the President of Georgia while meeting with officials from the Ministry of Finance on 27 July, 2010. See also the following link: <http://identoba.ge/8510> application by the "Identoba" to the Academic Board of Ilia University and the management of "ProCredit" Bank.

22 The Convention on Cybercrime (COE) is noteworthy in this regard. The Convention was prepared in response to internet abuse within the framework of the Council of Europe. Georgia signed the convention in 2008 and ratified it on 6 June 2011. The Convention enters into force for Georgia on 1 October, 2012. See <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=185&CM=&DF=&CL=ENG> Additional Protocol to the Convention (28.01.2008) obliges the Member States to identify and punish those who distribute discriminatory material on internet. See <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/189.htm>. It is noteworthy that the protocol has been ratified by only 5 countries and Georgia is not among them.

23 See Supra n. 15, p.12, for information on the group on Facebook "Yes, I Am a Rasict."

24 See "Threat of Outburst of Inter-Religious and Interethnic Hatred in Georgia: Where Silence Lead Us!" analytic brief, Public Movement "Multinational Georgia", Tbilisi, 06-13.07.11, p. 1.

25 See the Annual Report of the Public Defender of Georgia on the protection of human rights and freedoms in Georgia for 2011, p. 104

26 Ibid, p. 110.

27 Ibid, p. 117.

hatred. These developments in a way served as a catalyst for using hate speech against religious and national minorities.²⁸ Developments taking place on the International Day Against Homophobia (IDAHO) intensified hate speech against sexual minorities.²⁹

Concerns

The level of public awareness with regard to hate speech is very low. Accordingly, the public finds it difficult to distinguish freedom of expression on the one hand and hate speech on the other. This is, *inter alia*, because those who resort to hate speech are mostly media outlets,³⁰ public figures, and various high officials and politicians, even though they have a special responsibility to refrain from statements which promote intolerance.³¹ The authorities do not react to hate speech practically. This encourages hate speech and promotes impunity. Unfortunately, no complex monitoring of various target groups has taken place, which would have helped with the identification of minority groups subjected to hate speech most frequently or would have determined the intensity of resorting to hate speech. The same holds true for the studies on attitudes and prejudices towards minorities by the public.³² Abovementioned studies and monitorings are important for adopting an action plan for combating hate speech

28 *Supra* n. 24, pp. 3-7, see also Media Coverage of Law on Religion in Georgia, Merab Basilaia, 2011, <http://www.mdfgeorgia.ge/index.php?menuid=4&lang=1&id=55>

29 For detailed information see: http://www.gyla.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=1303%3A2012-05-18-12-34-17&catid=1%3Alatest-news&Itemid=177&lang=ka

30 Concerning media outlets it is important to distinguish two different scenarios: 1. When a journalist is a direct source (author) of hate speech which is completely unacceptable and 2. When a journalist voices opinions (allegedly containing hate speech) expressed by others while disseminating information of public interest. For a comparison, see *Jersild v. Denmark*, No. 15890/89, 23.09.1994 and *Sürek v. Turkey*, no. 26682/95. See also COE Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States on "Hate Speech," principle 6.

31 *Ibid*, principle 1.

32 It is noteworthy that such studies have already been conducted, but it is recommended that they be conducted more frequently and that the target groups are widened for the studies as well as their scopes. See, for example, the study on attitudes and prejudices towards minorities groups by the public, Heinrich Boell Foundation South Caucasus Regional Office, June 2011.

and for the drafting of relevant activities. Although various discussions and meetings on hate speech are conducted from time to time, more coordination and effort is needed to make the topic understood. Collecting information on hate speech and documenting particular cases is highly important. Unfortunately, almost nothing is being carried out in this regard. The government's indifferent attitude towards hate speech issues (which is demonstrated by the lack of effective legislation and reaction to particular instances) considerably diminishes hate speech victims' trust towards relevant state authorities and makes their hope for redress illusory.

Questions and Approaches Concerning Hate Speech Regulations

In the light of the aforementioned, a discussion on hate speech regulations and accompanying questions is highly relevant.

- ▶ Does freedom of expression protect hate speech?
- ▶ To what extent and in which circumstances can freedom of expression be restricted when it comes to hate speech so that the restriction be deemed proportionate to the aim pursued?
- ▶ Shall hate speech be criminalized?
- ▶ What are the pros and cons of criminalizing or otherwise censoring hate speech?

Both the national constitutions of various countries and international instruments show that freedom of expression is not absolute.³³ Practising lawyers and scholars agree on that, but they disagree on the question of whether freedom of expression covers hate speech and whether the latter has to be subjected to regulation.

---

³³ See, e.g., Article 10 of the European Convention on Human Rights (ECHR). See also Article 19 of the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), etc. See also CCPR General Comment No. 10, 20.06.1983, para. 4 and General Comment No. 11, 29.07.1983, para. 2.

One group of scholars and practicing lawyers think that hates speech regulation in some way is necessary³⁴ as hate speech causes harm not only to particular individuals, but to society as a whole.³⁵ Hate speech can easily be transformed into discrimination and physical violence (hate crimes).³⁶ The other group considers hate speech regulations ineffective as they superficially solve the problem, but not the root cause of the problem itself.³⁷ Moreover, those arguing against hate speech regulations contend that prohibition is counterproductive. It drives those having such ideas underground who then later express their opinions not through words but violence.³⁸ They believe that criminalization is not a solution, but a way to restrict freedom of expression through limiting the discussion of important issues. Hate speech regulation opponents also refer to the risks accompanying criminalization, namely using legislation for repression.³⁹

While discussing hate speech criminalization, it is important to mention that the European Commission on Racism and Intolerance (ECRI) has twice recommended that Georgia criminalize hate speech. In its report in 2007, the ECRI requested that Georgia criminalize “not only racial

---

34 Their positions on the forms of regulation vary. See, e.g., [http://shokoladi.ge/content/hate-speech-is-dasacavad V. Menabde, “For Protecting Hate Speech”, 06.04.2011](http://shokoladi.ge/content/hate-speech-is-dasacavad-V-Menabde,-%22For-Protecting-Hate-Speech%22,-06.04.2011). He suggests that hate speech has to be regulated within the scope of a “Marketplace of Ideas” and restriction of the right to freedom of expression, when it comes to hate speech, shall only be justified in case of “clear and present” danger. In contrary see <http://www.netgazeti.ge/GE/28/opinion/2640/> I. Vacharadze “Why Freedom of Expression Has to be Restricted” 10.07.2010. According to the author lack of hate speech regulations can endanger individuals’ or groups’ existences. Accordingly, the right to life outweighs freedom of expression.

35 See, e.g., Delgado, Richard (1982). “Words That Wound: A Tort Action for Racial Insults, Epithets, and Name-Calling.” *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review* 17:13381.

36 Moreover, hate speech has been a cause to such a serious international crime as genocide. For example, the Rwanda genocide of 1994 is a clear example of the abovementioned. Hate speech is also considered to provoke ethnic conflicts.

37 E.g., by outlawing racist speech one would not eliminate the problem of racism itself which is an underlying cause of racist expressions. See, e.g., Strossen, Nadine (1990), “Regulating Racist Speech on Campus: A Modest Proposal.” *Duke Law Journal* 48368.

38 There is an opinion that prohibition often incites more than prevents hate speech as prohibition causes more irritation and aggression, which then takes extreme forms.

39 See, e.g., Human Rights Watch report “Beaten, Blacklisted, and Behind Bars” dated 26.10.2010, which is a clear example of Azerbaijani authorities using national legislation for curtailing free speech and persecuting and repressing journalists.

discrimination and incitement to racial hatred, but also other racist acts including racist insults and the public dissemination or distribution, with a racist aim, of material containing racist statements.”⁴⁰ In its report in 2010, the ECRI reiterated its recommendation to Georgia and referred to its General Policy Recommendation No. 7 on National Legislation to Combat Racism and Racial Discrimination, which provides relevant guidelines.⁴¹

The Experience of Other Countries

In terms of hate speech regulations it is interesting to review other countries’ practices. Two main approaches dominate in this regard – European and American (USA). European countries⁴² provide for criminal responsibility for hate speech while U.S. legislation envisages almost absolute protection for freedom of expression and hate speech is not criminalized as such. As in Europe, hate speech is criminalized in Canada, India, Brazil and Australia.

According to the American approach, hate speech criminalization contradicts constitutionally recognized freedom of expression (the First Amendment of the U.S. Constitution), the censorship of which is considerably rare in the United States. According to U.S. case-law, hate speech is prohibited by law in those rare circumstances, when it presents “clear and present danger.”⁴³ Incitement to bloodshed is

---

40 See the European Commission Against Racism and Intolerance (ECRI), second report on Georgia, 13 February 2007, para. 17. See http://hudoc.ecri.coe.int/XML/ECRI/ENGLISH/Cycle_03/03_CbC_eng/GEO-CbC-III-2007-2-ENG.pdf

41 See the European Commission Against Racism and Intolerance (ECRI), third report on Georgia, 15 June, 2010, para. 11. See <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/georgia/GEO-CbC-IV-2010-017-ENG.pdf>. Also see ECRI General Policy Recommendation No. 7 on National Legislation to Combat Racism and Racial Discrimination.

42 These countries include: Austria, Belgium, Denmark, The United Kingdom, France, Germany, Ireland, Italy, Sweden and Switzerland.

43 See *Brandenburg v. Ohio* 395 US 444 (1969). According to the judgment, freedom of expression may be restricted when concrete statements incite the society to imminent illegal action. See also *Yates v. United States* 354 US 298 (1957), where the court interpreted that even radical and revolutionary language is protected by the freedom of expression and the test for restriction is “clear and present danger.”

a criminal offence in the U.S. only when it takes place at an armed assembly.

As in the United States, freedom of expression constitutes an integral part of Canadian democracy. In Canada, hate speech is regulated by the Criminal Code and Canadian Human Rights Act.⁴⁴ Canadian legislation prohibits public and intentional incitement to hatred towards certain individuals and groups of individuals.⁴⁵ Canadian laws interpret when a statement shall not be considered hate speech.⁴⁶

The practice of the Supreme Court of Canada provides a wide variety of cases where hate speech laws have been upheld against the freedom of expression. In this regard, one of the most important and landmark cases is *R. v. Keegstra*.⁴⁷ In this case, a high school teacher described Jewish people in class as “treacherous,” “sadistic,” “money-loving,” “power hungry,” and “child killers,” and subsequently expected his students to reiterate his teachings on examinations. The court reviewed the compatibility of the hate speech criminalization provision of the Criminal Code (namely Article 319) with the freedom of expression envisaged in the Canadian Charter. Relying on the principle of proportionality, the court reasoned that the provision criminalizing hate speech was lawful because it “involved a substantial need, was regulated in a minimal way, was narrowly tailored to effectuate that need, and required the actual intent to promote hatred.”⁴⁸

---

44 See Canadian Human Rights Act, R.S.C. 1985 and Criminal Code of Canada, R.S.C. 1985.

45 “Race, national and ethnic origin, skin color, religion, age, sex, sexual orientation, family status, disability and conviction for which a pardon has been granted.”

46 According to the Article 319 (3) of the Canadian Criminal Code, a statement will not be considered as hate speech if: (a) the statements communicated were true; (b) the person expressed or attempted to establish by an argument an opinion on a religious subject (c) if the statements were relevant to any subject of public interest, the discussion of which was for the public benefit, and if on reasonable grounds the person believed them to be true; or (d) the person intended to point out, for the purpose of removal, matters producing or tending to produce feelings of hatred toward an identifiable group in Canada.

47 See *R. v. Keegstra* [1990] 3 S.C.R. 697 (Can.).

48 See. *Regina v. Andrews*, [1990] 3 S.C.R. 870, 886. In *Regina*, the Supreme Court of Canada upheld a hate speech conviction for publishing statements denying the Holocaust. The court recognized the “destructive effects” that racism has on society.

In the case of *Mugesera v. Canada*, the Canadian Supreme Court upheld a conviction of a Rwandan defendant for incitement to genocide.⁴⁹ This case is a clear example of how hate speech transforms into an international crime, if it is not suppressed in due time. According to the case-law of the Supreme Court of Canada hate speech regulations can both coexist with, and enhance free speech values.⁵⁰

In Belgium hate speech and discrimination is prohibited by anti-racist law.⁵¹ In addition, special law bans the denial of the Holocaust.⁵²

In the Netherlands, hate speech and incitement to hatred towards a certain group is a criminal offence if it is made in public and is directed towards representatives of a different race, religion, sexual minorities or persons with disabilities.⁵³

Hate speech is outlawed by the Criminal Code of Sweden.⁵⁴ Hate speech is interpreted as a public statement, which threatens or reveals disrespect towards ethnic or other groups, groups of different race, skin color, ethnic or national origin, religion or sexual orientation.

Criminalization of hate speech in the United Kingdom can be counted in the centuries.⁵⁵ It is prohibited by different legal acts.⁵⁶

Germany has the strictest laws prohibiting hate speech of all European countries. One of the underlying reasons for this is the results of World War II. It also aims at the prevention of similar crimes in the future.⁵⁷ German

---

49 See *Mugesera v. Canada* (Minister of Citizenship and Immigration), [2005] 2 S.C.R. 166.

50 See K. Mahoney, *Hate Speech, Equality, and the State of Canadian Law*, 44 *WAKE FOREST L. REV.* 321, 323 (2009) at 328.

51 See Belgian Law on the punishment of certain acts inspired by racism or xenophobia 1981.

52 See Belgian Law on Denial of the Holocaust 1995. The law prohibits denial and justification of genocide committed by the German National Socialist Republic during World War II.

53 See Criminal Code of the Kingdom of Netherlands Article 137 (c) and (d), 1986.

54 See Criminal Code of Sweden section 8, 1962.

55 See Michael Rosenfeld "Hate Speech in Constitutional Jurisprudence: A Comparative Analysis" (2003). 24 *Cardozo Law Review*, pp. 1544-45 (2003)

56 See, e.g., Criminal Justice and Public Order Act 1994, Racial and Religious Hatred Act, 2006, Criminal Justice and Immigration Act, 2008, etc.

57 See *Supra* n. 55, at 1550.

Criminal Code prohibits any public form of expressing hatred, towards any group or member of the society.⁵⁸ Prohibition extends to cases where the crime is committed beyond the borders of Germany.⁵⁹ Due to the historical context, the German Criminal Code also prohibits denial or justification of the holocaust.⁶⁰

As the above analysis of foreign countries' legislation demonstrates, the American approach to hate speech is unique. Case-law corroborates, that when hate speech and freedom of expression clash, the decision almost always favors free speech. Critics of the U.S. approach argue that its absolutist conception of freedom of expression denies recognizing the competing values of liberty and equality.

The Standpoint of the Council of Europe Institutions

It is interesting to know what the standpoint of the European Court of Human Rights (hereinafter the European Court) is concerning the questions surrounding hate speech regulations. The European Court has repeatedly stressed the fundamental role of the right to freedom of expression (guaranteed by Article 10 of the Convention) in a democratic society⁶¹ and clarified that it may be subject to only such restrictions that are prescribed by national legislation, pursue legitimate aim and are necessary in a democratic society. The case-law of the European Court suggests that certain forms of expression such as racism, xenophobia, anti-Semitism, aggressive nationalism, and discrimination against minorities and immigrants are not protected by the Convention, and by

---

58 See German Criminal Code, 1998, Article 130(1).

59 Ibid.

60 Ibid., 130(3).

61 See *Handyside v. United Kingdom* (5493/72), 07.12.1976.

freedom of expression in particular.⁶²

It is noteworthy that the European Court has not defined hate speech through its case-law. However, it set certain parameters which assist in identifying statements containing “hate speech.” It is also important to mention that the European Court has not defined a particular sentence which would automatically be considered disproportionate to a legitimate aim pursued in a democratic society. The European Court draws on the particular factual circumstances of the case while concluding whether there was a violation of Article 10 and whether the restriction was justified (proportionate). Before making its findings, the European Court carefully assesses the content and context of the statement⁶³ as it is not easy to distinguish statements that are inciting to hatred on the one hand and shocking, disturbing or even offensive information on the other hand, which are all protected under Article 10.⁶⁴ The European Court pays particular attention to the fact of whether the author of the statement was intentionally disseminating intolerant ideas through the use of hate speech or he/she was trying to inform the society on matters of public interest. An additional difficulty for identifying statements containing hate speech is that such statements are not necessarily manifested through expressions of “hatred” or emotions. They can easily be concealed in statements which at a first glance may seem to be rational or normal. Finally,

---

62 See *Vejdeland and others v. Sweden* (1813/07), 09.02.2012. The case concerned the applicants' conviction for distributing in an upper secondary school leaflets considered by the domestic courts to be offensive to homosexuals. The opinions expressed in the leaflets promoted the strengthening of negative stereotypes towards homosexuals. The European Court found that the statements in the leaflets had constituted serious and prejudicial allegations, even if they had not been a direct call to hateful acts and therefore, contradicted Article 10 of the Convention. The European Court concluded that there had been no violation of Article 10, as the applicants' conviction was considered to be a proportionate measure to the aim pursued (protection of the reputation or the rights of others). See also *Gündüz v. Turkey* (35071/97), where the European Court concluded that speech made by a self-proclaimed member of an Islamic sect could not be regarded as a call to violence or as “hate speech.” Hence, the applicant's conviction was in breach of Article 10 of the convention.

63 The European Court takes into consideration other elements such as: the purpose pursued by the applicant (the one who made a statement/ disseminated information), potential impact of the information, nature and seriousness of the interference, see COE manual on “Hate Speech,” Anne Weber, 2009, pp. 33-46, accessible through the following link: <http://book.coe.int/ftp/3342.pdf>

64 See *Supra* n. 61.

---

it has to be stressed that according to the case-law of the European Court, hate speech constitutes an “autonomous” concept, insofar as the court does not consider itself bound by the domestic courts’ classification.⁶⁵

Recommendation No. R (97) 20 on “Hate Speech”⁶⁶ is important to mention within the framework of the Council of Europe. The document does not emphasize hate speech criminalization as such and recommends that Member States regulate hate speech through a legal framework consisting of civil, criminal and administrative law provisions.⁶⁷ However, according to the explanatory memorandum to the Recommendation, the application of criminal sanctions must be treated cautiously as it is likely that such sanctions discourage the media from discussing matters of public interest.⁶⁸

In conclusion, it has to be noted that both sides (those arguing against and in favor of hate speech criminalization) offer weighty and reasonable arguments in the defense of their positions. On one hand it is necessary to regulate hate speech to prevent hate crimes and encourage multiculturalism and equality, but on the other hand potential risks accompanying hate speech regulations such as abuse of regulation mechanisms by the state and inadequate restriction of freedom of expression have to be taken into consideration. At the same time, it has to be borne in mind that controlling hate speech on the internet (e.g., social networks) is going to be very challenging and the given space will turn into an asylum for hate speech. While discussing the incorporation of other countries’ best practices, particular attention has to be paid to

---

65 The European Court can rebut classifications adopted by national courts and conclude that the statements made by the applicant cannot be classified as “hate speech” as it happened in *Gündüz v. Turkey* or, on the contrary, in contrast to domestic courts’ classifications, rule that certain statements contained hate speech as it happened in *Sürek v. Turkey*, (26682/95)

66 See COE Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States on “Hate Speech”, 30 October, 1997, accessible at [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec\(1997\)020&expmem_EN.asp](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec(1997)020&expmem_EN.asp)

67 *Ibid*, principle 2.

68 See explanatory memorandum to the Recommendation, paragraph 48.

the current reality in Georgia and a particular decision has to be made on the basis of careful risk assessment.

The Best Practices of Other Countries Concerning Alternative Regulation Mechanisms of Hate Speech

When discussing hate speech regulations, alternative regulation mechanisms to criminalization are also mentioned. In this regard, international experience bears utmost importance. The best practices and national initiatives of the European countries identified by the Council of Europe manual on hate speech have been grouped into the following categories:⁶⁹

1. Action Plans and Programs of Action;
2. Data collection, recording and reporting;
3. Education;
3. Training and policy initiatives through law enforcement, judicial and other public officials;
5. Self-regulation mechanisms and codes of conduct;
6. Strengthening civil society and campaigns.

National strategies and action plans are known as one of the most approved of methods for preventing hate speech, and in more detail, integrating national minorities into the society. For example, due to the increase of Roma marginalization, the European Commission directed Member States to present or review national strategies on Roma inclusion.⁷⁰

National strategies and programs do not have to cover hate speech only. In general, anti-discrimination policy and raising awareness in regards to

---

⁶⁹ See Supra n. 63.

⁷⁰ See the list of the National Strategies on the following link http://ec.europa.eu/justice/discrimination/roma/national-strategies/index_en.htm;

the rights of minorities already serves the purpose of decreasing hate speech in society.

It is a welcoming fact that similar programs have been in place for years in Georgia. One of the examples is the National Concept and Action Plan for Tolerance and Civic Integration of the Office of the State Minister of Georgia for Reintegration.⁷¹ There are different projects and action plans on fostering tolerance and combating discrimination in Georgia, but they do not always cover all marginalized groups such as the LGBT community. The practice of different states (e.g., Croatia) demonstrates that minority rights can be regulated within the framework of a general anti-discrimination action plan.⁷²

One of the viable steps for combating hate speech is education and awareness raising. According to the research done by the Council of Europe, the Member States are actively engaged in educational activities to overcome hate speech.⁷³ These countries carry out anti-discrimination programs mostly in schools and universities. In Austria, police authorities are actively involved in awareness-raising in regards to tolerance and every semester assist teachers and headmasters in their efforts to combat hate crimes.⁷⁴

Media self-regulation mechanisms play an important role in combating hate crime. In Finland, a Code of Conduct for journalists is developed by the Council for Mass Media, while in Norway the Press Association has a similar mandate. In Hungary, all codes of conduct of professional associations and big business organizations contain rules related to “hate speech.” International practice demonstrates various examples of initiatives which combat hate speech on the internet. In Latvia, NGOs

---

71 National Concept and Action Plan for Tolerance and Civic Integration, 8 May, 2009, available at <http://www.smr.gov.ge/docs/doc44.pdf>

72 See Manual on Hate Speech, p. 81.

73 Ibid, p. 82.

74 Ibid.

established a special webpage for tolerance⁷⁵ and elaborated a special project “Internet – Free of Hate” to fight hate speech.⁷⁶ The Tolerance Center under the Public Defender’s auspices also operates a tolerance webpage.⁷⁷ However, the Center mainly works on the integration of religious and ethnic minorities.

Regulating hate speech on the internet is most challenging. Austria has an interesting experience in this regard. The Code of Conduct of “Internet Service Providers Austria” (ISPA) directly prohibits circulating information with illegal content.⁷⁸ In the case of illegal content the ISPA reports to a hotline and law enforcement units. The organization runs a special webpage www.stopline.at⁷⁹ whereat internet users may fill in a simple application form in case of coming across neo-Nazi content on the internet.

The European countries plan different activities and campaigns to combat discrimination and hate speech. Denmark has created a prize for private companies that have made a special contribution to further diversity in the workplace.⁸⁰

In summary, it is noteworthy that while criminalization of hate speech is in conformity with obligations imposed by various international acts, taking into account the reality, when journalists’ persecution is quite widespread in Georgia, the offered mechanism may become a dangerous tool in the hands of the government against freedom of expression. Accordingly, at this stage, it is more reasonable to consider alternative regulations aimed at raising awareness to convince the public of the negative implications of hate speech.

---

75 See the following webpage <http://www.iecietiba.lv/index.php?lang=2>

76 See the following webpage www.dialogi.lv

77 See the following webpage <http://www.tolerantoba.ge>

78 See Internet Service Providers Austria webpage <http://www.ispa.at/>

79 <http://www.stopline.at/index.php?id=10&L=1>

80 See Manual on Hate Speech, p. 81.

Recommendations

To the Government

- ▶ Take steps for the effective implementation of legislation concerning minorities and its improvement based on gap analysis.
- ▶ Carry out intensive educational awareness programs on hate speech, tolerance and multiculturalism in all public or educational institutions. Ban hate speech in public institutions via introducing relevant provisions in Codes of Conducts and other internal guidelines.
- ▶ Recommend to all government officials and politicians to refrain from making statements containing hate speech (which spread, incite, promote or justify racial hatred, xenophobia, anti-Semitism or other forms of hatred based on intolerance). Introduce and implement various activities promoting multicultural and equal environments and encourage governmental, non-governmental or private organizations working in this direction.

Civil Society

- ▶ Conduct complex monitoring of media outlets with the aim of revealing the tendencies in regard to hate speech towards minorities.⁸¹ Document hate speech cases and analyze the information with the aim of getting an idea of the scope of hate speech.
- ▶ Recommend to all organizations working on hate speech to act in coordination with each other and intensify their efforts in carrying out various joint activities concerning raising awareness about hate speech.

---

⁸¹ It is noteworthy that monitoring reports of media coverage of ethnic, religious and sexual minorities has already been published within the framework of the EU funded project "Addressing Hate Speech in Georgia: A Litmus Test for Human Rights and Social Tolerance," carried out by the Heinrich Boell Foundation South Caucasus Regional Office in partnership with "Internews Georgia," "Human Rights Center" and "Association Atinati." However, these reports focused only on a limited number of printed media. (11 printed publications)

- ▶ Conduct professional trainings for journalists to ensure that they not only do not resort to, support or incite hate speech, but also refrain from propagating statements containing hate speech made by program guests.

Public Defender

- ▶ Document particular cases of hate speech and react within its mandate. Also, conduct relevant studies and carry out educational activities with different target groups aiming at raising awareness on hate speech.

Broadcasters

- ▶ Recommend to self-regulation mechanisms of broadcasters to become more proactive in addressing hate speech which, inter alia, means reacting timely, effectively and adequately to instances of hate speech without waiting for the application of an “interested person.”
- ▶ Recommend to self-regulation mechanisms of broadcasters to be flexible in interpreting the concept of “interested person” to make sure that various organizations are not facing formal obstacles while submitting applications or complaints.

Charter of Journalistic Ethics

- ▶ Recommend to the General Assembly of the Charter of Journalistic Ethics to discuss stretching its mandate to hearing complaints about violations of ethical norms provided by the Charter on its own initiative, without a further need for a particular individual or organization to submit the application.

Moderators of Blogs, Forums and Social Networks

- ▶ Ensure that expressions containing hate speech are not posted by users.

Judiciary

- ▶ Be guided by international standards and practices while hearing cases related to Article 18 of the Civil Code of Georgia (in particular concerning hate speech) and incorporate those standards and practices into the decisions. This will promote the development of national jurisprudence concerning hate speech and its compatibility with relevant international standards.

Donors

- ▶ Ensure financial and technical support for those organizations which have a desire and experience in conducting various programs and activities that combat hate speech.
- ▶ Apply policy with regard to the grantees which implies a prohibition of hate speech via internal guidelines or a Code of Conduct as a pre-condition for receiving funding.

Various

- ▶ Recommend to human rights organizations the introduction of a hot line aimed at receiving information on hate speech.
- ▶ Recommend to NGOs, the Public Defender, the Charter of Journalistic Ethics the creation of a coordination board which will analyze the information received through the hot line and plan relevant activities.

ISBN 978-994-10-4882-1

9 789941 048821 >